GEORGE SBÂRCEA

PRIMII PAȘI SPRE GLORIE

EDITURA ION CREANGĂ

GEORGE SBÂRCEA • PRIMII PAŞI SPRE GLORIE

Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1975

Scanned with OKEN Scanner

PRIMII PAȘI SPRE GLORIE

povestea vieții sau, mai curînd,
a copilăriei cîtorva mari muzicieni
de pretutindeni

George Sbârcea

Scanned with OKEN Scanner

Legenda imaginilor de pe copertă :

Coperta I :

LUDWIG VAN BEETHOVEN, WOLFGANG AMADEUS MOZART, JOHANN SEBASTIAN BACH
GEORGE ENESCU, HECTOR BERLIOZ, FRANZ SCHUBERT
JOSEPH HAYDN, GEORG FRIEDRICH HAENDEL, SERGHEI PROKOFIEV

Coperta IV :

FREDERIC CHOPIN, NICCOLÓ PAGANINI, JOHANN STRAUSS

COPERTA : **DUMITRU IONESCU**

Scanned with OKEN Scanner

Cuvînt înainte

Aşa cum există o istorie a tuturor descoperirilor şi înfăptuirilor omeneşti, există şi o istorie a muzicii. Ea este plină de întîmplări şi exemple minunate, care arată unde se poate ajunge prin talent, muncă stăruitoare, răbdare şi încredere în puterile ce sălăşluiesc în fiecare dintre noi. Cartea aceasta cuprinde biografiile cîtorva mari muzicieni, între care Johann Sebastian Bach, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Franz Schubert, Johann Strauss, Frederic Chopin, Serghei Prokofiev, Béla Bártok, românii Anton Pann, Ciprian Porumbescu, Hariclea Darclée, George Enescu şi alţii. Viaţa şi voinţa marilor artişti de a-şi realiza visul în ciuda piedicilor ivite în calea lor este o pildă pentru cei tineri, aflaţi în pragul vieţii. Munca, voinţa, clarviziunea asupra mersului societăţii constituie motorul tuturor activităţilor omeneşti şi numai prin ele se înfăptuiesc cultura şi civilizaţia. Muzica răsună pretutindeni în jurul nostru; dezvoltarea tehnicii a făcut ca ea să fie prezentă în fiecare casă, prin radio, televizor, picup sau magnetofon. Odată cu literatura, cu teatrul, cu ştirile despre artele plastice, muzica — artă imaterială aproape, odată ce e urzită doar din sunete — face parte din bucuriile nobile ale omului de azi. Este aşadar necesar ca tinerii să cunoască viaţa unora dintre muzicienii care au creat-o şi au interpretat-o spre a îmbogăţi, prin frumuseţile ei, viaţa noastră a tuturor. Se vor apropia astfel, din bună vreme, de un tărîm care, generos, dăruieşte bucuriile cele mai alese.

George Sbârcea

Scanned with OKEN Scanner

CU APROAPE TREI SUTE DE ANI ÎN urmă, pe vremea cînd s-a născut Johann Sebastian Bach — unul din cei mai mari muzicieni ai tuturor timpurilor — nu exista nici tren, nici radio, nici biblioteci muzicale. Nu existau mai cu seamă școli de muzică așa cum sînt cele de azi, la îndemîna tuturor, unde orice copil, ajuns la vîrsta unei oarecare înțelegeri, poate să-și însușească treptat cunoștințele și să-și dezvolte calitățile.

Dar cu toate că nu existau asemenea școli și nici prea mulți dascăli, care să-i îndrume pe tineri cu pricepere și răbdare pe calea învățăturii, Bach a izbutit de unul singur, prin voință și stăruință, îndeosebi însă printr-o mare dragoste de muzică, să-i întreacă pe toți compozitorii epocii sale și pe aproape toți cei ce au urmat după el.

Johann Sebastian Bach
(1685 — 1750)

Faptul acesta este cu atît mai uimitor, cu cît timpul cînd a trăit Bach și anii ce-au urmat morții sale au fost plini de muzica unor foarte mari compozitori și organiști, între care Reinken, Buxtehude, Haendel, Gluck, Haydn, Mozart, Beethoven.

Din copilărie, Bach a învățat să cînte la mai multe instrumente. Vioara, viola, violoncelul, spineta, clavicordul și cembalul îi erau deopotrivă de la îndemînă, cu toate că instrumentul său favorit a fost orga. Se spune că la orgă cînta așa cum nu mai cîntase nimeni pînă la el și nici după aceea se pare că n-au cîntat mulți.

Talentul muzical s-a moștenit și s-a dezvoltat în sînul familiei Bach din ge-

Scanned with OKEN Scanner

neraţie în generaţie, pînă cînd s-a revărsat, în toată bogăţia lui, asupra lui Johann Sebastian Bach şi a copiilor săi.

Membrii acestei familii de muzicanţi, în care unul nu era să nu cînte la vreun instrument sau la mai multe, erau risipiţi prin toată Turingia, cîştigîndu-şi existenţa ca meseriaşi sau ca organişti. Au fost număraţi de istorici cincizeci şi şapte de muzicieni cu numele de Bach. Oricît de departe să fi trăit unii de alţii, ei se întruneau o dată pe an, spre a putea cînta împreună din voce şi din instrumentele la care se pricepeau mai bine. În ciuda distanţelor ce-i despărţeau şi a greutăţii cu care se călătorea pe vremea aceea, nici unul n-ar fi renunţat pentru nimic în lume la obiceiul acesta, care nu s-a pierdut decît odată cu moartea lui Johann Sebastian Bach, zis şi „cel mare".

Orfan de timpuriu de ambii părinţi, micul Bach a crescut aproape de unul singur, fără ocrotire, ca puiul de vrabie. Nu mînca mai mult decît argaţii şi nici îmbrăcămintea nu-i era mai de soi decît aceea a rîndaşilor.

Eisenach, orăşelul în care văzuse lumina zilei la 1 martie 1685, se află în Turingia, nu departe de castelul Wartburg, unde în evul mediu se dădeau vestitele lupte dintre cîntăreţi, evocate de Richard Wagner în opera *Tannhäuser*. În împrejurimile oraşului se întindeau lunci şi păduri, astfel că micul Bach se făcea adeseori nevăzut de acasă, încît nu mai era de găsit toată ziua. Familia îl credea hoinărind cu cei de-o vîrstă după cuiburi de pasăre sau căpşuni de cîmp. Nimeni nu bănuia că el se desfată după-amieze întregi cu chitara veche pe care o descoperise în pod şi căreia se străduia să-i dibuiască rosturile ascunse.

Chitara asta fusese a celui dintîi Bach cunoscut de istoria muzicii, morarul şi brutarul Voit Bach, care cînta pînă şi în timpul măcinatului. Moara lui răsuna pînă seara tîrziu de cîntece, astfel că ţăranii din jur credeau că făina iese mai albă din ea datorită melodiilor unduioase pe care morarul le urzea pe strunele instrumentului său.

În Turingia se aflau o mulţime de ateliere, în care meşteri iscusiţi făureau viori, harpe, ţitere şi chitare, odată ce oamenilor le plăcea să cînte şi să danseze. Drumurile ţării erau pline de lăutari ambulanţi, care rătăceau de la un sat la altul, cu cimpoiul, violina sau chitara subsuoară şi, firește, cu comoara lor de cîntece, versuri, snoave şi cimilituri auzite de la popor sau născocite de ei înşişi.

Dar cea mai frumoasă şi mai bogată muzică răsuna totuşi la orgă, instrument care cerea multă dibăcie şi învăţătură spre a putea cînta la el. Avea o mulţime de fluiere, două claviaturi, numeroase registre de mînă care schimbau timbrul sunetelor, şi mai avea şi pedale ce se acţionau cu piciorul. Ca să poţi scoate însă muzică din toate acestea trebuia să apeşi de zor nişte „foale" — cum fac fierarii spre a-şi aţiţa focul —, prin care fluierele se umpleau de aer. Pe cînd mai era copil de-o şchioapă, Bach credea că

Scanned with OKEN Scanner

în fluierele orgii se ascund niște spiriduși poznași și că ei se trezesc din amorțeala lor la atingerea clapelor, ca să ciripească la fel ca pasările.

Era o poveste, ca multe altele, căreia nu i-a dat crezare decît scurt timp. Cu toate acestea, sunetele de orgă au avut pînă la bătrînețe asupra lui efectul pe care îl au, în basme, zînele asupra oamenilor : îl vrăjeau !

Bach avea o fire serioasă și gînditoare. Cu toate că era din cale-afară de simțitor, suferea totul în tăcere. Nu se plîngea de nimic și nu scotea zile în șir un cuvînt, mirîndu-se că oamenii vorbesc așa de mult în loc să tacă sau să cînte. Nimic nu-l făcea să sufere mai cumplit decît un ton fals sau o voce răgușită, odată ce avea auz absolut și putea să recunoască îndată orice notă auzită, așa cum alții recunosc dintr-o privire literele alfabetului. Cum avea și un glas cristalin, el cînta părțile de solo în corul școlii din Eisenach.

Corul, condus de maestrul de muzică, colinda prin oraș în zilele de sărbătoare, cîntînd în cîte-o piață sau sub balconul oamenilor de vază pe arșiți de vară, ca și pe lapoviță sau vifore iarna. Copiii, îmbrăcați în postav negru, mergeau gheboșați ca niște bătrîni, nădușind la căldură și amorțind la frig.

Asprimile vieții însă nu l-au copleșit pe Bach, fiindcă avea o sănătate robustă și îi dădea putere gîndul că un fiu vestit al orașului, Martin Luther, cîntase și el sub ferestrele luminate ale celor bogați.

De această corvoadă n-a scăpat decît după ce se aciui la casa fratelui său mai mare, Christoph, organist la Ohdurf. El avea o frumoasă colecție de lucrări muzicale ale compozitorilor germani și italieni, pe care refuză să i le arate lui Johann Sebastian odată ce îl socotea prea mic spre a le putea cînta și înțelege. Numai că dragostea de muzică și curiozitatea copilului au fost mai puternice decît opreliștea severului său frate.

Cînd casa amuțea și opaițele erau stinse, Bach se furișa la dulapul după gratiile căruia notele muzicale zăceau una peste alta. Le scotea pe rînd de după gratii și le copia pe pervazul ferestrei, la lumina slabă a razelor de lună. Ziua următoare, de îndată ce rămînea singur, cînta bucățile transcrise la harmoniu. Citea notele cu o uimitoare ușurință, încît sunetele se înfiripau sub degetele lui ca niște licăriri fugare. Cînd, odată, Christoph îl surprinse scufundat în această îndeletnicire îi sechestră maldărul de manuscrise copiate cu atîta trudă și emoție, ba îl și dojeni cu asprime pentru că abuzase de încrederea lui.

După doi ani de învățătură, Bach se despărți de fratele său mai mare, căruia îi mulțumi cuviincios pentru grija ce i-o purtase. Porni pe jos înspre Lüneburg, căutînd cărările umbroase pe care chilimurile de argint ale brumei de dimineață stăruiau pînă către prînz. Poposi în drum în fața unei biserici coșcovite dintr-un tîrgușor adormit, fiindcă auzise dinăuntru sunetele unei orgi care părea dezacordată. Îl cuprinse dorul nestăvilit de

Scanned with OKEN Scanner

a repara instrumentul. Văzînd vîrsta fragedă a celui ce se pretindea a fi cunoscător în ale muzicii şi instrumentelor, bătrînul cantor şovăi mult pînă să-i dea încuviinţarea de a se apuca de lucru. După ce drese însă fluierele ce scoteau tonuri false, tînărul meşter primi drept răsplată un taler şi o masă îmbelşugată de prînz.

Ajuns la Lüneburg, el îşi continuă învăţătura sub îndrumarea cantorului din oraş. În schimbul lecţiilor ce le primea, îl ajuta pe maestrul său la treburile gospodăriei, mătura, spăla, curăţa cartofi, căra apă de la rîu şi îi supraveghea copiii.

După cîtva timp, cantorul se minună de agilitatea degetelor elevului său şi de arta cu care cînta la orgă, manipula registrele, se folosea de pedale. Bach îl lămuri îndată :

„Eu cînt de fiecare dată ca şi cînd m-ar asculta cel mai aspru dintre maeştri, gata să mă dojenească pentru cea mai neînsemnată greşeală. Deoarece nu-mi place să fiu dojenit, caut să nu greşesc niciodată !“

Aflînd că la Hamburg cîntă un mare organist, Jan Adam Reinken, Bach porni după cîtva timp într-o nouă peregrinare. Drumul ţinea pe jos mai multe zile, dar el nu se temea să-l înfrunte, pentru că avea o voinţă pe care nimic n-ar fi fost în stare s-o înfrîngă. Orga la care cînta maestrul vestit în tot apusul Europei era un instrument uriaş ; vuia şi bubuia înfricoşător ca, pe neaşteptate, sunetele să se prefacă în susur domol. Rezemat de o coloană de marmoră a bisericii, Bach asculta cutremurat muzica aceasta nemaiauzită. Săptămîni la rînd o auzi, întipărindu-şi bine în minte fiecare notă a ei, ca să n-o mai uite niciodată.

În anul cînd împlinea optsprezece ani, Johann Sebastian Bach fu angajat ca violonist al curţii din Weimar. Nu se simţi însă bine în livreaua nou-nouţă în care fusese îmbrăcat ca slujitor al prinţului, ba nu-i plăceau nici bolţile străvechi ale palatului, ecoul din coridoarele fără capăt şi, în sfîrşit, capelmaistrul, un om cu bărbuţă căruntă, în frac cu fireturi aurii, care se răstea cu sau fără pricină la muzicanţi şi îi trata ca pe nişte slugi. Îşi mută astfel reşedinţa după cîtva timp la Arnstadt, unde îndeplini funcţia de cantor şi organist. Avea obligaţia de a-i învăţa pe elevi să cînte în cor şi să cunoască un instrument, să le supravegheze purtarea şi, firească, să cînte la orgă prin biserici. Pasiunea lui muzicală şi setea de a se instrui în continuare nu-i dădea însă pace, astfel că plecă la Lübeck, spre a-l auzi pe un alt mare organist şi compozitor german, Dietrich Buxtehude. Fiindcă întîrzie din permisiunea ce o primise, Bach fu admonestat cu severitate, ceea ce îl determină să se întoarcă la Weimar. Nu-şi află însă locul şi liniştea de care avea nevoie pentru a putea compune decît la Cöthen, unde prinţul de Anhalt îl angajă capelmaistru al orchestrei sale.

Simţindu-se mai puţin apăsat şi mai puţin stingherit de îndatoririle ce le avea, Bach îşi continuă munca de crea-

Scanned with OKEN Scanner

ție începută la Weimar, folosindu-și din plin cunoștințele și geniul fără seamăn. Luară astfel naștere, revărsate parcă dintr-un șuvoi nesecat, corale, preludii și fugi pentru orgă, cantate, invenții pentru pian — instrument care începea să ia tot mai mult locul clavecinului —, canzone, toccate, arii, piese pentru vioară, violă sau violoncel, sonate, partite, suite și concerte de orchestră. Munca lui era mai migăloasă decît a albinelor, fiindcă din note și crîmpeie de melodie plăsmuia minunate opere, care îi făceau să se minuneze pe cei ce le auzeau. Cunoscătorii descopereau în ele influențe din muzica italiană și franceză, însă topite în așa fel de geniul lui Bach, încît muzica lui nu semăna cu a nici unui alt compozitor. Ea exercita o fascinație de nedescris asupra ascultătorilor, care se simțeau străbătuți de o bucurie amestecată cu admirație.

Bach nu scăpa nici un prilej de a scrie o nouă lucrare, astfel că numărul compozițiilor sale ajunse la aproape cinci sute pe vremea cînd nu împlinise încă treizeci de ani. Nu șovăia să-și jertfească mărunțele bucurii personale pentru bucuria mult mai mare a muzicii. Era măcinat de dorința de a crea și căuta cu patimă greutățile în munca sa, spre a le învinge, punîndu-și talentul și cunoștințele la încercare. El folosea formele plăsmuite de alți compozitori, ca bunăoară forma de sonată a lui Vitali și Corelli sau forma de concert a lui Vivaldi și Telemann, pe care le transforma, le îmbogățea și perfecționa după ideile și simțămintele sale.

În tot ce scria se strecurau ritmurile și melodiile cîntecelor și dansurilor germane, pe care le auzise încă în copilărie de la oamenii din popor. Îmbrăca motivele lor în culori noi, le dezvolta și le îmbogățea cu o minunată fantezie. Muzica lui emana căldura vieții și răscolea inima ascultătorilor.

Cu toate acestea, în afara cîtorva muzicieni și cunoscători în ale artei, puțini și-au dat seama de adevărata măreție a acestui compozitor. Cei mai mulți tresăreau de emoție îndeosebi datorită măiestriei cu care cînta la orgă. Ascultătorii erau învăluiți într-o clipă parcă de un uragan, din fluierele instrumentului țîșneau fulgere și tunete, vîrtejul sunetelor îi amețea, încît răsuflau cu greu, parcă prinși într-o goană. Apoi deodată totul se potolea, muzica lua un ton senin, de petrecere populară, tastele orgii iscau licăriri luminoase și uraganul dădea loc unei înseninări liniștitoare. Nimeni nu se încumeta să mărturisească, de teama de a nu fi socotit un nepriceput, că îi place mai mult ușoara înfiorare, ca un freamăt în frunzele copacilor, a muzicii blînde și curate, decît vijelia de sunete ce biciuia cu furie urechea.

Lumea nu era încă destul de coaptă spre a putea prețui cum se cuvine arta lui Bach, oamenii secolului al XVIII-lea nu se așteptau de la compozitori să le spună în muzică tot ce aveau pe inimă. Bach însă tocmai asta făcea : se destăi-

Scanned with OKEN Scanner

nuia în lucrările sale fără ascunziș, împărtășind tuturor credința sa nestrămutată în puterea sufletului omenesc, în măreția gîndirii și a credinței în adevăr, în bine și frumos. Firea lui curată tălmăcea toate acestea simplu și convingător, într-un torent de sunete despre care avea să se spună mai tîrziu că „se înalță pînă la stele".

În primăvara anului 1723, Bach se mută la Leipzig, unde fusese angajat cantor și organist al bisericii Sfîntului Toma. Era însurat cu a doua lui soție, Anna Magdalena, avea copii din ambele căsătorii și întreaga lui avere, cu familie cu tot, încăpea pe un rădvan tras de doi cai costelivi. În casa în care se mută avea o sală de muzică încăpătoare și luminoasă, unde s-au născut cele mai frumoase compoziții ale lui. Își făcea datoria de cantor, ceea ce îi lua mult timp, fiindcă era maestrul de muzică al copiilor din școala de cîntăreți a bisericii. Se obligase să le dea un exemplu bun, să-i instruiască cu răbdare, să cînte în cele două mari biserici din oraș de două sau chiar de trei ori pe zi, să alcătuiască un cor pentru slujbele religioase și serbări din „pueri", cum li se spunea nevîrstnicilor, să aplice școlarilor săi pedepse bine chibzuite și să nu părăsească orașul fără permisiunea primarului. Ba mai trebuia să-i învețe pe elevi și limba latină ! Dar toate greutățile le primi cu răbdare, fiindcă avea în sfîrșit o orgă mare, nouă, construită pe vremea cînd el se mai afla în slujba prințului din Cöthen.

După ce începu să fie cunoscut mai bine în oraș și împrejurimi, se întîmpla tot mai des ca oameni necunoscuți să bată la ușa lui, cerîndu-i să le cînte la orgă. Bach dădea bucuros ascultare acestor rugăminți. Nu era străin în trecere prin Leipzig — oraș de pe atunci al tîrgurilor comerciale — care să nu-l fi vizitat. Bach era primitor, se purta politicos cu toți cei despre care se convingea că iubesc sincer muzica. Străinii rămîneau cu o impresie de neuitat întîlnindu-l pe compozitor. Fața lui exprima hotărîre, ceea ce se datora bărbiei proeminente și privirilor grave, serioase. Expresia aceasta se îmblînzea însă de îndată ce se instala la orgă, fiindcă nu-și închipuia o mai mare fericire decît să-și împărtășească visurile, avînturile inimii unor suflete cinstite.

Cei care au avut norocul de a-l putea auzi au lăsat mărturii mișcătoare despre arta grandioasă a lui Bach, care le ilumina cîteva clipe din viață.

Deși trăia în orizontul destul de strîmt al îndeletnicirii sale de cantor, copleșit de o mulțime de obligații și griji, Bach a izbutit totuși să creeze opere care au cucerit întreaga omenire. Oricît îl prindeau treburile, nu uita să compună, lăsîndu-se răpit de blîndețea liniștii din casă. La flacăra clătinată a lumînării clapele pianului căpătau o fermecătoare strălucire. Mintea lui Bach rătăcea descătușată prin lumea armoniilor, în care se scufunda. Anna Magdalena a evocat în amintirile ei serile lungi de toamnă sau de iarnă, cînd copiii dormeau, iar

Scanned with OKEN Scanner

Johann Sebastian şi soţia sa şedeau unul lîngă altul copiind note muzicale. În faţa lor ardeau două lumînări, de care Anna Magdalena se îngrijea ca nu cumva flacăra lor să se tulbure. Bach îşi obosea ochii pînă noaptea tîrziu, ceea ce avea să ducă, întocmai ca în cazul lui Haendel, la orbire spre sfîrşitul vieţii. Deocamdată, însă, din belşugul neistovit al geniului său luau naştere cantate, concerte, partite, suite, seria de piese celebre din *Clavecinul bine temperat, Ofranda muzicală* şi marile oratorii pentru solişti, cor şi orchestră, compuse pe textul unor legende biblice.

Cu toată munca sa şi cu tot geniul său, Bach a avut mult de suferit din partea consiliului oraşului, al cărui slujbaş era. Memoriile făcute de el în scopul de a îmbunătăţi învăţămîntul muzical, de a ocroti instrumentele şcolii de degradare prin lipsa de grijă ce li se arăta, de a obţine o răsplată mai omenească pentru truda lui zilnică i-au căşunat numai necazuri şi şicane din partea rectorului şcolii şi a consiliului.

Amărăciunea pricinuită de neînţelegerea ce i se arăta o alunga însă repede ; o dată sau de două ori pe săptămînă se înjgheba din membrii familiei un cvartet, care dădea mici concerte în casă. Fiii lui Bach, Friedemann, Emmanuel, Johann Christian şi Johann Christoph aveau să devină muzicieni vestiţi, continuînd gloria părintelui lor, dar neizbutind nici s-o ajungă, nici s-o întreacă.

La Leipzig, toate clipele libere ale familiei lui Johann Sebastian Bach, ca şi micile sărbători de aniversare sau onomastică erau consacrate muzicii. Casa era plină de instrumente muzicale ; la moartea lui Bach au rămas copiilor lui cinci clavicembale şi clavicorduri, două ţambaluri, o spinetă, trei viori, trei viole, două violoncele, o violă bas, o violă da gamba şi o lăută. Le colecţionase una cîte una, aşa cum i-o îngăduiseră puţinele sale venituri, deoarece nu se împrumuta niciodată şi nici daruri nu primea, oricîtă nevoie ar fi avut sau oricît de mult şi-ar fi dorit un lucru. Încă în timpul vieţii dărui lui Johann Christian, cel mai mic fiu al său, trei piane cu pedală.

Se întîmpla nu o dată să se trezească în toiul nopţii şi să cînte un ceas sau mai mult la vreunul din aceste instrumente. O făcea cu atîta delicateţe, încît n-a tulburat niciodată somnul copiilor. „*Eu rămîneam fericită şi mută în pat* — a povestit mai tîrziu Anna Magdalena — *şi urmăream cum muzica inundă casa cufundată în întuneric. Luna îşi strecura uneori razele prin fereastră, învăluind în argint silueta lui nemişcată. Mi se părea atunci că aud răsunînd cîntece parcă din paradis, fiindcă noaptea el nu cînta decît melodii line, şi mi s-a întîmplat ca, mîngîiată de armoniile gingaşe izvorîte din degetele lui, să mă scufund iar în somnul cel mai dulce...*“

Discipolii l-au iubit nespus pe maestrul lor ; unul din ei spunea că Bach aprinde în sufletele tinere o nemărginită flacără. Se înapoia seara obosit de la şcoală, care îi răpea cea mai mare parte

Scanned with OKEN Scanner

din timp, dar în loc să se odihnească se apuca iar de lucru. Cu toate că vederea lui slăbea pe măsură ce treceau anii, a mai făcut o călătorie la Dresda, Potsdam și Berlin, în cursul căreia și-a dat seama — poate pentru întîia și ultima oară — de cîtă prețuire se bucura, ca organist, din partea contemporanilor săi.

A murit pe cînd avea șaizeci și cinci de ani, la 28 iulie 1750. A fost dat uitării timp de aproape un veac ; abia în anul 1850 a luat ființă, la Leipzig, *Societatea Bach*, care și-a luat sarcina de a face cunoscută în lumea întreagă minunata operă a unuia din cele mai mari genii muzicale ale omenirii. Lîngă biserica Sfîntul Toma din orașul unde s-au născut cele mai frumoase lucrări ale nemuritorului cantor se înalță azi statuia lui, iar sub arcadele hăulitoare ale bisericii corul de copii tomitan cîntă coralele și cantatele lui Johann Sebastian Bach.

Scanned with OKEN Scanner

Georg Friedrich Haendel
(1685—1759)

GEORG HAENDEL, BĂRBIERUL ŞI „chirurgul" ducelui de Saxa, nu lăsa să-i scape nici un prilej de a cîştiga bani, fie cît de puţini. De aceea, după ce îşi isprăvea slujba la înaltul său stăpîn, lucra prin casele oamenilor mai de seamă din Halle, tunzîndu-le părul şi barba, îngrijindu-le unghiile şi făcînd iscusite extracţii de dinţi şi măsele. Toate acestea îi luau mult timp, încît se întorcea acasă după-amiaza tîrziu, sîmbăta şi în ajunul sărbătorilor după miezul nopţii.

În lipsa tatălui, căruia îi dădea mult de furcă gîndul de a face din băiatul său un meseriaş la fel de dibaci, micuţul Georg Friedrich Haendel nu-şi pierdea vremea cu năzbîtii. De cîte ori scăpa de supravegherea mamei sale, care după prînz citea şi suspina pe paginile unui almanah pe atunci la modă, urca în grabă străvechea scară întunecată pînă la ascunzătoarea lui de la mansardă. Acolo, într-o chilioară, se afla un clavecin, pe care i-l cumpărase, fără ştirea tatălui, o mătuşă cu oarecare înclinări artistice.

Clavecinul avea picioare şubrede şi suna atît de slab, încît copilul putea să dea drumul potopului său de sunete, odată ce nimeni nu le auzea în restul casei. Cînta astfel ore în şir, pînă cînd se făcea seară şi ochii i se împăienjeneau. Fiindcă nu se temea de întuneric, ar mai fi cîntat cine ştie cît, însă gîndul că tatăl său trebuia să se întoarcă acasă, iar mama îi va povesti că nu-şi văzuse odrasla toată după-amiaza, îl silea să-şi întrerupă plăcuta ocupaţie.

Scanned with OKEN Scanner

Odată, chiar în clipa cînd cobora, se izbi de tatăl său, care urca scara.

— Unde-ai fost, ştrengarule ? — vru să ştie bărbierul.

Haendel nu răspunse.

— Sînt sigur că ai făcut vreo poznă. Unde mi-ai umblat ?

Cum copilul tăcea cu încăpăţînare, părintele îl luă de mînă şi urcă furios scara cu el, pînă la mansardă. Haendel se smuci, dădu din picioare şi urlă, însă nimic nu putu să împiedice descoperirea corpului delict. Georg Friedrich Haendel n-avea să uite dojana şi palmele ce au urmat, nici mai tîrziu, cînd ajunsese compozitor celebru şi unul din cei mai mari organişti din cîţi a cunoscut omenirea.

Ca să poată răzbi în viaţă şi să devină muzician, Haendel a avut nevoie de o voinţă dîrză şi de multă muncă. Însă fără împrejurarea norocoasă de a fi descoperit, în copilărie, de însuşi stăpînul tatălui său, drumul spre artă i-ar fi fost mult întîrziat.

Ducele află din zvonurile oraşelului că bărbierul şi chirurgul său are un băiat deosebit de înzestrat pentru muzică. Ceru să-l asculte şi, uimit de uşurinţa cu care năpîrstocul cînta, ca şi de melodiile pe care le născocea, porunci părinţilor să se îngrijească de educaţia artistică a copilului lor.

Organistul Zachov luă asupra sa sarcina de a face din fiul bărbierului Haendel un bun organist. Astfel că, înapoiat de la şcoală, copilul vîra în buzunar caietul de muzică şi se înfăţişa maestrului său, care nutrea o credinţă oarbă în viitorul strălucit al micului discipol. Sosea la ceasurile patru şi stătea pînă la opt seara ; un timp cînta la clavecin sau la harmoniu, iar maestrul îl asculta cu atenţia încordată, fără să sufle o vorbă. După care urmau exerciţiile de armonie, contrapunct şi compoziţie, băiatul acoperind cu scrisul său frumos şi citeţ filă după filă.

Era o muncă de gîndire şi migală, dar Haendel dovedea o mare îndemînare pentru ea.

Cum în casa bărbierului nu era strîmtorare, şi asta din pricina sîrguinţei capului de familie, părinţii îşi puseră în gînd să facă din fiul lor judecător ! Cînd sfîrşi gimnaziul, la vîrsta de şaptesprezece ani, Haendel se supuse dorinţei tatălui său şi se înscrise la Facultatea de drept din oraşul natal. Asculta prelegerile unor jurişti de seamă ai timpului, uitat şi uitînd de el însuşi într-un colţ al sălii, străbătut de suflul unor gînduri tainice, care semănau cu murmurul unei mări îndepărtate. Studentul în drept, în sufletul căruia se legănau toate chemările muzicii, nu prea înţelese la primele examene întrebările ce i se puneau şi nici ce voiau încruntaţii dascăli de la el. Muzica îl vrăjea şi nu-şi putea închipui viaţa fără ea. Se angajă în curînd organist şi maestru de canto la un gimnaziu din Halle, neavînd astfel nici măcar atîta răgaz cît să treacă pe la facultate. Înjghebă un cor, pe care îl instrui cu răbdare şi pentru care compuse o mulţime de cantate.

Scanned with OKEN Scanner

Auzindu-le, oamenii îşi şopteau unii altora :

„Are inimă, Haendel al nostru ! Simte tot ce cîntă şi compune. Oare cu cine o fi semănînd ?“

Georg Friedrich Haendel nu semăna cu nimeni ; compunea la repezeală lucrări pentru voci sau orchestră, cînta nu numai la orgă, ci şi la alte instrumente, între care vioara. Oraşul natal i se părea din ce în ce mai strîmt pentru planurile sale muzicale, de aceea se angajă curînd, la Hamburg, ca violonist într-o mare orchestră. Faţa îi strălucea de bucurie de îndată ce muzica prindea să răsune. Văzînd plăcerea pe care sunetele o iscau în ascultători, Haendel se bucura de parcă ar fi fost produse numai de el. După concert, se întorcea acasă nerăbdător ca un copil, ca să-şi continue lecţiile de compoziţie cu Mattheson, un prieten mai vîrstnic, bun muzician şi om cu numeroase relaţii în marele oraş hanseatic.

Se întîlnea des cu muzicieni, cu care discuta seri întregi, înţelegînd tot mai multe din tainele artei sale. Compuse pe textul unui tînăr poet un oratoriu, care îi aduse multe aprecieri, dar şi duşmănia fostului său prieten şi dascăl Mattheson. Acesta se simţi rănit auzind peste tot laude adresate oratoriului lui Haendel ; le asculta ţeapăn, devenea palid şi se prefăcea că nu-l interesează muzica. Făcea glume răutăcioase pe socoteala lui şi nu-şi ascundea defel dispreţul pentru „juristul“ devenit muzician, pe care căuta să-l umilească de cîte ori putea.

Toate acestea jigneau mîndria lui Haendel şi, astfel, prietenia dintre cei doi se prefăcu într-o duşmănie deschisă.

Cum Mattheson avea o mulţime de amici, aceştia îl aţîţară în aşa măsură împotriva colegului mai tînăr încît, aflînd că Haendel se pregăteşte să-şi prezinte la un teatru din Hamburg prima sa operă, sfîrşi prin a-şi ieşi din fire, provocîndu-l pe compozitor la duel.

O mulţime de cîntăreţi şi artişti de tot felul, care cunoşteau zvonurile din oraş, asistară în piaţa Operei la duelul celor doi muzicieni. Lupta fu cît se poate de serioasă ; Haendel, care nu era prea suplu, ar fi fost repede strivit de sprintenul său adversar, dacă nu era încurajat prin strigătele adepţilor săi. Dar chiar astfel, scăpă doar printr-o minune de moarte ; în loc ca spada lui Mattheson să-i pătrundă în piept, vîrful ei se frînse într-unul din marii nasturi metalici pe care îi purta la haină.

Lupta luă sfîrşit şi cei doi muzicieni se împăcară, în aplauzele şi strigătele de bucurie ale asistenţei.

La mai puţin de o lună după duel, aplauzele şi strigătele acestea însufleţite se repetară aidoma la premiera operei *Almira*. Haendel lucra neînchipuit de repede, fiindcă muzica multă vreme înăbuşită într-însul ţîşnea în orice clipă din mintea lui. La alte cîteva săptămîni, i se prezentă o a doua operă, *Nerone*, cu un succes nemaipomenit. Peste tot nu se mai vorbea decît despre tînărul maestru, care întruchipa tocmai tipul acelui compozitor de care publicul avea nevoie. El

Scanned with OKEN Scanner

cunoştea toate tainele muzicii, inventa melodii originale şi totodată plăcute, unele înălţătoare şi solemne, altele calme şi senine, altele, în sfîrşit, amintind veselia dansurilor populare germane. Avea să compună de-a lungul vieţii sale patruzeci de opere, treizeci şi două de oratorii, zece caiete mari cuprinzînd muzică sacră, şase caiete groase de muzică vocală de cameră, opt caiete şi mai groase cu muzică instrumentală de pian, de orgă, sonate, triouri, douăsprezece *concerti grossi*, concerte pentru orchestră mică sau mare şi duble concerte, la care trebuie adăugat un mare număr de arii franceze, romanţe şi balade pe texte de poeţi germani, francezi, italieni şi englezi.

Desigur, toate acestea n-ar fi înfruntat timpul dacă autorul lor nu era un mare artist ; el nu părea niciodată mulţumit cu cît ştia. Aplecat asupra mesei de lucru sau la clavecin şi orgă, îşi rumega necontenit îndoielile, convins că mai are de învăţat, că nu cunoaşte tot ce se putea şti în arta muzicii.

Europa era străbătută pe vremea tinereţii lui Haendel de cîntăreţi şi compozitori italieni. Aduceau parcă în tolba lor ceva din strălucirea soarelui meridional, clocotul voios al unui popor iubitor de cîntece şi glume. Tot ce prezentau ei era de bun-gust şi lăsa o impresie de artă vie, plină de exuberanţă, cu iscusinţă stăpînită.

Nu era chiar un lucru peste puterile lui Haendel de a întreprinde o călătorie în Italia, cu scopul de a studia muzica acestei ţări la ea acasă. Făcuse cîteva modeste economii din venitul celor două opere ale sale, aşa că în toamna anului 1706 porni într-un poştalion, ce alerga în fuga cailor, spre Milano, Florenţa, Roma şi Napoli.

Fu mişcat de frontoanele clasice ale clădirilor măreţe, de vilele pierdute prin parcuri, unde vegetaţia era cu artă domesticită, de amintirile glorioase ale arhitecturii Renaşterii. În zilele de ploaie, cu lungi popasuri prin diferite oraşe, se ducea la teatru, lega cunoştinţă şi prietenie cu compozitori şi cîntăreţi, dar cel mai bine se simţi la Napoli, unde compozitorii Alessandro şi Domenico Scarlatti îl plimbau adesea pe malul golfului, în ale cărui ape cerul îşi răsfrîngea sineala.

Pitorescul şi varietatea acestui oraş, frumuseţea grădinilor sale cu trandafiri purpurii şi, mai presus de toate, pacea nopţilor în care răsunau pînă tîrziu dulci cantonete, îi prilejuiră lui Haendel o stare de înduioşare tihnită. Aproape fără să-şi dea seama, el memora încîntătoarele melodii şi ritmuri italiene, pe care avea să le folosească în compoziţiile sale viitoare.

Peste terasa vilei în care locuia se aplecau, încărcate de fructe, crengile smochinilor şi mandarinilor, marea albastră se vedea aproape şi, la fereastra deschisă, citea toată dimineaţa partiturile compozitorilor ţării, pînă cînd simţea că-l dor ochii.

La Roma nu fu primit cu aceeaşi căldură, odată ce în oraş stăpîneau cardi-

Scanned with OKEN Scanner

nalii Vaticanului, dar la Florența își văzu opera *Rodrigo* prezentată cu succes, iar la Veneția o altă operă, *Agripina*, fu prețuită de cunoscători și îndelung aplaudată de public.

În cursul călătoriei sale prin Italia, peregrinînd de la un oraș la altul, făcînd popasuri cînd mai lungi, cînd mai scurte, se apucă să compună o mulțime de lucrări, mai ales după ce vremea deveni ploioasă. Acolo luă naștere alegoria *Triumful timpului*, scrisă pentru soliști, cor și orchestră, ca și cele șapte *Chansons* franceze, în care oglindi cu o minunată intuiție grația cîntecelor Franței. Sub influența fermecătoarelor cîntece populare italiene, folosi cîteva melodii auzite în muzica operei sale *Agripina*.

Pe unde umbla, se instala de obicei în cîte o măruntă odaie la mansardă, cît se poate mai sus, pentru a-și aminti de cămăruța cu clavecin din casa sa natală, dar și pentru a fi mai puțin tulburat de strigătele și vacarmul orașelor italiene. Seara, după cîte o reprezentație sau concert, se cufunda în vreun birt, care poartă în Italia denumirea de *osteria*, simțind un fior de plăcere la gîndul bunătăților alese ce aveau să i se servească.

În extazul acestor mese îmbelșugate, melodiile cele mai frumoase i se învălmășeau în minte, și se pierdea în proiecte fără șir despre lucrările ce avea să le compună. Mireasma bucatelor, vinurilor și fructelor îi isca în tîmple zvîcniri de patimă și plăcere ; era convins că o masă bună, îmbelșugată, îi înaripează imaginația creatoare.

În timp ce faima lui Haendel se răspîndea în toată Italia, patria sa îl rechemă să ocupe postul de capelmaistru al curții ducelui din Hanovra. Trăi acolo zile de mulțumire, scăldat în valurile muzicii pe care o compunea și cînta, mereu vesel, bine dispus, dar și cumplit de sever cu instrumentiștii din orchestră, ca și cu cîntăreții care îi interpretau lucrările. Făcea cu ei repetiții lungi, era atent la orice amănunt, deoarece spunea mereu că scopul artiștilor, al tuturor oamenilor este de a atinge în toate perfecțiunea. Muzica izvora atotputernică din fantezia lui, iar el se simțea descătușat, zburător aproape, după fiecare nouă compoziție.

Cum toată lumea era mulțumită de el, iar principele de Hanovra se mîndrea cu celebritatea pe care dirijorul său o dobîndise pe tot continentul, Haendel obținu în 1710 — nu fără oarecare greutate — un concediu mai lung spre a pleca în Anglia, unde era invitat stăruitor.

În comparație cu tot ce văzuse pînă atunci, Londra i se păru un oraș imens, în care ceața nu era întreruptă decît pe la prînz prin cîte o scurtă pauză cu soare, iar uruitul roților pe străzi nu avea sfîrșit. Deși fațadele triste și sumbre ale caselor ce păreau să ascundă taine nu-i plăceau, iar monumentele gigantice îl umpleau aproape de teamă, Haendel se simți îndată acasă în această lume nouă, care iubea sincer muzica bună. La ce-

Scanned with OKEN Scanner

rerea directorului Operei din Piața-de-fîn compuse, în două săptămîni, opera *Rinaldo*. Ea se prezentă îndată cu un succes atît de mare, încît ajunse curînd să fie jucată în Germania și Italia.

Încă nu împlinise treizeci de ani, și Haendel era cunoscut în tot apusul Europei. Pe lîngă opere, i se cîntau pretutindeni duetele, liedurile, cantatele, oratoriile, concertele. Deși se înapoiase la Hanovra, revenea mereu la Londra; operele sale *Il pastor fido* și *Teseo* entuziasmară publicul atît de reținut din capitala Angliei.

Aceste dese călătorii n-au fost privite însă cu ochi buni de ducele de Hanovra, care era un adversar neîmpăcat al englezilor. Cînd capelmaistrul său compuse o muzică festivă pentru sărbătorirea la Londra, în 1713, a păcii de la Utrecht, îl socoti de-a dreptul trădător, ceea ce îl împiedică un timp pe Haendel să se întoarcă în țară.

Compozitorul se stabili fără prea multă părere de rău la Londra, unde arta sa părea să fie prețuită. Numai că pe tron se urcă regele George I din casa de Hanovra, și astfel Haendel trebui să se gîndească la o nouă schimbare de reședință. Suveranul era rudă cu ducele care îl alungase din Hanovra. Compuse totuși piesa simfonică *Muzica apelor*, care îi plăcu atît de mult regelui, încît Haendel nu mai fu nevoit să părăsească Londra. Din pricina lui George I, care nu prea era simpatizat de nobilimea engleză, compozitorul — favorit al curții — cîștigă o sumedenie de dușmani.

Oricît de desfătătoare să-i fi fost muzica, patimile politice erau mai puternice decît dragostea de artă.

Ce-i rămînea de făcut lui Haendel? Dacă ar fi fost un om slab și șovăitor, ar fi plecat în Italia, de unde primea neîncetat invitații măgulitoare. Era însă unul din acei artiști care sînt gata să se lupte pentru arta lor. Lupta îl îndîrjea, astfel că ținu piept cu mult curaj dușmăniei ce i se arăta. Stătea zile întregi în casă, fără să se clintească de la masa de scris sau de la clavecin, compunînd fără întrerupere. Astfel luară naștere oratoriul *Esther*, tragedia pastorală *Acis* și *Galateea*, unde corul avea părți de o rară frumusețe, operele *Radamisto*, *Astartea*, *Mucius Scaevola*, *Floridante*, *Ottone*, *Flavio*, *Iulius Caesar*, *Tamerlan*, *Scipione*, *Alexandru* și *Admeto*, aproape toate cu subiecte din antichitate.

Cu toate că înființă o Academie de muzică — de fapt o mare societate, cu un teatru de operă, care se umplea de public în fiecare seară —, dușmănia împotriva lui Haendel spori de la un an la altul. Pînă și un scriitor ca Swift, autorul *Călătoriilor lui Gulliver*, îl acuza că „italienizează" muzica engleză, în loc de a compune cîntece pe gustul și după cerințele publicului londonez.

Compozitorul nu se lăsă nici de astă dată înfrînt. Deși avea aerul că nu dă nici o atenție privirilor piezișe cu care era întîmpinat și ușilor închise de care se izbea adeseori, clocotea de o mînie greu stăpînită. Umbla toată ziua prin

Scanned with OKEN Scanner

oraș, îi vizita pe artiștii geloși pe el, îi lăuda și le cerea sfatul sau colaborarea. Trăsura care îl ducea de la un coleg la altul abia se mișca la pasul greu al cailor, iar roțile i se îngropau în noroi pînă la bucșă. Așa de încet mergea, încît avu răgazul să compună noua sa operă *Ricardo ;* personajul ei principal era de astă dată un erou național al englezilor, Richard-inimă-de-leu.

Cu tot succesul ei, dușmanii continuară să-l încolțească pe rivalul lor german, pe care îl învinovățeau prin gazete și manifeste că otrăvește ascultătorii cu melodiile lui „italienești". Foloseau tot ce se putea ca să-l lovească și să-l jignească. Lui Haendel îi venea uneori să-i prindă de guler și să-i azvîrle în noroaiele din stradă, în care se bălăceau șiruri lungi de chervane. S-a și încăierat cu ei în clipa cînd i-au luat sala de spectacole din Piața-de-fîn. Plecă furios și, ca să-și potolească mînia, se plimbă mult timp cu pași mari, respirînd aerul rece.

Spre mirarea dușmanilor săi, Haendel închiriă o nouă sală, unde își prezentă opera de balet *Terpsichore,* apoi operele *Oreste, Ariodante* și *Alcina.* Surîdea publicului, cu frumoșii lui ochi calzi, ceea ce îi scoase în așa măsură din sărite pe adversarii săi, încît uneltiră ca artiștii cei mai buni din trupa lui Haendel să fie expulzați din Anglia.

Un artist mai puțin îndîrjit s-ar fi dat bătut după atîtea piedici și șicane, însă Haendel era plămădit parcă din fibre de oțel. Pierduse tot ce cîștigase pînă atunci cu lucrările sale și cu teatrele de operă conduse de dînsul, însă acesta nu putea să fie un motiv de a nu continua să facă muzică. În toiul celor mai mari necazuri, se închidea în casa sa, unde uita tot ceea ce îl supărase. Se întorcea la muzică cu nădejdi sporite și cu noi iluzii. Pentru el, a compune era un act de credință. Nu avea prea mare însemnătate dacă lucrările sale erau bine primite sau nu : le scria fiindcă nu putea să trăiască fără a crea !

Numai că este greu să-ți astupi urechile și să închizi neîncetat ochii la răutatea oamenilor. Oricît glumea Haendel pe socoteala amărăciunilor pricinuite de adversari, în cele din urmă mîhnirea îl doborî. În primăvara anului 1737 căzu la pat, pe jumătate paralizat, încît a fost nevoie de îngrijiri îndelungate spre a-și redobîndi sănătatea. Omul acesta zdravăn, iute la mînie, a cărui fire dreaptă nu se împăca defel cu intrigile și uneltirile ce împînzeau lumea artiștilor, se întoarse la Londra parcă dintr-o ciudată călătorie prin alte meleaguri.

Cît lipsise de la Londra, englezii îi ridicaseră lui Haendel o frumoasă statuie de marmoră albă, într-un parc de pe malul Tamisei. Compozitorul se duse s-o vadă, apoi după ce clătină mulțumit din cap, își reluă încă în aceeași zi munca de la capăt. Făcu însă în așa fel ca să nu mai trezească ura compozitorașilor englezi autori de opere ; scrise așadar oratoriile *Saul* și *Israel în Egipt,* cîteva concerte pentru orgă, arii vocale, o mulțime de *concerti grossi* și piese corale.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd publicul îl văzu apărînd iar pe scenă se tulbură grozav, întîmpinîndu-l cu emoție. După cîteva concerte de succes, răuvoitorii începură însă să-l atace din nou. Nu mai știau cum să-i facă rău, de asta puneau strengari plătiți cu cîțiva gologani să rupă afișele care-i anunțau concertele, încît nu o dată sala rămînea goală.

Dar cea mai de seamă însușire a lui Haendel era răbdarea. Zadarnic egoismul și invidia se străduiau să-l descurajeze, zadarnic se pomenea în seara concertelor fără public în sală, fiindcă dragostea de muzică și de oameni îl îndemna să-și continue activitatea.

În 1741 fu sărbătorit, la Dublin, unde își prezentă marele oratoriu *Messia ;* irlandezii l-au aclamat cu acest prilej ca pe un adevărat suveran al muzicii. Oratoriul a fost cîntat în scop de binefacere, iar manuscrisul dăruit de compozitor unui cămin al copiilor abandonați. Irlandezii îl împiedecară să se întoarcă după concert la Londra, astfel că mai dădu la Dublin douăsprezece concerte. Legă nenumărate prietenii în oraș, fu ospătat în case mari și mici deopotrivă, lîngă un foc bun în cămin și cu o hrană pe gustul lui.

Avea de astă dată tot ce putea să-i poftească inima, pe lîngă stima și simpatia irlandezilor. Pe orice om din Dublin l-ai fi întrebat, el ar fi răspuns că muzica lui Haendel îi merge la inimă, e înălțătoare și melodioasă.

După cîteva luni de fericire — poate singurele din viața lui, în afara celor pe care le petrecuse în Italia —, compozitorul se înapoie la Londra, unde îl așteptau din nou intrigile adversarilor. Numai că în 1745, cînd scoțienii amenințau să invadeze capitala engleză, compuse *Imnul voluntarilor londonezi.* El însufleți în așa măsură mulțimile de apărători ai orașului, încît compozitorul dobîndi în ochii tuturor patrioților stima de care ar fi trebuit să se bucure mai demult.

După înfrîngerea ultimului Stuart pretendent la tronul Angliei, Haendel mai compuse un mare oratoriu, *Iuda Macabeul.* În el se află și un *Imn al victoriei,* care poate fi socotit unul din primele cîntece de masă din istoria muzicii ; el a trebuit reluat, la cererea publicului, în toate concertele lui Haendel. Sălile erau acum pline, nu găseai un loc, fiindcă pînă și dușmanii de ieri ai compozitorului veneau să-i asculte oratoriile, să-l vadă pe acest colos de om, a cărui sănătate slăbea, odată cu vederea. Compuse, orb aproape, ultimul său oratoriu *Samson ;* în ciuda stăpînirii de sine, în timp ce cînta la orgă legenda eroului biblic, orb și el, mîinile îi tremurau și fața i se făcuse ca de ceară. A continuat însă să dea concerte și a mai apărut în public, cîntînd la orgă, la 6 aprilie 1759, cu o săptămînă înainte de a muri.

Englezii nu plîng ușor, dar la înmormîntarea lui Haendel toată lumea se înduioșă. O mulțime nemaivăzută pînă atunci îl petrecu pe o ploaie torențială

Scanned with OKEN Scanner

la Westminster, acolo unde nu se îngropau decît regii și oamenii cei mai de seamă ai Angliei. A fost asemuit, după moarte, cu Shakespeare, fiindcă începuturile culturii engleze moderne sînt legate atît de Shakespeare, cît și de germanul Haendel. Dacă amîndoi s-au folosit în operele lor de legende străvechi, de figuri de eroi din mitologie sau din istoria antică, atît unul cît și altul au făcut să vorbească prin ei omul de totdeauna, cu simțămintele lui, cu durerile și bucuriile lui, cu dorința lui de a învinge greutățile și de a răzbi. Amîndoi s-au înverșunat să reînvie în arta lor eroismul, spiritul de sacrificiu, credința în virtute, dragostea de viață și de adevăr.

Cu toate piedicile ce i s-au ridicat în cale, Georg Friedrich Haendel a ieșit biruitor, cum li se întîmplă întotdeauna acelora care sînt puternici și care slujesc un ideal înalt.

Scanned with OKEN Scanner

Joseph Haydn
(1732—1809)

CU TOATE CĂ TRECE DREPT CREAtorul sonatei și al simfoniei clasice, Joseph Haydn a fost cel mai modest om și artist din cîți a cunoscut istoria muzicii. El s-a socotit toată viața un muzicant de țară, cu mult bun-simț și talent, care învățase arta compoziției de pe unde apucase, scriindu-și opera imensă cum l-a tăiat capul.

A scris atît de multe oratorii, simfonii, uverturi, cvartete, triouri, sonate, comedii muzicale și opere, încît te întrebi cînd a găsit răgaz pentru ele, odată ce și-a cîștigat existența din greu, ca un adevărat muzicant „de țară". A fost, timp de treizeci de ani, capelmaistrul prinților Eszterházy, în palatele lor din Eisenstadt și Eszterháza — azi Fertőd, în Republica Populară Ungară. Și a fi, pe vremea aceea, capelmaistru însemna să pregătești cu prețul unor repetiții obositoare concerte aproape în fiecare zi, să acompaniezi artiștii oaspeți veniți de la Viena să se producă în fața stăpînilor feudali doritori de distracții alese, să compui la repezeală tot felul de lucrări vocale, corale și instrumentale pentru diferite ocazii festive.

O mare parte din simfoniile, uverturile, divertismentele, cvartetele și sonatele de pian ale lui Haydn sînt, la originea lor, astfel de muzici „ocazionale". Cu toate acestea, ele nu au fost uitate pe rafturile bibliotecilor unor castele princiare, ca multe altele, ci i-au adus compozitorului lor, încă de pe cînd trăia, o mare faimă pe tot continentul. Aveau darul de a stîrni însuflețirea ascultători-

Scanned with OKEN Scanner

lor, de a tăia respirația cunoscătorilor prin frumusețea și noutatea lor.

Joseph Haydn a fost, de fapt, un înnoitor. Nu inventînd lucruri nemaiauzite, ci îmbogățind, șlefuind, completînd muzica înaintașilor săi. A avut îndeosebi un dar nebănuit de a da o formă clară, logică, sonatei, cvartetului, simfoniei și altor genuri muzicale. Cine să fi bănuit despre fiul rotarului din Rohrau, sat răsărit de-a lungul drumului ce leagă Austria de Ungaria, că din căsuța simplă, de țară, acoperită cu stuf, va urca treptele cele mai înalte ale măiestriei artistice, devenind chiar întemeietorul clasicismului muzical vienez ?

Era greu să-ți închipui asemenea minune despre copilul unor oameni sărmani, care aveau de hrănit douăsprezece guri. Joseph era al doilea din droaia aceasta de copii a soților Haydn și cel mai sprinten la minte dintre ei. De la vîrsta de patru ani asculta cu luare-aminte de cîte ori tatăl său cînta la harpă melodii de dans și cîntece germane, bosniece, dalmațiene. Trăgea cu urechea și la lăutarii din sat, care pribegeau prin toată monarhia, aducînd din colțurile ei îndepărtate cîte un *Ländler* german, un *kolo* sîrbesc, un *ciardaș* unguresc sau vreun cîntec popular croat. Ele au răsunat mai tîrziu în fel și chip, transformate de gustul și priceperea compozitorului, în lucrările lui, în care recunoști mereu ba cimpoiul ursarilor țigani, ba fluierul de lemn al păstorilor nomazi, ba cîntecul vesel al secerătorilor din Austria de jos.

Înainte de a învăța muzică, Haydn cunoștea o mulțime de cîntece și cîteva din tainele lăutarilor. Și-a făurit din bucăți de lemn, pe care le-a cioplit și le-a potrivit singur, un fel de vioară primitivă. Se înțelege că un astfel de „instrument" nu putea să sune ; însă Joseph, în timp ce trăgea vîrtos cu arcușul său rudimentar pe coardele de sfoară, cînta cu vocea sa plăcută, uimindu-și familia și vecinii. Și nu cînta numai ceea ce auzea de la taică-său sau de la lăutari, ci și cîntece ticluite de el. Învățase de la păsările de baltă din lunca înecată în păpuriș diferite sunete, pe care le imita și din care înnoda melodii întregi. Cînd glasul nu-i ajungea, își făurea dintr-o tulpină de trestie sau dintr-o crenguță de salcie un fluier, și cînta din el.

Hoinăreala prin desișul trestiilor, prin lanurile de grîu și secară, prin zăvoaiele tăcute, în amurg, i-a umplut sufletul de dragostea nețărmurită a naturii. A cîntat-o în multe din compozițiile sale de maturitate, între care oratoriile *Anotimpurile* și *Creațiunea*, și simfoniile *Dimineața*, *Amiaza*, *Seara*.

Pe cînd avea șase ani a fost dat ucenic la învățătorul din Hainburg, un cumnat al rotarului Haydn. Cu toate că ducea o viață grea și istovitoare, deretica prin casă, legăna copilul meșterului, mătura școala și curtea, dădea fuga de mai multe ori pe zi la dugheană după cumpărături, Joseph a rezistat la toate încercările din dorința nestăvilită de a învăța muzică. A mîncat nu o dată și bătaie, pentru greșeli mai degrabă închipuite decît reale,

Scanned with OKEN Scanner

fiindcă dascălii și părinții de atunci credeau deopotrivă că bătaia-i „ruptă din rai", însă a și învățat să scrie și să citească notele muzicale, să cînte la vioară, la pian și la orgă, ba chiar la cîteva instrumente de suflat. Datorită vocii sale deosebit de frumoase, cum își isprăvea munca în gospodăria învățătorului, trebuia să cînte ba la un botez, ba la o nuntă, ba la o înmormîntare.

Era un efort aproape peste puterile unui băiețel de vîrsta primei școli, dar Haydn nu se plîngea, odată ce simțea că își însușește pe zi ce trece tot mai multe cunoștințe despre muzică, despre arta cîntului vocal, despre tehnica mînuirii instrumentelor. La bătrînețe și-a adus aminte cu recunoștință de învățătorul aspru și crud, care i-a dat primele noțiuni ale meșteșugului muzical :

„Deși primeam de obicei de la dînsul mai multă bătaie decît mîncare, voi duce cu mine în mormînt memoria primului meu magistru !"

Ba, într-una din simfoniile sale, denumită *Învățătorul,* i-a zugrăvit, cu darurile sale muzicale unice, pînă și portretul.

Că Haydn a avut o inimă largă, iertătoare, înclinată să vadă din viață și din oameni numai partea lor frumoasă, noblețea, o dovedește și acest „portret" zămislit din sunete, în care asprul învățător din Hainburg ne apare ca un om vesel, priceput, gata de glume. Corvoada, nuiaua și foamea au fost date uitării, fiindcă ele nu aveau ce să caute în această tîrzie evocare a primului maestru de muzică al marelui compozitor.

CASA NATALĂ A LUI HAYDN, DE LA ROHRAU (FOTOGRAFIA AUTORULUI)

Haydn abia împlinise opt ani cînd a fost dus la Viena ca să urmeze școala de cîntăreți bisericești de pe lîngă catedrala Sfîntu Ștefan. O amară suferință îi era hărăzită și aici, cu toate că nici de astă dată nu i-a lipsit instrucția muzicală la care rîvnea. Se istovea zi de zi slujindu-l pe temutul conducător al corului catedralei, renumitul cantor Reutter, încît la lecții era frînt de oboseală, gata să adoarmă în bancă. Dar muzica — pasiunea care îl mistuia fără încetare — merita orice jertfă.

Cînd elevii simțeau că sînt lihniți de foame, odată ce cantorul vîra în propriul buzunar cea mai mare parte din

Scanned with OKEN Scanner

banii dați de primăria Vienei pentru întreținerea micilor coriști, ei se angajau fie ajutoare de bucătari, fie spălători de vase sau servitori la nunțile și banchetele din oraș. Acolo se puteau sătura, în sfîrșit, din rămășițe, odată sau de două ori pe lună. Aveau pe deasupra prilejul de a auzi muzică laică, menuete grațioase, uverturi și suite orchestrale, cîntece de petrecere.

Pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, Viena era inundată de muzică. Încă de atunci, ea era considerată pe tot continentul un adevărat oraș al muzicii, al doilea ca mărime și importanță după Paris. Orchestre, coruri, formații de cameră, mici tarafuri de local, cîntăreți populari și violoniști ambulanți se puteau auzi peste tot, prin teatre, în palate, la concerte, în casele negustorilor cu stare, în birturi și prin grădinile de petrecere, ba chiar pe stradă. De cîte ori scăpa din școală, între ale cărei ziduri era închis aidoma ca într-o temniță, cu regimul aproape tot așa de sever, Haydn se bucura cu lăcomie de muzica vieneză ce-l împresura de pretutindeni. O lua razna pe străzi, intra în vorbă cu tot felul de muzicanți, le punea întrebări cu o respectuoasă admirație. În acest fel își îmbogățea aproape pe neobservate cunoștințele proaspăt căpătate în școala de cîntăreți. *„Am ascultat tot ceea ce era mai frumos și mai bun, în toate genurile, și din ele erau multe, foarte multe la Viena,* a povestit compozitorul la bătrînețe. *Am ascultat cu luare-aminte și am căutat să-mi însușesc ceea ce mă impresiona în mod deosebit și mi se părea desăvîrșit. Astfel a luat naștere în mine și a sporit ceea ce știam și ceea ce eram în stare. De bună seamă că talentul a existat în mine din totdeauna ; prin el, prin inclinațiile naturale și printr-o silință neîntreruptă am putut merge înainte și ajunge la țintă.“*

Numai că drumul pînă la ținta aceasta a fost greu, poate mai greu decît al altor compozitori. Haydn, măruntul slujitor al soției cantorului, trebuia să facă singur toate corvezile unei gospodării pretențioase. Noroc că avea o fire optimistă și o înțelepciune țărănească, datorită cărora nu punea totul la inimă. Pe lîngă îndatoririle casei și lecțiile propriu-zise, după ce mai crescu puțin a fost obligat de cantor să-i instruiască pe elevii mai puțin sîrguincioși și pe cei abia primiți în școală. Între ei, Joseph Haydn a avut doi frați mai mici, pe Michael și Johann Evangelist, care moșteniseră și ei talentul muzical al tatălui lor. Michael a și ajuns mai tîrziu un muzician de seamă, profesor cîtva timp al lui Mozart, la Salzburg, dar celălalt frate s-a pierdut fără urmă.

Poate că asta ar fi fost și soarta lui Joseph Haydn dacă i-ar fi dat ascultare cantorului Reutter. Acesta, pe vremea cînd elevul său eminent trecut de șaptesprezece ani începu să-și piardă vocea, fiindcă ajunsese la vîrsta cînd adolescenții prind să „croncănească“, a căutat să-l înduplece să se supună unei operații. Ea i-ar fi păstrat și pe mai departe frumoasa voce de sopran, cu condiția de a

Scanned with OKEN Scanner

se lăsa castrat. A fost însă împiedecat să săvîrşească acest pas de către tatăl său, care se afla întîmplător la Viena spre a-şi vedea băieţii. Reutter s-a răzbunat pe loc, dîndu-l afară din şcoală pe cel mai înzestrat dintre toţi elevii săi, al cărui geniu n-a fost în stare să-l recunoască.

Pentru Joseph Haydn a început atunci cea mai grea perioadă din viaţă. A zgribulit nopţi în şir pe băncile parcurilor vieneze, a răbdat de foame săptămîni întregi, a petrecut o iarnă întreagă adăpostit într-un hambar, prin al cărui acoperiş ciuruit ploua şi ningea în voie.

„Am cunoscut foamea şi mizeria cea mai cumplită — a evocat compozitorul acei ani întunecaţi. Am cunoscut amarul unei vieţi fără căpătîi şi a trebuit să-mi tîrăsc jalea luni la rînd. Într-un cuvînt, am încercat ce înseamnă să fii părăsit şi deznădăjduit."

Dacă ar fi fost îmbrăcat ca lumea, ar fi găsit probabil de lucru în orchestra vreunui teatru sau în vreun local de petrecere. Dar muzicantul ambulant Joseph Haydn ajunsese să umble prin oraş în zdrenţe, încît era izgonit de peste tot unde îşi încerca norocul. Cum pe cale dreaptă nu mai avea nici o şansă de a reuşi, a ales, de nevoie, şiretlicul. S-a furişat neobservat şi fără încuviinţarea cuiva în corul unei biserici dintr-un tîrg din Stiria — fiindcă în pribegia lui ajunsese departe de Viena — şi, datorită vocii sale puternice de tenor, a fost reţinut cîtva timp în localitate, îmbrăcat, hrănit şi omenit cum se cuvine.

Tînărul talentat, instruit şi binecrescut a lăsat peste tot în urma lui cele mai plăcute amintiri. Întors la Viena, a cîntat din vioară pe la colţurile de stradă, la intrarea în birturi şi prin parcuri. Avea de astă dată o înfăţişare cuviincioasă, privirile lui mărturiseau inteligenţă şi modestie. Mulţimea cîntecelor şi a melodiilor de dans pe care le cunoştea, tonul curat şi cald al viorii şi, nu în ultimul rînd, purtările-i distinse l-au impus atenţiei tuturor. Reputaţia lui muzicală se răspîndea tot mai departe, iar ca violonist ambulant avea ocazia de a cîştiga cunoştinţele practice care îi lipsiseră pînă atunci. Un fost coleg din şcoala de cîntăreţi şi-a împărţit sărăcăcioasa mansardă cu el.

Avînd în cele din urmă un acoperiş, a început să compună. Prima lui lucrare a constat dintr-o serie de variaţiuni pe tema celebrului cîntec vienez *O, du lieber Augustin (O, iubite Augustin)*. Variaţiunile acestea au fost îndată preluate de orchestrele ambulante ale Vienei şi i-au adus compozitorului prima recunoaştere publică a talentului său.

Augustin acesta, despre care vorbea cîntecul, este de fapt un fel de simbol nu numai al muzicanţilor ambulanţi vienezi, ci şi al puterii pe care oamenii de altădată i-o atribuiau muzicii. De asta se cuvine a ne opri o clipă la povestea vieţii lui, aşa cum Haydn însuşi poposise pe marginea cîntecului ce-i slăvea memoria.

Scanned with OKEN Scanner

Despre „bunul" Augustin, cimpoier şi cîntăreţ popular, se spune că a trăit în secolul al XVII-lea, la Viena. Ştia o sumedenie de cîntece, pe care le cînta noapte de noapte prin cîrciumile oraşului. Nu se oprea decît atunci cînd îşi simţea gîtlejul uscat de sete. Trecea, înalt şi deşirat, de la o masă la alta, îmbrăcat în zdrenţele prinse una de alta cu sfoară, ca să nu se desfacă. În picioare avea ciubote uriaşe, dar uşoare din cauza tălpilor găurite. Ascultîndu-i repertoriul nesecat, hazul cu care îl cînta, oamenii se întrebau uimiţi de unde scoate atîtea melodii. Fiindcă nu se mai săturau ascultîndu-l, îl ospătau cu fleici şi cu zeamă de struguri, pînă cînd Augustin se mistuia în noapte, clătinîndu-se pe picioarele-i slăbănoage.

În anul 1679, cînd Viena a fost bîntuită de o teribilă epidemie de ciumă, Augustin se afla în culmea faimei sale. Oamenii cădeau ca muştele prin oraşul străbătut fără încetare de furgoanele mortuare. Locuitorii se pitiseră prin beciurile cele mai adînci, unde nădăjduiau ca molima să nu-i găsească. Numai muzicanţii umblau de la o casă la alta şi de la un han la altul. Le cîntau acolo oamenilor care nu se ascunseseră, deoarece erau convinşi că, dacă ascultă lîngă un pahar de vin cîntece vesele, moartea are să-i ocolească. Pînă şi stăpînii cei puternici se ferecaseră în palatele lor, înconjurîndu-se de violonişti, ţiterişti şi cimpoieri, pe care îi ghiftuiau cu mîncare şi băutură ca să le cînte fără întrerupere.

Dintre toţi muzicanţii vienezi, Augustin se bucura pe vremea aceea de cea mai mare popularitate. Îl batjocorise pe împărat într-un cuplet plin de expresii necuviincioase, printre care „cap de bostan" şi „inimă de cîine", şi fusese citat în faţa tribunalului spre a fi judecat. Tribunalul imperial era socotit mai cumplit chiar decît moartea, de asta vienezii susţineau că Augustin va scăpa neapărat de ciumă, ca să poată da urmare citaţiei puternicilor judecători ai suveranului cu cap de bostan. Astfel, lui Augustin îi mergea cum nu se poate mai bine, în ciuda epidemiei care secera oamenii pe capete. Într-o noapte ieşi ameţit de vin dintr-un palat, spre a-şi aerisi plămînii. Nu se ştie cum a ajuns în cimitirul săracilor din apropierea Dunării. Acolo s-a împiedicat de o movilă de pămînt şi, cum pleoapele i se lipeau de somn, nici nu şi-a dat seama cînd s-a rostogolit în groapa neacoperită, unde se aruncau cadavrele ciumaţilor sărmani. Îşi petrecu noaptea dormind buştean, ca abia dimineaţa să-şi dea seama că se odihnise în tovărăşia cadavrelor de ciumaţi.

Cînd vienezii au aflat de păţania muzicantului lor favorit au fost şi mai convinşi de puterea pe care o au cîntecele de a-i feri de rele. După moartea lui au ridicat la Viena o statuie a cimpoierului Augustin, pe soclul unei fîntîni de piatră dintr-o piaţetă centrală. Sculptorul l-a înfăţişat cu cimpoiul subsuoară, cu traista muzicanţilor ambulanţi la şold şi cu obrazul luminat de zîmbetul celor deprinşi cu greul vieţii.

Scanned with OKEN Scanner

Este ușor de înțeles de ce Joseph Haydn a ales tocmai cîntecul lui Augustin pentru prima sa încercare componistică. Era doar și el un fel de „Augustin", muzicant ambulant care rătăcea cu vioara subsuoară de la o stradă la alta, dădea noaptea serenade sub balconul iubitelor altora, poposea toamna în vreo mustărie, unde cînta din voce, acompaniindu-se la vioară, cîntecele de pahar ale Vienei. Compunea tot mai des divertismente și serenade pentru orchestră, care s-au pierdut fără urmă, dar au fost pentru Haydn un bun exercițiu de creație și, totodată, un mijloc de a-l face cunoscut pe autorul lor în rîndurile concetățenilor săi. Putu astfel să-și închirieze singur o odăiță și un clavecin vechi, șubred, mîncat de carii, dar cu toate clapele la locul lor.

Prima schimbare hotărîtoare a adus-o în viața lui Haydn întîlnirea sa cu actorul popular Kurz Bernardon. Pe un text al lui și pentru teatrul condus de el a compus muzica la opereta *Diavolul șchiop*, în care erau luate în rîs moravurile de la curtea împărătească. A fost prezentată în vara anului 1751, pe cînd Haydn avea nouăsprezece ani. După ce s-a jucat cîtva timp cu mult succes, poliția și-a dat seama că e vorba de o satiră la adresa puternicilor stăpîni ai împărăției, astfel că a interzis-o. După un șir de ani, Haydn a mai scris, pe libretul aceluiași Bernardon, o altă operetă, tot satirică, intitulată *Noul drac șchiop*. Nici aceasta n-a avut o soartă mai fericită, dar l-a ajutat pe compozitor să se deprindă cu stilul comic, de parodie, cu veselia spumoasă și glumele comediei muzicale.

Cu toată experiența cîștigată, cu toate lucrările compuse, Haydn își dădea seama că mai are multe de învățat spre a se putea socoti adevărat muzician. Cînd a descoperit sonatele pentru pian ale lui Philipp Emmanuel Bach le-a studiat săptămîni și luni întregi, făcînd la fel cu orice lucrare nouă ce-i cădea în mînă. De mare folos i-au fost lecțiile luate de la compozitorul italian Niccolò Porpora, care trăia la Viena. L-a slujit și pe acesta ca un fel de valet de casă, suportîndu-i toate capriciile, odată ce avea ce să învețe de la el, înainte de toate, frumusețea ariilor italienești.

Drumul lui Haydn era acum mult mai bătătorit spre a ajunge la compunerea de sonate, cvartete și simfonii. Dar pentru asta a avut nevoie de o viață mai ordonată, chiar dacă nu ferită de eforturile continue ce li se impuneau muzicanților de casă de către domnii feudali, care îi angajau cu contracte severe, pline de obligații fără număr pentru artiștii ce se băgau la stăpîn.

Angajat întîi capelmaistru secund, mai tîrziu capelmaistru plin al capelei curții principilor Eszterházy de la Eisenstadt și Eszterháza, Joseph Haydn a aflat, în cele din urmă, terenul prielnic de a-și afirma geniul creator. După ce cunoscuse întreaga muzică vieneză, cîntecele populare ale Austriei și ale multor altor popoare din monarhie, liedul

Scanned with OKEN Scanner

german, formele muzicii instrumentale, lucrările unor mari compozitori de pe continent, el a început să scrie din belşug cele mai variate piese. În ele, natura străluceşte de bucurie, pacea ei tulbură inima ascultătorului, scurtele furtuni ce o răscolesc din cînd în cînd nu au nimic înfricoşător. Seamănă mai degrabă cu o băutură înviorătoare, dătătoare de poftă de viaţă.

Compunea ceea ce simţea şi îşi executa lucrările aşa cum i-o dicta inima. Cînd stăpînul său princiar l-a întrerupt în cursul unei repetiţii, spre a-i face o observaţie în legătură cu interpretarea, Haydn i-a spus cu hotărîre :

„Dacă alteţea voastră socoteşte că este în stare, nu are decît să vină în locul meu. Că este bine sau nu este bine ceea ce fac, lucrul acesta mă priveşte numai pe mine, nicidecum pe alteţea voastră !“

Haydn a izbutit să facă în scurt timp din modesta capelă de nici douăzeci de muzicanţi de la Eisenstadt o orchestră de şaizeci de persoane, care suna aproape ca o orchestră simfonică modernă. Concertelor ce le dădea cu muzica scrisă de el li s-a dus în curînd vestea în întreaga Austrie, încît veneau la seratele din castelul Eszterházy personalităţile cele mai de seamă ale imperiului. Cu toate că trăia în provincie, ziarele au început să-l numească tot mai des *steaua muzicii vieneze*. Nu exagerau defel, deoarece compoziţiile lui Haydn se cîntau din ce în ce mai mult în capitală, unde uimeau publicul prin noutatea lor, prin sentimentele pe care le trezeau, prin bogăţia lor melodică. Lumea recunoştea în ele peisajele patriei, felul cum dansau ţăranii în satele de munte, melancolia cîntecului popular. Păcat că multe din ele au pierit într-un incendiu al palatului princiar, altele s-au răspîndit prin lume şi li s-a pierdut urma, o parte însă a fost mai tîrziu descoperită. În această muncă de regăsire a creaţiei lui Haydn, muzicianul român Eusebiu Mandicevschi, fost profesor la Conservatorul din Viena, a dobîndit merite însemnate.

Oricum, contemporanii lui Joseph Haydn au recunoscut încetul cu încetul marele talent al compozitorului de la Rohrau. El spunea că melodia este aceea care face farmecul muzicii şi e, totodată, cel mai greu de realizat. Lui însă nu i-a lipsit darul de a inventa cele mai frumoase şi mai originale melodii ; dacă la început ele erau graţioase şi alese, în spiritul epocii rococo, cu timpul au cîştigat în sinceritate şi adîncime, fiindcă izvorau din inima unui artist care cunoştea viaţa frămîntată a oamenilor din jurul său. În simfoniile lui, alcătuite din patru părţi — *allegro, andante, menuet* şi *presto* — voioşia se amestecă mereu cu momentele de îngîndurare şi chiar de melancolie, dar de fiecare dată biruie buna dispoziţie a omului puternic, încît s-a spus despre muzica lui Haydn că ea „sporeşte pofta de viaţă“.

Compozitorul se inspira pentru lucrările sale de obicei din întîmplările vieţii

Scanned with OKEN Scanner

de toate zilele. Aproape fiecare lucrare a sa are, pe lîngă titlul propriu-zis, şi cîte un nume : Simfonia *despărţirii*, Simfonia *jucăriilor*, Simfonia *Filozoful*, Simfonia *Învăţătorul*, Cvartetele *soarelui*, Cvartetul *Plimbare prin Veneţia*, Cvartetul *păsărilor*, Cvartetul *Broasca*, Cvartetul *călăreţului*, Cvartetul *Aşteaptă pînă trec norii* şi aşa mai departe. Unul din menuetele lui celebre, *Ochsen Menuet* [1], a fost scris în împrejurări care lămuresc modul cum crea Haydn, inspirîndu-se din mărunte întîmplări de fiecare zi.

Într-o noapte, compozitorul a fost trezit din somn de mugetele jalnice ale unui bou ; stătea bietul de el cuminte, sub fereastră şi, din cînd în cînd, dădea glas, pe limba lui, singurătăţii sale. Coarnele îi erau frumos împodobite cu ghirlande de panglici colorate. Îl lăsase acolo, drept răsplată, un măcelar pentru a cărui fiică Haydn compusese un frumos menuet, cu prilejul nunţii ei. Compoziţia poartă pînă azi denumirea „darului“ prin care măcelarul şi-a exprimat recunoştinţa faţă de muzician.

Altă dată, cînd vru să obţină un concediu pentru instrumentiştii din orchestra lui Eszterházy, compuse o simfonie care, în ultima parte, se încheia în aşa fel, încît muzicanţii şi-au părăsit unul cîte unul locurile, pînă cînd n-a mai rămas decît compozitorul, la pian. Prinţul a înţeles ce voia să spună Haydn şi le-a dat în adevăr concediu, chiar de a doua zi, muzicanţilor săi. Simfonia poartă denumirea de „Simfonia despărţirii“ sau „a lumînărilor“, fiindcă, pe măsură ce se ridica cîte un muzicant de la pupitrul său, sufla în lumînare. În marile săli de concert de pretutindeni lucrarea aceasta a lui Haydn se mai execută şi azi aşa cum a fost cîntată la prima ei audiţie, la 28 noiembrie 1772.

La vîrsta de cincizeci de ani, Haydn era cunoscut şi sărbătorit în toată Europa. A făcut două călătorii la Londra, unde s-a bucurat de aceeaşi preţuire ca şi Haendel spre sfîrşitul vieţii sale. I s-a conferit titlul de „doctor honoris causa“ al Universităţii din Oxford, care l-a măgulit în mod deosebit. Din capitala Angliei îi scria unui prieten : *„Ce dulce este senzaţia libertăţii, pe care o încerc acum ! De cîte ori n-am oftat după libertatea pe care o trăiesc în această clipă. Cît de greu am plătit dreptul de a avea o orchestră, cu care am putut face experienţele necesare artei mele. Conştiinţa de a nu mai fi şerb al unui prinţ îmi uşurează strădaniile actuale“*.

La Londra, Haydn a dat o lecţie publicului, care mai venea la concert şi din snobism, nu numai de dragul muzicii. A compus o simfonie, cea cu numărul 94, a cărei parte lentă se cîntă în piano, ba chiar în pianissimo. Autorul a introdus în această mişcare un acord puternic, cîntat pe neaşteptate cu toată forţa de întreaga orchestră şi însoţit de o violentă lovitură de timpan. În timp ce publicul din sală moţăia în pacea adormitoare a adagio-ului melodios, acordul acesta ne-

[1] *Ochs*, în limba germană, înseamnă bou.

Scanned with OKEN Scanner

pregătit a răsunat deodată ca o explozie. Întreaga asistență a sărit speriată în picioare, oamenii au început să se frece ruşinați la ochi, în timp ce orchestra şi-a reluat cîntecul domol. De atunci, această simfonie poartă denumirea de *Surpriza* sau *Lovitura de timpan*, şi aminteşte de hazul fin, de ironia lui Haydn, fiul de rotar din satul Rohrau, răsărit de-a lungul drumului ce leagă Austria de Ungaria, care n-a respectat în viața lui decît adevărul, frumosul şi omenia. Şi le-a dat o expresie convingătoare în muzica sa, care, în ciuda modei ce se schimbă, a înnoirilor aduse artei, continuă să mişte inima ascultătorilor din lumea întreagă.

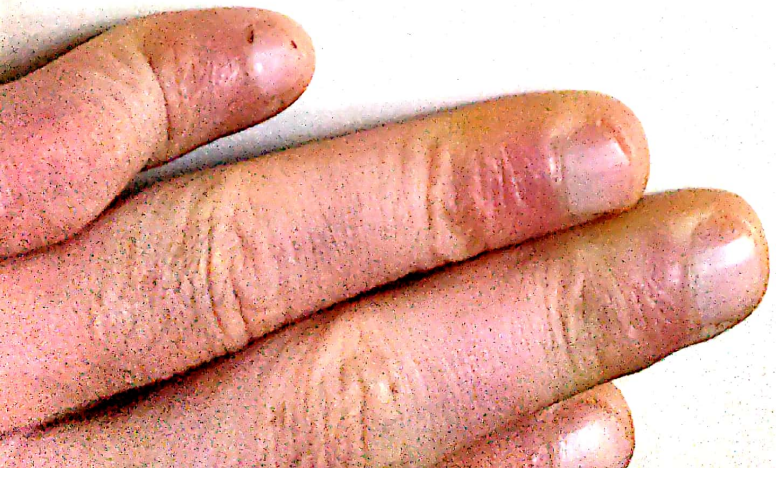

Scanned with OKEN Scanner

Wolfgang Amadeus Mozart
(1756—1791)

ESTE LA SALZBURG, ORAŞ SITUAT în Tirolul austriac, o armonie făurită de mîinile pricepute ale unor oameni iubitori de frumos. Este acolo mai ales amintirea lui Mozart, care s-a născut în acest oraş răsărit într-un cotlon al Alpilor bavarezi, pe malul Salzachului, rîu cu unda sprintenă, peste care alunecă fără oprire, cu ţipete ascuţite, pescăruşii. O legendă populară spune că în valea aceasta, cu subsolul bogat în zăcăminte saline, a fost cîndva un ochi de mare, dar că apele lui s-au înălţat într-o dimineaţă de primăvară în văzduh, împreună cu aburii de prin văgăunile munţilor apropiaţi, ca să zmălţuiască zarea, care la Salzburg este de fapt albastră pînă în tîrziul toamnei. Străzile oraşului se caţără pe coastele abrupte. Într-o casă cu trei etaje de pe una din ele a văzut lumina zilei, la 27 ianuarie 1756, Wolfgang Amadeus Mozart. Strada se numeşte *Getreidegasse,* adică a cerealelor, fiindcă altădată se vindeau prin dughenele ei cerealele recoltate de pe lanurile mănoasei cîmpii a Dunării.

Casa natală a compozitorului a fost transformată într-un muzeu memorial, plin de obiecte care amintesc de unul din cei mai mari muzicieni ai lumii. Oraşul întreg este, de fapt, un muzeu în aer liber al lui Mozart. Descoperi peste tot urmele lui, în statui, plăci aşezate pe clădiri, nume de străzi şi pieţe, însemnări despre anii pe care i-a petrecut acolo. Pînă şi jocul de clopote din turnul unei vechi biserici cîntă, la fiecare ceas, melodia unui menuet al lui. Prin magazine

Scanned with OKEN Scanner

și pe tarabe se vînd cărți poștale, insigne, obiecte de porțelan și aramă, toate cu portretul compozitorului pe ele.

Salzburgul este orașul lui Mozart, cu care localnicii se mîndresc, de parcă fiecare i-ar fi o rudă apropiată. Se mîndrește cu el toată Austria, ba chiar întreaga muzică universală, fiindcă nimeni n-a cîntat pînă azi mai limpede, mai sincer dragostea de oameni, bucuria de viață, frumusețea fără pereche a acestei lumi. S-a spus despre el că, pînă la vîrsta de treizeci și cinci de ani cînd a murit, a rămas copil, cu sufletul nepătat de răutate, de invidie și înfumurare. Cu toate că suferise multe umilințe și a fost neînțeles de cea mai mare parte din contemporanii săi, muzicianul acesta delicat, despre care oamenii superstițioși ai timpului cînd a trăit credeau că îngerii îi șoptesc la ureche minunatele melodii, născocite de el fără să obosească vreodată, nu și-a pierdut încrederea în bunătatea omenească.

Datorează această încredere părinților săi, care i-au dat o educație îngrijită, și succeselor pe care le-a avut în prima copilărie. Tatăl său era dirijor al orchestrei curții episcopale din oraș, bun violonist și pedagog prețuit de concetățenii lui. Wolfgang a crescut într-o casă plină de instrumente muzicale, clavecin, vioară, violă, violoncel, flaut, harpă. Ajungea să ciupești struna unei viori sau să lovești clapa clavecinului pentru ca toate celelalte instrumente să tresară din somn și să prindă să vuiască.

Dintre toate, copilul îndrăgise îndeosebi clavecinul. S-a obișnuit curînd cu forma lui ciudată și cu cele trei picioare pe care era așezat. I se părea un fel de colivie uriașă, în care sînt închise mierle, pupeze, cintezoi și turturele cu glas fermecat. De îndată ce izbuti să facă primii pași prin casă, căută să atingă clapele cu degetul. Nannerl, sora sa mai mare, care exersa de zor, îl lăsa să-și cufunde toate degetele în clapele ascultătoare, ceea ce umplea inima copilului de o nespusă bucurie. După care se așeza turcește pe un covoraș și asculta cu seriozitate ploaia de game și arpegii pe care sora sa le isca pe clape. I se părea că muzica este un lucru la fel de firesc ca, bunăoară, Nannerl, lumina din văzduh, pomii din curte sau munții ce se zăreau pe fereastră.

Pe cînd nu avea decît trei ani, Wolfgang se cățăra de unul singur pe scaunul pianului, unde prindea să cînte tot ce-i venea în minte. Inventa cu mare ușurință frînturi de melodii, care sunau argintiu, ca niște clopoței veseli sau ca un rîs săltăreț. De cîte ori avea prilejul, el se furișa în bucătărie și, fără să-l vadă cineva, cînta din paharele pe care le ciocănea ușor cu o linguriță. Înșira paharele pe masă, după mărime, și scotea din ele melodii ușoare. Era convins că în toate lucrurile din lume este muzică. Dacă trosnea, de pildă, podeaua, lui i se părea că aude struna ciupită a unui contrabas ; iar cînd ploaia bătea în geam, avea senzația că niște flaute cîntă împrejurul casei.

Scanned with OKEN Scanner

WOLFGANG AMADEUS MOZART LA DOISPREZECE ANI (PICTURĂ DE HELBLING)

A compus la patru ani un Concert pentru pian ; era o piesă stîngace și naivă, dar plină de melodii la fel de hazlii ca acelea îngînate de paharele de cristal din bucătărie. Cînd fiul său, un năpîrstoc de om, i-o cîntă la pian, cu mîinile mărunte cît aripile de rîndunică, Leopold Mozart rîse din toată inima de această neașteptată ispravă a odraslei sale. Nu după mult timp, el îl auzi pe copil cîntînd și la vioară, deși nu învățase de la nimeni cum se așază arcușul pe strune. Wolfgang aflase singur, din instinct, taina de a acorda instrumentul, de a ține drept arcușul în mînă și de a-și potrivi degetele la locul cuvenit pentru a putea scoate sunete plăcute. A fost cum nu se poate mai fericit aflînd că tatăl său îl ascultă cu multă atenție. Fericirea îl copleși de-a binelea cînd acesta îl ridică în brațe și îi spuse :

„Cu toate că nu ai decît patru ani, tu ești artistul cel mai mare dintre noi toți."

Copiii-minune au uimit întotdeauna publicul prin dibăcia și înzestrările lor ieșite din comun. S-au găsit pretutindeni oameni întreprinzători care și-au făcut o îndeletnicire din a-i arăta pe acești copii talentați în lume și de a trage foloase de pe urma lor.

La vîrsta de șase ani, Wolfgang Amadeus Mozart dovedea o virtuozitate atît de rară ca pianist, violonist și compozitor, încît tatăl său s-a gîndit să-l scoată în lume și să-l pregătească astfel pentru profesiunea de artist. Familia întreagă porni în poștalion la Viena, unde faima micului geniu salzburghez se răspîndise între timp. Cum drumul era lung și caii trebuiau schimbați, călătorii își petrecură noaptea într-un han. Micul Wolfgang uită de oboseală de îndată ce întîlni la han o ceată de muzicanți ambulanți. Își scoase vioara din cutie și își cîntă cîteva din compozițiile. Le interpretă cu atîta căldură, încît muzicanții rămaseră uluiți.

„Este cu neputință să existe pe lume violonist mai iscusit ca tînărul domn Mozart din Salzburg, — exclamară ei, de îndată ce aflară numele artistului de-o șchioapă, precum și al orașului de unde el venea."

Scanned with OKEN Scanner

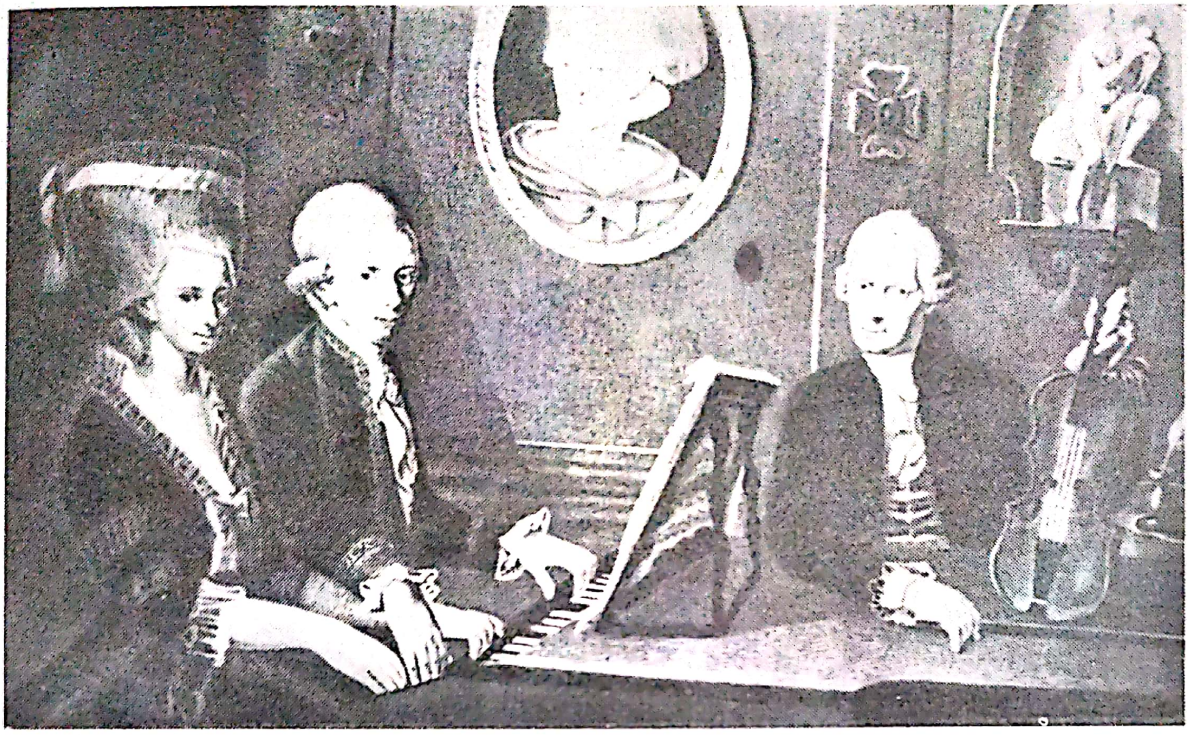

FAMILIA MOZART (PICTURĂ DE DELLA CROCE)

La Viena îi aştepta vestea că vor fi primiţi la palatul Schönbrunn, de către perechea imperială şi copiii lor. În caleaşca cu steme mari bătute în aur, venită să-i ducă pe oaspeţi, Wolfgang vru să afle dacă şi împărăteasa cîntă din voce sau din vreun instrument. Tatăl său îl lămuri însă că Maria Tereza nu este muziciană.

— Cum ? — se minună copilul. Nu toţi oamenii cîntă ?

— Dacă toţi oamenii ar cînta, lumea asta a noastră ar fi prea bună — răspunse dus pe gînduri Leopold Mozart.

Ajunşi în salonul de muzică, unde împărăteasa şedea cufundată într-un jilţ, parchetul li se păru noilor veniţi o oglindă mişcătoare, iar diamanticalele din părul suveranei le luară vederea. Furat de atîta strălucire, Wolfgang îşi pierdu echilibrul şi alunecă pe parchet.

— Wolferl e mai iscusit în mîini, decît în picioare — se grăbi înspăimîntatul părinte să-şi scuze copilul.

Wolfgang însă, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, se ridică de jos cu mişcări agile, apoi se înclină uşor în faţa împărătesei. Ţinea capul dîrz şi privea drept în ochii tuturor. După care se instală la pian şi cîntă întîi singur, pe urmă împeună cu Nannerl, ca să gradeze în acest fel efectul. Toată curtea imperială privea cu răsuflarea oprită ondulările uşoare ale braţelor micului pianist. Degetele lui păreau tuturor nişte fiinţe inteligente, care gîndesc şi acţionează

Scanned with OKEN Scanner

singure. Nu le venea să creadă că niște copii sînt în stare să cînte ca artiștii vîrstnici.

Întors la Salzburg, după o boală grea pricinuită de oboseala numeroaselor concerte date la Viena, Wolfgang luă lecții de pian, vioară și compoziție de la tatăl său. După ce făcu progrese uimitoare, în mai puțin de un an, a fost trimis să învețe cu Michael Haydn. Acasă exersa la pian cîte cinci și șase ceasuri, pînă cînd își simțea degetele furnicate de durere.

Într-o zi, socotind că fiul său stăpînește cu destulă măiestrie arta pianului, Leopold Mozart îi spuse :

— A sosit momentul să te prezint prințului-arhiepiscop Colloredo.

În timp ce aștepta în castelul puternicului arhiereu să fie primit și audiat, Wolfgang avu o strîngere de inimă. I se părea că o voce tainică îi șoptește că, de astă dată, va cînta unor urechi surde la frumusețile muzicii. Într-adevăr, după ce își prezentă arta uimitoare, Colloredo se mulțumi să spună acru :

— Arta și războiul se fac cu bani. Eu însă nu am destui nici pentru una, nici pentru alta.

Era o dimineață friguroasă, căzuse brumă în zori și, peste rîul cu marginile înspumate, pescărușii țipau trist și răgușit. În trăsura care îi ducea spre casă, Wolfgang îi spuse tatălui său :

— Mi se pare că trebuie să ne căutăm norocul în altă parte.

Se apucă, din ziua aceea, să exerseze cu și mai multă sîrguință. Nu se plîngea niciodată de oboseală. Numai uneori, cînd auzea din stradă ceata veselă a copiilor zburdînd fără grijă, se posomora pentru o clipă. Se simțea atunci strivit parcă de grosimea zidurilor din jur, prizonier pe veci al artei sale. Se înșela, firește, pentru că din 1764, de la vîrsta de opt ani, viața i-a fost un neîntrerupt du-te-vino. Concertă la München, Heidelberg și Frankfurt, ca să fie sărbătorit la Paris ca un adevărat prințișor al muzicii. Adeseori trebuia să cînte pe clapele acoperite cu o pînză, să facă tot felul de acrobații muzicale spre a putea mulțumi setea de senzațional a publicului. Era îmbrăcat într-un frumos costum violet brodat cu aur, cu perucă pudrată pe cap și săbiuță sclipitoare la cingătoare.

Francezii nu auziseră nimic asemănător de la Rameau încoace. Muzica micului Mozart avea un farmec neobișnuit : sunetele ca de cleștar pe care le scotea din clavecin păreau niște vîrtejuri cu sclipiri de artificii în mii și mii de culori. Primi o mulțime de daruri prețioase, pe stradă era înconjurat de necunoscuți, care îl strîngeau la pieptul lor și îl sărutau zgomotos, fără să-i ceară măcar voie. I-a fost prezentat filozofului francez Jean Jacques Rousseau, care l-a admirat și l-a îndrăgit.

— Ce ți-a plăcut mai mult la Paris ? — l-a întrebat acesta.

— Afară de catedrala Notre-Dame, mi-a plăcut la teatru opera scrisă de Gluck. I-am ascultat *Ifigenia în Aulida*.

Scanned with OKEN Scanner

O să scriu şi eu o operă, o să veniţi s-o ascultaţi ?

Micul Wolfgang era iubit de toţi cei care îl cunoşteau, fiind bun şi vesel. Un contemporan mărturisea despre el că „răspîndea în jurul lui atîta gingăşie, încît nu se putea să nu-l iubeşti".

Mozart s-a bucurat de un mare succes şi la Londra, unde dădu cîteva concerte, dar luă mai cu seamă lecţii de la Christian Bach. Lecţiile ar fi durat mult timp dacă maestrul — care era unul din fiii marelui Johann Sebastian Bach — nu i-ar fi mărturisit lui Leopold Mozart că nu are ce să-l mai înveţe pe băiat, odată ce acesta ştie tot ce trebuie în arta pianului, a orgii şi a compoziţiei.

Din Anglia, familia Mozart trecu în Olanda, ajungînd spre sfîrşitul lungii călătorii în Italia. Făcu un popas de mai multe luni la Bologna, unde Mozart voia să ia lecţii de la vestitul compozitor Padre Martini.

— Ai mult talent, poate chiar geniu — i-a spus acesta micului său discipol. Va trebui să înveţi însă mereu, pînă la sfîrşitul vieţii, să începi totul de la capăt în fiecare dimineaţă.

— Ştiu — răspunse Mozart, care scria, ştergea, corecta şi iar scria temele ce le primea de la maestrul bolognez. Nu voi şti însă nici atunci destul. Tata pretinde că muzica mea este foarte bună. Eu însă îmi dau seama că ea nu este decît un exerciţiu pentru ceea ce voi compune mai tîrziu.

— Ai să ajungi un mare muzician şi te vor admira mulţi dacă nu vei fi niciodată trufaş — îi spuse Padre Martini. Încearcă să rămîi modest şi senin, aşa cum eşti acum !

Înainte de plecarea lui Mozart din Bologna, Padre Martini puse la dispoziţia discipolului său austriac marea sală de festivităţi a Academiei dei Concordi. Ascultîndu-i concertul, îi dădură lacrimile, fiindcă asemenea minune nu auzise niciodată încă.

Trăiau pe vremea lui Mozart o mulţime de principi şi aristocraţi bogaţi, care întreţineau la curţile lor orchestre proprii. Nu toţi din ei iubeau cu adevărat muzica şi îi preţuiau cum se cuvine pe muzicieni, dar nici unul nu se putea lipsi de serviciile lor, odată ce rangul le impunea să dea concerte de casă, să aibă la baluri capele de dans proprii şi să se poată făli cu artişti protejaţi de ei. Singura cale pentru muzicienii epocii de a scăpa de viaţa de vagabondaj şi de mizerie era să se angajeze în vreun palat boieresc şi să accepte să fie trataţi ca nişte servitori ai puternicilor stăpîni care-i plăteau. Aceştia îi socoteau de fapt un fel de cerşetori ce cutreieră lumea cu muzica lor.

Mozart avea însă o fire prea demnă şi independentă ca să intre, aşa cum făceau cei mai mulţi, în rîndurile slugilor îmbrăcate în livrea şi purtînd pe piept monograma domnului care le angajau. A preferat existenţa nesigură, dar plină de neprevăzut, a artiştilor stăpîni pe timpul şi viaţa lor. El, care compusese pe cînd nu avea decît şapte ani sonate pentru

Scanned with OKEN Scanner

pian, uimind pe ascultătorii cei mai pricepuți cu ele, dorea să slujească doar muzica, și nu vreun alt stăpîn.

Luînd această hotărîre, după ce sprijinul și protecția prințului-arhiepiscop Colloredo din Salzburg i-au fost refuzate, știa că va trebui să înfrunte greutățile și piedicile ivite în calea artiștilor tineri. N-a bănuit însă că-l vor aștepta atîtea lipsuri, necazuri și amărăciuni cîte i-au fost date să îndure. Cele mai multe i-au fost pricinuite de atitudinea aspră și dușmănoasă a arhiepiscopului salzburghez, pe care Mozart era obligat să-l intituleze „drăguțul meu Senior, Domn și Stăpîn". Cînd a putut, în sfîrșit, să scape de el, i-a scris tatălui său : *„Sînt mereu în cea mai bună dispoziție. Inima mi-e ușoară ca un fulg, de cînd am scăpat de toate acele șicane..."*

Șicanele i se datorau „stăpînului drăguț", atotputernicul prinț și arhiereu, care l-a urmărit pe compozitor cu dușmănia lui pînă departe, în orașele străine pe unde el și-a încercat norocul, folosindu-și relațiile cu puternicii domni de pretutindeni.

E greu de spus cîte ar mai fi creat Mozart dacă ar fi trăit în alte condiții și nu ar fi avut grija pîinii de toate zilele. Adevărul este că opera pe care a lăsat-o este, chiar astfel, atît de bogată și de variată, încît anevoie ne putem închipui ca el să fi dat, fie și în împrejurări de viață mai ușoare, mai mult și mai bun. Cincizeci și una de simfonii, douăzeci și cinci de *divertimenti,* treisprezece serenade — între care celebra *Mica serenadă,* cîntată în lumea întreagă și încîntînd pe toți cei ce o ascultă, douăzeci și cinci de concerte pentru pian și orchestră, douăsprezece concerte pentru vioară sau pentru două viori și orchestră, paisprezece concerte pentru alte instrumente solistice cu orchestră, numeroase sonate pentru pian, pentru orgă, pentru vioară și pian, cvintete și cvartete pentru instrumente de coarde, triouri, cvartete și cvintete cu pian, cantate și arii sau cîntece pentru voce și pian sau orchestră, în total aproape o mie de compoziții ! La ele se adaugă douăzeci și trei de opere, dintre care cele mai des cîntate și azi sînt *Idomeneo, Răpirea din Serai, Nunta lui Figaro, Don Juan, Così fan tutte* și *Flautul fermecat.*

Creația unui artist nu se judecă însă după număr, ci după valoarea ei. Minunatul geniu al lui Mozart a găsit un îmbelșugat izvor de inspirație în cîntecele și dansurile populare germane, cărora le-a dat o nouă viață. A învățat tot ce se putea învăța de la muzicienii germani și italieni din secolul al XVIII-lea, întrecîndu-i printr-o bogăție mai mare a fanteziei și printr-o simțire mai adîncă. A învățat mai cu seamă din lucrările lui Haendel și Johann Sebastian Bach, pe care le-a studiat îndeosebi după ce ajunsese la maturitate. Cu toate că muzica pe care o scria nu i-a impresionat pe contemporanii compozitorului, așa cum ar fi meritat-o și așa cum ea impresionează de atunci pe ascultători, Mozart a avut încredere în geniul său. În tot ce a creat, nu s-a lăsat nicicînd copleșit de

Scanned with OKEN Scanner

îndoială sau de tristețe ; firea lui optimistă, puterea artistului în stare să zămislească opere măreţe au învins de fiecare dată mîhnirea şi melancolia, ca să triumfe în cele din urmă bucuria vieţii, încrederea în puterea omului de a birui toate încercările.

Din anul 1917 are loc la Salzburg, în fiecare vară, un festival muzical internaţional. Îşi dau concursul la reuştia lui cei mai buni dirijori, cîntăreţi şi artişti instrumentişti din lumea întreagă. An de an, evenimentul de seamă al acestui festival, la care iubitorii muzicii vin de pretutindeni în număr mare, este prezentarea operelor lui Mozart. Cei ce le aplaudă nu prea ştiu multe amănunte despre duşmănia cu care ele au fost primite la timpul lor. Nu de publicul propriu-zis, care s-a delectat întotdeauna ascultînd muzica marelui compozitor salzburghez, ci de adversari, care se temeau de geniul lui Mozart.

În fruntea acestor adversari se afla italianul Salieri, el însuşi compozitor de opere. Se bucura de o influenţă atît de mare la curtea imperială din Viena, încît izbutise să-şi convingă stăpînii că în afară de muzica de operă italiană nu există nici o altă muzică demnă de a fi cîntată în teatrele din Austria. De asta plecase Gluck la Paris, de asta Mozart însuşi a trebuit să-şi caute librete în limba italiană pentru operele sale. Cu toate acestea, *Răpirea din serai*, *Nunta lui Figaro* şi *Don Juan* au triumfat cu adevărat nu în capitala ţării al cărei fiu era compozitorul, ci la Praga. În capitala Cehiei a fost iubit cu adevărat Mozart, publicul din acel oraş i-a recunoscut fără şovăială geniul, sărbătorindu-l ca pe cel mai de seamă muzician german al vremii. Artiştii îl iubeau nemărginit pentru bunătatea lui, pentru generozitatea cu care se purta cu toţi, pentru gingăşia de care dădea dovadă în orice împrejurare. În ciuda faptului că era mic de statură, slab şi palid la faţă, ochii lui albaştri, vii, îi vrăjeau pe cei ce-l vedeau. Avea o demnitate înnăscută în purtări, care impresiona. Nu se lăsa intimidat de titluri sau bogăţie, spunînd adeseori :

„Pe om îl înnobilează inima. Servitor sau conte, pe mine nu mă interesează decît omenia din el. Eu nu sînt nici prinţ, nici conte, dar am în mine poate mai multă onoare decît toţi conţii la un loc."

Singura lui bucurie şi pasiune a fost muzica. Muncea mult, fără să se simtă vreodată obosit, şi muncea mai cu seamă repede, fiindcă totul era la el dinainte bine gîndit. Numai că spre a putea trăi, după ce s-a căsătorit a fost nevoit să dea concerte prin palatele aristocraţilor şi să renunţe nu o dată la compoziţie. Au fost perioade cînd, într-o singură lună, el a susţinut douăzeci de concerte lungi şi obositoare. Dar nici veniturile unor asemenea concerte nu ajungeau spre a se întreţine şi a-şi ajuta familia, astfel că primea să compună la comandă ba arii pentru cîte un cîntăreţ, ba muzici pentru panoramele din grădina Prater a Vienei, ba vreo piesă omagială cu prilejul sărbă-

Scanned with OKEN Scanner

torilor de familie din palatele nobililor. În același timp dădea lecții de muzică, nu la tineri talentați, ci la odraslele înfumurate ale aristocrației.

În strălucitoarea capitală a împărăției habsburgice, Mozart — căruia i s-ar fi cuvenit toate onorurile și tot sprijinul, spre a putea să creeze în tihnă valoroasa sa muzică — nu era decît un amărît maestru de pian și vioară, un „compozitoraș" de ocazie, cum era privit de cei puternici și, cel mult, un virtuoz bun de arătat la serate.

Lupta neîntreruptă cu greutățile vieții i-au măcinat curînd sănătatea, care nu fusese de altfel niciodată prea bună. Tuberculoza, boala mizeriei, a scurtat existența celei mai mari glorii a Austriei secolului al XVIII-lea. Cu toate că și-ar fi putut îmbunătăți condițiile de trai dacă ar fi acceptat ofertele ce i s-au făcut de cîțiva principi străini, Mozart a refuzat să părăsească Viena, de care nu se putea despărți. Prea era legat de ea prin amintirile copilăriei sale, dar mai ales prin muzica ei populară, duioasă și totuși atît de veselă, care îi inspirase atîtea sonate, cvartete și simfonii. Și, deși compatrioții săi erau prea mici ca să poată înțelege și cuprinde valoarea lui, Mozart a refuzat orice ofertă, înapoindu-se acasă, între ai săi, unde a și murit în dimineața zilei de 5 decembrie 1791. Sicriul cu rămășițele lui pămîntești a fost aruncat în groapa comună a cimitirului central vienez. În aceeași seară, la teatrul imperial se prezenta cu un succes frenetic, pentru a cincizeci și noua oară, opera *Flautul fermecat*. Publicul nu bănuia că muzica lui Wolfgang Amadeus Mozart abia își începea drumul triumfal către inima oamenilor.

Scanned with OKEN Scanner

Ludwig van Beethoven
(1770—1827)

ISTORIA MUZICII UNIVERSALE CUnoaşte mulţi compozitori mari, ale căror lucrări au supravieţuit veacurilor, dar singur Beethoven, dintre toţi, a fost supranumit *Titanul*. Titan, ca artist şi ca om deopotrivă, fiindcă în artă, ca şi în viaţă a învins prejudecăţile timpului său, a încurajat năzuinţele spre libertate ale popoarelor ce se trezeau din lungul somn al unei istorii vitrege, a înlăturat destoinic piedicile ce i s-au ridicat în cale şi s-a înălţat, asemenea unui vultur, deasupra amărăciunilor care l-au însoţit pînă în cel din urmă ceas.

Ludwig van Beethoven s-a născut în ajunul unei epoci cînd Europa era străbătută de la un capăt la altul de ideile noi ale schimbării orînduirii feudale. Ideile acestea acţionau ca un ferment asupra gîndirii tuturor, deşteptînd în popoarele asuprite energii proaspete. Pentru felul cum a ştiut, prin muzica sa, să înaripeze sufletele, să devină un ecou al frămîntărilor timpului cînd a trăit, Beethoven a fost socotit un artist revoluţionar. Revoluţionar, într-adevăr, deoarece a înţeles înaintea altora că pentru ca omul să-şi poată exprima nestînjenit gîndurile şi descătuşa puterile ce mocnesc într-însul, în vederea făuririi unei societăţi noi, a unei lumi libere şi drepte, trebuie dărîmate numeroase bariere, sfărîmate o mulţime de lanţuri şi deschise cît mai multe ferestre, ca să intre lumina, aerul proaspăt, fericirea pînă în cele mai modeste cămine.

Acestea le-a cîntat Beethoven în muzica sa. El spunea că „*arta este o repu-*

Scanned with OKEN Scanner

blică, unde fiecare e dator să facă tot binele de care este în stare, pînă și în cele mai vitrege condiții".

Condițiile în care Beethoven a trăit și a creat o operă pe cît de vastă, pe atît de importantă, au fost cum nu se poate mai vitrege. A văzut lumina zilei într-o familie împovărată de griji fără număr, a trebuit să se zbată mereu spre a studia muzica și a-și cîștiga existența, ființa cea mai apropiată — un nepot de frate, în care își pusese toată nădejdea — l-a dezamăgit prin purtările sale, ba a trebuit să îndure și lovitura cea mai cumplită pentru un muzician : pierderea auzului.

— Un muzician surd ? — a gemut el îndurerat. Cum ar mai rîde lumea de mine ! E ca și cum un pictor ar fi orb, un atlet n-ar avea brațe, un dansator ar rămîne fără picioare.

A umblat luni și ani în șir pe la medici, în speranța că-și va recăpăta auzul. Dar cu cît vizitele acestea la specialiștii cei mai vestiți se înmulțeau, cu atît surzenia lui era mai definitivă.

— Cînd voi auzi din nou ? — întreba el, cu o rază de speranță în priviri.

— Nu cunoaștem cauza răului, așa că nu vă putem ajuta — răspundeau medicii.

— Ce-ați spus ? — striga Beethoven, cu o expresie de pîndă pe față. Voi auzi într-adevăr în curînd ?

Nu citea sau nu voia să citească de pe buzele lor răspunsul groaznic : niciodată, niciodată nu vei mai auzi ! Cînd, într-un tîrziu, s-a convins că nimeni nu-l poate ajuta, a exclamat cutremurat :

— Doamne, de ce nu mi-am pierdut picioarele sau ochii ? Aș îndura orice, numai să pot iar auzi !

Oricare altul ar fi fost zdrobit sub povara unei astfel de nenorociri. Dar Beethoven era un titan, care și-a învins durerea și descurajarea. „*Vreau să deprind curajul răbdării,* a notat el pe un caiet. *Dacă trupul meu e nevolnic, spiritul trebuie să biruiască. Ceea ce nu pot auzi cu urechea, inima mea va trebui să ghicească. Voi sfărîma cătușele pe care mi le-a pus destinul ; vreau să cînt, să cînt pentru toți. Omule ! Ajută-te singur, odată ce ți-a fost dăruită puterea s-o faci !*"

Și Titanul a învins cu adevărat, creînd o operă nemuritoare, ale cărei sunete străbat lumea de la un capăt la altul, ca niște chemări la încredere, la luptă neîntreruptă împotriva răului, la înfrățirea tuturor oamenilor.

Familia lui Beethoven, de origine flamandă, se stabilise la Bonn de la începutul secolului al XVIII-lea, venind din Belgia. Bunicul și tatăl compozitorului au fost muzicanți la curtea principilor-electori de Colonia. S-au bucurat de stima concetățenilor lor, pînă cînd Johann, tatăl viitorului muzician celebru, a căzut în patima beției, făcîndu-se de pomină în tot orașul prin scandalurile sale.

Camera, cu tavan scund și ferestre mărunte, în care Ludwig van Beethoven s-a născut la 16 sau 17 decembrie 1770, este azi muzeu, ținta pelerinajului mul-

Scanned with OKEN Scanner

tor străini. Copilul a crescut în primii ani de capul lui, hoinărind ziua întreagă cu cei de seama lui prin luncile de pe malul Rinului, fără să fie dojenit vreodată pentru că lipsea mereu de acasă. Lucrurile s-au schimbat doar cînd tatăl său şi-a dat seama de talentul lui muzical. Şi-a pus în gînd să facă din el un al doilea Mozart şi să cîştige bani de pe urma concertelor pe care le va da. L-a prins aşadar la o învăţătură dezordonată, cu diverşi maeştri mai mult sau mai puţin pricepuţi.

Uneori, cînd tatăl se întorcea în toiul nopţii de la vreo petrecere cu vreunul din maeştrii aceştia, băiatul era trezit din somn şi silit să exerseze la clavecin. Era lăsat singur în încăperea rece, unde se afla instrumentul, ca să cînte cîte o oră sau două, copleşit de nefericirea lui.

Beethoven a avut numeroşi profesori de muzică, dar la şcoala generală n-a fost înscris, deoarece pentru aşa ceva nu se găseau destui bani în familie. Totuşi, el a citit o mulţime de cărţi împrumutate de pe la vecini, a învăţat destulă latină ca să poată traduce cuvîntările lui Cicero şi, între timp, a cîştigat o neaşteptată îndemînare în a cînta la orgă, clavecin, pian şi vioară. La vîrsta de opt ani a dat primul său concert public, la Bonn, iar din 1782, pe cînd avea doisprezece ani, a început să şi compună. Din acel an, de altfel, a avut norocul să întîlnească, în sfîrşit, un îndrumător serios, în persoana lui Neefe, directorul muzical al teatrului din oraş.

LUDWIG VAN BEETHOVEN LA ŞAISPREZECE ANI (DESEN DE AUTOR NECUNOSCUT)

Neefe locuia într-o mansardă sărăcăcioasă, la care ducea o scară murdară şi întunecoasă, cu treptele roase. Pe Beethoven îl aştepta sus maestrul cocoşat, cu faţa veşnic posomorîtă. De îndată însă ce el începea să vorbească despre muzică, ochii i se înseninau şi băiatul asculta cu nesaţ, fiindcă totul în jur i se părea dintr-o dată vesel şi frumos. A recunoscut mai tîrziu că Neefe a avut asupra sa o mare înrîurire, nu numai pentru că ştia multă muzică, ci şi pentru că avea concepţii înaintate despre toate, urîndu-i pe prinţii nătîngi mai mult chiar decît pe bandiţi. Se înţelegea astfel bine

Scanned with OKEN Scanner

cu elevul său, pe atunci un băiat mic și îndesat, cu capul mare, gîtul vînjos, părul des și creț, ochii vii, frumoși, inteligenți. Datorită maestrului acesta cult și inteligent, el și-a însușit cunoștințe bogate, a studiat lucrările lui Haendel și Bach. Cînta la curte la orgă și compunea, sub influența mai ales a lui Mozart, cîntece pentru voce, piese pentru pian și serenade pentru orchestră. A cîștigat în curînd o mare reputație în orașul său natal unde era socotit un muzician de viitor, stimat de oameni cu importante poziții sociale.

Pe cînd avea douăzeci și doi de ani, Beethoven a plecat la Viena, ca să ia lecții de la Joseph Haydn. Nu s-a mai despărțit niciodată de orașul acesta mare și plin de animație, în care a avut de îndurat multe suferințe, dar a și creat opera sa uriașă, care a înnoit din temelii muzica secolului al XIX-lea.

Prima simfonie pe care a compus-o i-a adus lui Beethoven popularitatea pe care orice artist tînăr o rîvnește. „Muzica acestei simfonii, scria despre ea poetul Grillparzer, se ridică la înălțimi epice". Prințul Lichnowsky, unul din protectorii compozitorului, care dorea să-l aibă printre vasalii săi — fie și ca muzicant de curte —, i-a oferit un mic apartament elegant, în corpul de dependințe al frumosului său palat. Beethoven a refuzat însă propunerea, deoarece dorea să-și păstreze independența. Mijloace de trai nu prea avea, dar se încredea în talentul propriu și în dragostea de muzică a vienezilor. A fost un chiriaș nestatornic, căutîndu-și mereu locuințe modeste, însorite, cu cîțiva arbori în jur, fiindcă natura îi dădea putere și îl făcea optimist.

„Natura a fost marele meu învățător" — a mărturisit compozitorul la bătrînețe."

A avut, cu toate acestea, și alți învățători, de pildă *Odiseea* lui Homer, poeziile lui Goethe, versurile și dramele lui Schiller, dar mai ales tragediile lui Shakespeare, de care nu se despărțea niciodată. Chiar cînd se afla în cea mai mare încurcătură din pricina lipsei de bani, el răscolea nerăbdător rafturile librăriilor, în căutare de cărți, pe care le citea și recitea. Gîndurile pe care le descoperea în ele îi erau familiare și, în loc să se mire că le regăsește spuse de alții, se bucura că și înaintea lui oamenii mari avuseseră aceleași idei.

Înverșunarea lui împotriva cruzimii împăraților și regilor, a orînduirii potrivnice firii omului, datorită căreia sufereau atît de mulți, nu cunoștea margini. A scris cîntece de masă, cu texte revoluționare, ca de pildă *Omul liber*, care suna : *„Liber este omul care nu pierde nimic dăruindu-și avutul și viața pentru libertate ; privilegiile nașterii și rangurile nu au pentru el nici o valoare..."* A urmărit plin de speranțe evenimentele revoluției din Franța. *Simfonia a III-a „Eroica"*, scrisă în anii 1803—1804, o dedicase la început lui Bonaparte, în care vedea un erou eliberator. Cînd însă a aflat că el s-a încoronat împărat, a șters mînios dedicația de pe prima filă

Scanned with OKEN Scanner

a manuscrisului simfoniei, scriind în locul ei : *În memoria unui erou.* Astfel a întors el spatele idolului său de tinereţe, care îi trădase aşteptările. A făcut acelaşi lucru şi cu Haydn, de la care n-a luat lecţii decît vreo cîteva luni, ca să-l părăsească în clipa cînd şi-a dat seama că nu mai are ce să înveţe de la el.

Se pare că, oricît de mare compozitor era, Haydn n-a fost în stare să înţeleagă geniul şi noutatea pe care o aducea Beethoven în muzica sa. După ce îi ascultase un trio, i-a spus :

— În muzica dumitale există ceva surprinzător şi neobişnuit. Se înţelege că lucrările dumitale sînt frumoase, ba chiar minunate, însă se află în ele, pe ici-colo, ceva straniu şi întunecat, aşa cum eşti de altfel şi dumneata, sumbru şi bizar.

Într-adevăr, contemporanii îl descriu mic de statură, oacheş, cu urme de vărsat pe faţă, cu ochii întunecaţi şi părul negru. L-au poreclit îndată „Maurul", exprimînd şi în acest fel ciudăţenia fiinţei lui, care li se părea multora străină, ba chiar stranie.

Adevărul este că anturajul lui Beethoven era impresionat în mod ciudat îndeosebi de firea lui independentă. Compozitorul asculta cu atenţie, chiar cu bunăvoinţă pe alţii, dar făcea numai ceea ce îi dicta propria conştiinţă. Odată, cînd s-a socotit jignit de prinţul Lichnowsky, i-a scris următoarele rînduri : *„Prinţe ! Ceea ce sînteţi dumneavoastră, o datoraţi întîmplării. Ceea ce sînt eu, mi-o datorez mie însumi. Prinţi există şi vor exista, cu miile, însă Beethoven este unul singur".* El îşi făurise singur, cu tenacitate, ideile originale despre muzică, primind cel mult o oarecare îndrumare de la diverşi compozitori şi pedagogi vienezi de seamă, între care şi italianul Salieri. Îşi cîştigase mult timp existenţa dînd lecţii şi concerte de pian în palatele aristocraţilor, de la care primea daruri, dar şi în public. A ajuns să cînte astfel la Berlin şi Praga, uimindu-şi pretutindeni ascultătorii şi cîştigînd numeroşi prieteni şi admiratori. Cînta vijelios, cu acorduri puternice şi arpegii ce se revărsau în cascade peste sala de concert. Ştia să cînte însă şi lin, împăcat, sau vesel, cu ritmul dansurilor populare germane ; în astfel de împrejurări, ascultătorilor totul li se părea ca o zi senină de vară, netulburată de nici un nor. Era în stare să interpreteze aceeaşi compoziţie în mai multe feluri, încît contemporanii l-au socotit „un titan între pianişti".

Dar cariera de virtuoz a lui Beethoven a fost curmată pe neaşteptate de surzenia care făcea progrese repezi. În timp ce se plimba în vara anului 1802 cu un prieten printr-o pădure din marginea Vienei, acesta i-a atras atenţia asupra unui fluier ciobănesc, care cînta o melodie fermecătoare. Timp de o jumătate de oră, Beethoven n-a reuşit să audă nimic. Dar pînă să-şi piardă auzul cu desăvîrşire au mai trecut aproape cincisprezece ani, ani plini de o chinuitoare nesiguranţă, de deznădejde şi speranţe înşelate. A avut de suferit în acest răstimp şi din pricina criticilor nedrepte, publicate prin reviste şi ziare despre lu-

Scanned with OKEN Scanner

crările ce le crea. Pînă și un compozitor mare ca Weber i-a osîndit *Simfonia a III-a,* cu ocazia primei ei execuții. Succesul nu fusese în adevăr prea mare și, în timpul concertului, cineva de la galerie strigase, iscînd rîsete în sală :

— Dau un creițar, numai să se isprăvească odată !

În afara cîtorva prieteni devotați și a unui cerc destul de restrîns de admiratori, nimeni n-a găsit un cuvînt de laudă la adresa acestei simfonii, astăzi celebră, care li s-a părut criticilor și multor muzicieni contemporani ai lui Beethoven lipsită de orice logică și exagerat de lungă, obositoare „prin zgomotul continuu al tuturor instrumentelor din orchestră". Nu bănuiau că ea deschidea o cale nouă muzicii simfonice a secolului al XIX-lea, că măreția ideilor exprimate în paginile ei va mișca sufletele a milioane de ascultători în lumea întreagă.

Același lucru, deși într-o măsură mai redusă, s-a petrecut cu unele sonate si cvartete de Beethoven, a căror bogăție de teme, frumusețe melodică și armonică n-au prea fost întrecute de alți compozitori.

Beethoven a cunoscut încă din tinerețe succesul ce i se cuvine unui artist adevărat. Dar recunoașterea publică a geniului său creator a întîrziat timp îndelungat, încît abia pe cînd împlinea patruzeci de ani lucrările lui se cîntau în toate marile orașe ale Europei, unde era socotit unul din cei mai de seamă compozitori ai vremii, avea adepți înflăcărați în rîndurile muzicienilor tineri, Academia din Amsterdam îl alesese printre membrii săi, editorii îi cumpărau și publicau lucrările.

Ce folos, însă, odată ce el nu mai auzea defel și comunica cu prietenii săi doar cu ajutorul unor caiete de conversație, în care aceștia scriau întrebările și răspunsurile. Infirmitatea îl făcuse ursuz, ocolea oamenii și refuza invitațiile, rușinîndu-se de boala care ridica un zid de netrecut între el și lume. Trăia singur, ca un sihastru, în locuințe pe care le schimba des și în care domnea dezordine. Cărțile și notele muzicale erau împrăștiate pe jos, pe pervazul ferestrelor și pe mese erau uitate resturi de mîncăruri, pe pian și masa de lucru se lăfăiau compozițile de pe care cerneala nici nu se uscase.

În harababura aceasta, compozitorul se simțea totuși la largul său. Se scula dis-de-dimineață și lucra pînă la prînz, după care făcea lungi plimbări, în cursul cărora îi veneau idei pentru ceea ce avea să compună a doua zi. Avea însă perioade de creație cînd renunța pînă și la aceste plimbări ce-i erau atît de necesare, ca să muncească zi și noapte, mai multe săptămîni la rînd. În asemenea împrejurări se neglija pe sine cu desăvîrșire, uita să se dezbrace cînd dormea pe apucate cîte un ceas sau două, ba uita chiar și să mănînce.

Odată, prin anul 1823, ca să-și odihnească capul după o muncă îndelungată, ieși din casă fără pălărie, în hainele sale de lucru. În Wiener-Neustadt, la o destul de mare distanță de casă, fu văzut

Scanned with OKEN Scanner

LUDWIG VAN BEETHOVEN INTR-O CARICATURĂ CONTEMPORANĂ

spre seară un vagabond acoperit de praf, cu părul vîlvoi, pe care l-au arestat fiindcă se oprea la ferestrele luminate și arunca priviri curioase înăuntru. Închis într-o carceră a postului de poliție, necunoscutul cu înfățișare de vagabond făcu un tărăboi asurzitor, pretinzînd că e Beethoven. „Ești o haimana, asta ești, fiindcă domnul Beethoven e îmbrăcat ca un artist, nu ca un cerșetor !“ a încercat să-l amuțească gardianul. Arestatul însă nu s-a lăsat, ci a pretins să fie chemat de urgență directorul muzical al orașului. Acesta veni în grabă și recunoscu în adevăr, în vagabondul din celulă, pe celebrul compozitor. Beethoven a fost eliberat îndată, cu scuzele cuvenite, iar a doua zi primarul i-a pus la dispoziție caleașca oficială, cu care s-a înapoiat la Baden lîngă Viena, unde locuia pe vremea aceea.

Numai unui artist cu suflet de copil, liber de eticheta pretențioasă a burgheziei, putea să i se întîmple una ca asta. Pe el nu-l preocupa decît muzica pe care o scria și cu care voia să trezească în oameni sentimente de demnitate, de solidaritate cu cei mulți, dragostea de libertate. A făcut-o, cu geniul său fără seamăn, și în *Simfonia a IX-a,* cu cor, în care a folosit versurile din „Oda bucuriei“ a lui Friederich Schiller. Ideea ei l-a urmărit ani întregi, ca s-o realizeze abia în 1824. Este una din cele mai măreţe opere simfonice din întreaga muzică universală a tuturor timpurilor. În ea, Ludwig van Beethoven și-a exprimat încrederea în victoria omului care luptă pentru binele tuturor.

Scanned with OKEN Scanner

Franz Schubert
(1797 — 1828)

UNII COMPOZITORI SÎNT LEGAŢI de o idee, alţii de o fiinţă. Franz Schubert a fost legat de un oraş. S-a născut la 31 ianuarie 1797 în Lichtenthal, o suburbie a Vienei; nu şi-a părăsit oraşul natal decît în trei rînduri, spre a întreprinde cîte un scurt voiaj în Austria de sus. Încolo, şi-a trăit viaţa pe străzile, prin grădinile şi parcurile vieneze, între concetăţenii săi, dintre care cei mai mulţi n-au aflat de el decît după ce a murit. În timpul vieţii a avut la Viena, care se mîndreşte azi cu amintirea lui, un singur concert, şi acela abia în 1828, cu puţine luni înainte de sfîrşitu-i prematur. Şi cînd te gîndeşti că Schubert a fost fiul unui oraş în care muzica se bucura de un adevărat cult! Un oraş care i-a inspirat liedurile, momentele muzicale, sonatele, duetele pentru pian, cvartetele, cele nouă simfonii, lucrările corale şi cele destinate teatrului muzical. În total aproape o mie cinci sute de piese ; ca să le cînţi pe toate, una după alta, ar fi nevoie de mai bine de o lună.

O lună de muzică, atît a compus Franz Schubert în scurta sa existenţă. O existenţă care n-a fost nici veselă, nici tihnită. A devenit muzician împotriva voinţei ambiţiosului său părinte, care ţinea să facă din el învăţător, cum era şi dînsul. De unde şi-a luat timidul Franz curajul de a-şi înfrunta tatăl într-o epocă în care oamenii uitaseră aproape de orice libertate şi independenţă ? La Viena, bunăoară, fiecare cetăţean era supravegheat de poliţia secretă, oamenii îşi puneau lacăt la gură, ca nu cumva să

Scanned with OKEN Scanner

scape vreo vorbă de la care li s-ar fi tras multe neajunsuri, bibliotecile publice se închiseseră din ordinul împăratului, ca lumea să nu citească și, citind, să nu se gîndească la felul cum s-ar putea schimba lucrurile în mai bine.

Dacă Schubert ar fi avut curajul lui Beethoven, firea lui luptătoare, poate că și-ar fi croit un drum mai ușor în viață. Dar el era un timid, înalt de abia un metru și jumătate, și pe deasupra atît de miop, încît fără ochelari nu era în stare să afle nici ușa casei.

Toate acestea i-au hotărît într-un fel soarta și l-au osîndit la sărăcie. După ce a auzit într-o seară opera *Ifigenia în Taurida* de Gluck și a fost zguduit de muzica ei minunată, Schubert a părăsit școala tatălui său, unde fusese suplinitor de învățător, ca să se consacre în întregime muzicii. Din clipa aceea a început pentru el un trai de pribeag, pentru că niciodată n-a cîștigat cu muzica pe care o compunea atîta cît să poată să-și închirieze o cămăruță proprie. A locuit ani în șir în casele prietenilor săi, care îl îndrăgiseră și aveau încredere în geniul lui. Nu se știe ce se făcea Franz Schubert fără ei. A și notat de altfel în jurnalul său aceste rînduri : *„Ferice de cel ce întîlnește în viață un prieten !“* Lui i-a fost dat să întîlnească mai mulți, și toți i-au sărit în ajutor de cîte ori *Franzl*, cum îl alintau, se afla într-o situație critică. În cercul lor și-a prezentat el cele mai multe din compoziții și la încurajarea lor a continuat să creeze, dînd naștere *lied-ului* romantic și ducînd mai departe tradițiile create în simfonie, cvartet și sonată de marii săi înaintași Haydn, Mozart, Beethoven.

Pentru Beethoven, Schubert a nutrit o admirație fără margini. I-a studiat lucrările fără să obosească, descoperind în ele exemple demne de urmat. Deși trăiau în același oraș, timidul Franz n-a îndrăznit niciodată să bată la ușa marelui compozitor. Abia în 1826, cu un an înaintea morții lui Beethoven, a fost dus aproape cu sila la el, ca să-i prezinte un caiet cu variațiuni de pian la patru mîini, dedicate idolului său. A fost însă atît de emoționat la vederea maestrului venerat, încît n-a putut să rostească nici un cuvînt. Beethoven, însă, a spus în legătură cu liedurile lui :

„Schubert poartă într-însul o scînteie divină !“

Biografii, care au publicat cărți întregi închinate lui Franz Schubert, nu prea au ce să povestească despre viața lui. Cine scrie în douăzeci de ani o mie cincisute de compoziții muzicale, unele durînd cîte douăzeci și treizeci de minute sau chiar mai mult, nu mai are timp de altceva. Iar ca să le poată scrie, el a trebuit să cunoască temeinic muzica vieneză și muzica populară germană, din care s-a inspirat în opera sa. Toate acestea i-au umplut viața, care în cele din urmă s-a confundat cu însăși muzica pe care o asculta și cu aceea pe care o crea.

Sînt compozitori care oglindesc în opera lor o epocă și un anumit loc. Franz Schubert este unul din ei. În muzica lui, așa cum avea să se întîmple și cu Johann

Scanned with OKEN Scanner

Strauss — într-un alt gen însă —, răsună glasul Vienei din deceniile ce au dus la revoluția de la 1848 și în cursul cărora s-a născut romantismul. Romantismul a fost un mod nou de a privi viața, de a umple realitatea searbădă și fără bucurii cu visuri și idealuri mărețe, de a înlocui lenea de gîndire și lipsa de acțiune prin avîntul omului înspre fapte mari, înspre libertate.

Imaginația lui Schubert a fost aprinsă și ea de dorul acesta de o lume nouă, mai bună. Continentul european și țara sa se aflau la o cotitură a istoriei lor. Cum însă tineretului nu-i mai erau îngăduite isprăvi eroice în slujba unor scopuri nobile, el s-a mulțumit deocamdată să viseze, să coloreze cu fantezia sa harnică existența cenușie într-o plăcută nuanță trandafirie, să găsească satisfacție în viața intimă, de familie, citind poezii, ascultînd muzică și dezbătînd în mare taină ideile chemate să înnoiască lumea.

Pe cînd era încă școlar, la vîrsta de doisprezece ani, Schubert fusese însuflețit de sentimente patriotice și se înscrisese, cu ocazia ocupării pentru a doua oară a Vienei de armatele lui Napoleon, în legiunea populară studențească. Sentimentele acestea fierbinți nu l-au părăsit nici mai tîrziu, dar tirania cancelarului Metternich, care guverna în numele împăratului, amuțise orice manifestare de entuziasm și încredere în viitorul poporului.

Ce-i rămînea altceva de făcut unui artist ca Franz Schubert decît să-și tălmăcească inima fierbinte, dragostea pentru Viena și pentru oamenii ei în muzica pe care o scria? Ea a țîșnit dintr-însul aproape de la sine, încă din copilărie. Dascălul lui, Michael Holtzer, și-a adus mai tîrziu aminte că micul Franz știa parcă dinainte tot ce el căuta să-i explice, încît nu-i rămînea decît cel mult să-l supravegheze, cuprins de uimire. Mai tîrziu, căutînd să-și desăvîrșească educația muzicală, s-a întîmplat cu Schubert același lucru. Al doilea profesor de teorie al lui a declarat :

— Nu mai am ce să-l învăț, fiindcă Schubert pe toate le știe.

Poate că singura lui perioadă mai fericită din viață a fost aceea petrecută între anii 1808—1813 în Convictul din Viena. Acesta era un fel de școală cu internat pentru băieții cu voci frumoase și înzestrări muzicale, care cîntau în corul curții imperiale. Acolo s-a distins îndată prin vocea sa frumoasă, prin virtuozitatea cu care cînta la vioară, în orchestra elevilor, pe care a și dirijat-o. Astfel a putut să cunoască multe lucrări de Haydn, Mozart și Beethoven, din a căror ascultare a învățat singur ceea ce îi mai lipsea spre a fi un compozitor puternic, original, tulburător. A studiat totuși și cu compozitorul italian Salieri, care trăia la Viena și se bucura de multă popularitate.

Nimic nu i-a fost însă de mai mare folos ca muzica pe care a auzit-o de la cîntăreții și instrumentiștii ambulanți din Viena. Aceștia cîntau în toate anotimpurile prin localurile de petrecere melodii populare, valsuri și polci foarte

Scanned with OKEN Scanner

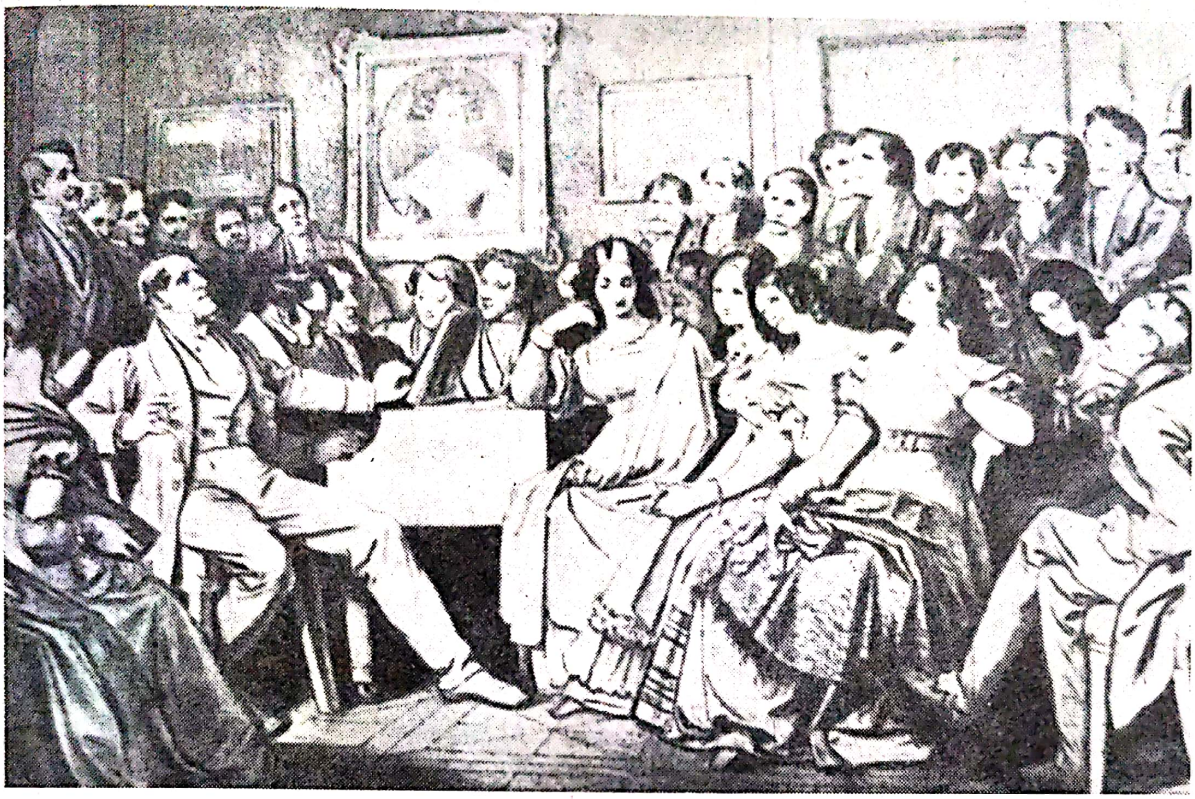

FRANZ SCHUBERT IN MIJLOCUL PRIETENILOR SĂI (DESEN DE MORITZ VON SCHWIND)

dragi oamenilor simpli. Schubert vîra în buzunar un codru de pîine şi nişte mezeluri, pe care le mînca umblînd de la un local la altul. Îşi întocmea un program propriu, ascultînd cîte o jumătate de oră într-un loc, o altă jumătate de oră în alt loc, şi tot aşa întreaga noapte, odată ce îl fermeca muzica aceea simplă şi naturală, pe care toată lumea o înţelegea. Ea era veselă, cînd trebuia să înveselească, şi melancolică atunci cînd avea menirea să înduioşeze. Tîrziu, după miezul nopţii, cu capul arzînd de cîntecele auzite, Schubert se îndrepta spre adăpostul pe care îl avea acum. Trebuia să străbată de obicei mai bine de jumătate din oraş şi, cum în drum se întîmpla să întîlnească mereu cîte un birt sau vreo sală de dans încă deschisă, nu ajungea niciodată să se odihnească înainte de ivirea zorilor. Dar oricît de tîrziu să se fi culcat, trebuia în curînd să se scoale, ca să aştearnă pe hîrtie ceea ce răsărea din sufletul lui plin de sunete şi simţăminte curate, adevărate, armonioase. Începea să compună dis-de-dimineaţă şi nu înceta lucrul decît pe la amiază. Îndată ce termina o piesă, se apuca de alta nouă. I s-a întîmplat ca, într-o singură săptămînă, să compună un cvartet pentru coarde şi, într-o dimineaţă, şase lieduri !

Numai în acest fel au putut să ia naştere cele aproape o mie cinci sute de lucrări ale lui, între care capodoperele

Simfonia a VIII-a în Si minor „Neterminata" și *Simfonia a IX-a în Do major,* cvartetele pentru coarde, *Cvintetul „Păstrăvul"*, cele șase *Momente muzicale, Fantezia „Pribeagul" pentru pian* și sonatele, dar îndeosebi ciclurile de lieduri pentru voce și pian *Frumoasa morăriță* și *Călătorie de iarnă.*

Mai ales liedurile, scrise pe versuri de Goethe, Schiller, Heine, Rellstab, Mayrhofer ș.a., au o însemnătate cu totul remarcabilă, fiindcă prin ele felul de a cînta al poporului, modul lui de a-și exprima fără înconjur sentimentele au pătruns în sălile de concert. La popularizarea lor, în timpul vieții compozitorului, a ajutat mult tenorul Johann Michael Vogl. Cîntărețul acesta, care era solist al Operei Imperiale, a fost de altfel singura persoană mai influentă dintre contemporanii lui Schubert, care a contribuit într-o foarte mare măsură la răspîndirea muzicii lui. Încolo, compozitorul nu s-a bucurat de vreun sprijin oficial. De asta a spus el, nu fără mîhnire și reproș în glas :

„Pe mine ar trebui să mă întrețină statul, pentru ca să pot compune în voie și fără nici o grijă."

Desigur, cercul prietenilor lui Schubert a făcut tot ce îi stătea în puteri spre a-i fi de folos, dar cei ce-l alcătuiau erau și ei tineri fără prea multe mijloace, fiecare cu grijile sale proprii. Nici unul din ei nu a putut să-i asigure protecția necesară spre a dobîndi funcția de capelmaistru secund al Curții. Schubert s-a prezentat în 1826 la concursul pentru ocuparea acestui post, fiindcă se afla într-o situație materială dintre cele mai grele. Cu toate că s-a dovedit desăvîrșit la toate probele, un artist stăpîn pe tainele pianului, ale viorii, dirijatului, cîntului și compoziției, a fost respins.

Insuccesul acesta l-a amărît peste măsură, pricinuindu-i multe clipe întunecate.

„Ce ce va întîmpla cu mine, biet muzician ? — s-a întrebat el, îngrijorat de viitorul fără speranță ce-l aștepta. La bătrînețe, îmi va fi dat de bunăseamă să umblu, la fel ca harpistul despre care scria Goethe, din poartă în poartă, cerșind un ban, cu care să-mi cumpăr un codru de pîine !"

Nu i-a fost dat însă să mai cunoască și această umilință. La 19 noiembrie 1828 a fost secerat de tifos, avea organismul prea slăbit spre a putea învinge boala.

La moartea lui Schubert, întreaga sa avere — cărți, partituri muzicale, cîteva maldăre de hîrtie de note și un singur rînd de haine — valora șaizeci și trei de fiorini ! Puțin, pentru un compozitor atît de mare, ale cărui lucrări se cîntă de un secol și jumătate pe tot globul. Vienezii au prins să se intereseze de ele abia după ce autorul lor murise ; au început să i se publice liedurile și piesele pentru pian, să i se cînte peste tot simfoniile, să se tipărească amintirile contemporanilor despre viața lui plină de lipsuri și piedici. Au fost, pe rînd, aflate, descoperite și identificate compozițiile lui ;

Scanned with OKEN Scanner

ele se rătăciseră, odată ce Schubert nu avusese niciodată un cămin al său, nici un suflet împletit cu al lui, care să le ocrotească.

Poate că nici azi nu cunoaștem tot ce a scris acest muzician de o uluitoare productivitate, fiu al poporului austriac, în a cărui operă prind glas bucuriile și mîhnirile oamenilor simpli, ale oamenilor adevărați, care împodobesc și azi mormîntul iubitului lor Franz Schubert din Cimitirul central al Vienei cu buchețele de flori de cîmp sau de violete, iar duminica se duc în pelerinaj la casa lui natală din cartierul Lichtenthal, tot atît de simplă și modestă pe cît de simplu și modest a fost Schubert însuși, cel mai mare și mai original compozitor de lieduri din toată istoria muzicii universale.

Scanned with OKEN Scanner

Hector Berlioz
(1803—1869)

TRĂIA LA ÎNCEPUTUL VEACULUI trecut, în orăşelul La Côte-Saint-André din Franţa, un doctor foarte iscusit, care iubea aşa de mult sănătatea încît nu nutrea nici o simpatie faţă de bolnavi. De asta apoi făcea tot ce-i stătea în puteri ca să-i vindece cît mai repede şi să-i transforme în oameni zdraveni, bucuroşi de viaţă. Ceea ce l-ar fi putut smulge din preocupările sale medicale îl scotea din sărite. Numai cele două fete cu fratele lor mai mic îl desfătau seara, în jurul mesei. Era mîndru îndeosebi de Hector, unicul său fiu, din care plănuia, fără s-o spună deocamdată, să facă medic. Se gîndea să-l înarmeze cu cunoştinţe diverse, încă din copilărie, pentru lupta ce-l aştepta împotriva suferinţelor. Se îngrijea astfel personal de educaţia şi cunoştinţele lui de limbă latină, cerîndu-i să înveţe zilnic pe dinafară cîteva strofe din poeziile lui Horaţiu sau Virgiliu. Chiar dacă poezia nu era pentru băiat o îndeletnicire prea amuzantă, avea memoria bună şi îşi întipărea în minte într-un timp neobişnuit de scurt orice sarcină i se dădea.

Casa doctorului Louis Berlioz se înălţa pe o colină potopită de verdeaţă, de unde se vedea brîul munţilor din zare şi culmile Alpilor, acoperite de zăpadă pînă în toiul verii. În zilele senine plutea peste ele o lumină albă-aurie, către care alunecau neîncetat privirile lui Hector, cu sentimentul că e închis într-o colivie de unde nu mai este scăpare.

Scăpare exista cu toate acestea, chiar pentru băiatul de zece ani, de cînd des-

Scanned with OKEN Scanner

coperise în biblioteca tatălui său un atlas geografic. Privind pe hartă urzeala arhipelagului malaez, a insulelor Timor, Iava, Borneo, Moluce şi Filipine, simţea că pereţii din preajmă devin transparenţi, iar el pluteşte parcă departe, pe meleaguri necunoscute. Fantezia lui era aprinsă de denumirile exotice ale ţinuturilor îndepărtate, arzînd de dorinţa de a le cunoaşte. Cu gîndul la ele, îi pieri şi puţina ambiţie cîtă îi rămăsese de a învăţa poezii latineşti şi de a le recita în fiecare seară tatălui său. Îl cuprinse în schimb o nouă patimă pentru instrumentul descoperit pe fundul unui sertar. Era un *flageolet*, care semăna cu flautul şi scotea şuierături înalte şi sticloase. Doctorul Berlioz îi porunci fiului său să înceteze cu încercările-i nereuşite, promiţîndu-i să-i arate cum se cîntă sunete melodioase din graţiosul fluier de abanos. Îl învăţă să citească notele muzicale încît, după cîteva săptămîni, băiatul cunoştea ovalele negre şi albe aşezate pe cele cinci linii ale portativului, spunîndu-i fiecăruia pe nume.

După acest progres rapid, doctorul Berlioz dărui fiului său un flaut adevărat şi o metodă din care se putea învăţa cum se cîntă la el. Băiatul exersa de zor, aşa că dobîndi în scurt timp o îndemînare vrednică de invidiat. Era în stare să cînte la flaut nu numai scurte melodii la modă, ci şi piese de concert mai grele. Toate acestea îl încurajară să compună, închipuindu-şi că ajunge să rostească cuvintele: „Sesam, deschide-te!“ ca notele să se orînduiască pe portativ după legile lor tainice. Întîi aşternu pe hîrtie un mic potpuriu de cîntece italieneşti, apoi născoci un cvintet pentru flaut, două viori, violă şi violoncel, pe urmă un al doilea cvintet. Acesta se dovedi a fi însă prea încîlcit, astfel că nici cei mai dibaci muzicanţi amatori din localitate nu reuşiră să-l cînte.

Hector fu mîhnit de nereuşita lor, dar doctorul Berlioz se bucură în taină, deoarece se temea ca muzica să nu-l abată pe fiul său de la scopul pe care îl urmărea. Cele două cvintete luară calea sobei, odată ce tînărul „compozitor“ nu era mulţumit de ele. A doua zi după ce focul le mistuise, venindu-i o nouă inspiraţie, se însufleţi însă şi mai tare de ceea ce urma să compună. Nimic nu-l putea opri să inventeze melodii şi să născocească piese muzicale grandioase, care de care mai complicată. Nu bănuia ce este muzica, dar îşi pusese în gînd să scrie lucrări lungi şi fermecătoare, simfonii pline de peripeţii minunate. Trăia într-o continuă stare de înfrigurare, pentru că îşi sporea mereu cunoştinţele cu ajutorul tratatelor de armonie şi al partiturilor ce-i cădeau în mînă.

Doctorul Berlioz vedea că, pe măsură ce băiatul creşte, lecţiile de latină şi cele de anatomie îl interesează tot mai puţin. Se întristă la gîndul că Hector ar putea să devină muzician, o profesie pe vremea aceea nici prea sigură şi nici din cale-afară de preţuită. Cu toate acestea nu-şi trădă deocamdată dezamăgirea, încuviinţînd ca fiul său să asiste la lecţiile

Scanned with OKEN Scanner

de chitară pe care un maestru de muzică le dădea surorilor lui.

Hector pîndea fiecare explicație și gest al maestrului. Acesta își dădu îndată seama că tînărul are har muzical. Fu de-a dreptul uimit de ușurința și precizia cu care executa tot ce i se arăta. Într-o după-amiază, doctorul Berlioz ținu să ia parte la obișnuita lecție de muzică. Fu neplăcut surprins de talentul extraordinar al fiului său, care părea să rezolve jucîndu-se toate dificultățile. Ridică întrebător privirea către maestru.

— Domnule doctor, îi spuse acesta, nu pot să mai dau lecții de chitară fiului dumneavoastră.

— De ce ? întrebă doctorul. A săvîrșit cumva vreo greșeală de neiertat împotriva bunei-cuviințe sau este atît de leneș și de buimac încît vi se pare inutilă continuarea lecțiilor ?

— Nici vorbă de așa ceva, făcu maestrul. Găsesc însă continuarea lecțiilor de-a dreptul ridicolă, odată ce băiatul știe tot ce știu și eu.

Din ziua aceea, doctorul Berlioz pricepu că-i va fi greu să-l împiedice pe fiul său de a deveni compozitor.

Hector Berlioz era însă un fiu ascultător, care căuta să nu-și dezamăgească părinții. Aceștia făcură risipă de bani ca să-l pregătească pentru viața de student, fiindcă la vîrsta de optsprezece ani el se învoi să plece la Paris și să se înscrie la facultatea de medicină. Ar fi absolvit-o fără îndoială dacă facultatea aceasta s-ar fi aflat într-un alt oraș. Dar Parisul era prea plin de muzică pentru ca ea să nu-i fure în cele din urmă mintea. În timp ce la lecțiile de anatomie tăia cu fierăstrăul cranii și tibii, el fredona arii din operele pe care le asculta de cîte ori se ivea prilejul. Numai promisiunea solemnă făcută tatălui său îl mai ținea la facultate, ceea ce nu-l împiedica însă să-și petreacă serile la Operă sau la concerte. În loc să învețe anatomie, copia cu rîvnă opere întregi și le memora ariile.

După o reprezentație cu *Ifigenia în Taurida* de Gluck, care îl emoționă pînă la lacrimi, el jură ca, împotriva tuturor, să devină compozitor. Părăsi medicina de dragul muzicii, luă lecții de la Lesueur și Reicha, cunoscu ce înseamnă frigul și foamea. Compozitorul Cherubini îl alungă, cu mare tărăboi, din biblioteca Conservatorului unde Berlioz studia operele lui Gluck, răbdă de foame după ce tatăl său refuză să-i mai trimită ajutorul lunar, iar maică-sa îl blestemă pentru îndrăzneala de a-și fi înfruntat părinții.

Deși Berlioz suferea că era sărac și că familia nu-i înțelegea ambițiile artistice, nimic nu mai putea să-l abată de la drumul pe care singur și-l alesese. Dădea lecții de chitară și de teorie a muzicii la cine se nimerea, în timp ce urma el însuși cursurile conservatorului și compunea imnuri, cantate, poeme simfonice pentru cor și orchestră, care i-au fost mult timp refuzate. Spre a-și putea continua studiile muzicale, se angajă corist la un teatru de comedii muzicale și opere comice pe care nu le putea suferi. Putu de astă

Scanned with OKEN Scanner

dată să-şi cumpere un pian, la care de altfel n-a cîntat niciodată, dar se folosea de el la învăţarea armoniei.

La spectacolele de operă provocă scandaluri de pomină, strigînd cît îl ţinea gura în toiul reprezentaţiei :

— A fost falsificată partitura lui Gluck, nu se cîntă exact ceea ce el a compus !

S-a întîmplat de cîteva ori ca publicul să se ia la bătaie şi chiar instrumentele din orchestră au fost o dată în întregime distruse. Berlioz însă nu ştia de glumă cînd era vorbă de apărarea lucrărilor pe care le cunoştea pe dinafară şi a căror executare o pretindea cît mai precisă. Dirijorii au început să se teamă de acest fanatic student de conservator şi au căutat să nu mai facă nici prescurtări, nici modificări în operele cîntate. Iar cînd prima reprezentaţie cu *Freischütz* de Weber a fost întîmpinată de parizieni cu fluierături şi rîsete batjocoritoare, singur Berlioz a înfruntat publicul, acoperindu-l cu ocări pentru lipsa lui de înţelegere şi bună-cuviinţă.

Spectacolele date de o trupă de teatru din Anglia l-au ajutat să descopere lumea minunată a lui Shakespeare. Cu una din actriţe, Henriette Smithson, s-a şi căsătorit peste cîţiva ani, iar *Romeo şi Julieta* i-a inspirat prima mare lucrare simfonică cu care a cunoscut, în sfîrşit, succesul mult aşteptat. În acelaşi timp avu prilejul de a asculta cîteva din simfoniile lui Beethoven, prezentate în concertele de la Conservator. Cîtă vreme muzicienii mai în vîrstă clătinau cu nedumerire din cap auzind lucrările marelui compozitor vienez, Berlioz îi lua apărarea. După executarea *Simfoniei a V-a*, Lesueur — profesorul tînărului Berlioz — rosti cu un zîmbet de îndoială pe faţă :

— Nu este permis să se scrie o astfel de muzică.

— Fiţi liniştit, scumpe maestre, nu se va scrie prea multă muzică de acest fel, i-o reteză Berlioz.

El îşi mărturisi entuziasmul pentru Beethoven în cronicile şi foiletoanele pe care le publica prin ziare. Pierdu de trei ori la rînd concursul de la Conservator pentru Premiul Romei, dar a patra oară îl cîştigă, devenind astfel bursierul statului francez în Italia. Între timp compuse *Simfonia fantastică*, lucrare prezentă în sălile de concert din lumea întreagă. Înainte de a pleca în Italia, mai luă parte activă la manifestaţiile de stradă din timpul revoluţiei de la 1830, cîntînd *Marsilieza* şi însufleţind mulţimile răsculate împotriva regelui.

În Italia a studiat fără nici o ordine sau metodă cîntecele populare ; dînd peste un morman de cărţi şi partituri muzicale la Academia unde erau găzduiţi bursierii, le citi cu nesaţ, pierzîndu-se în visări şi proiecte de creaţie fără şir. Asculta corurile romane, nutrind un dispreţ neîntemeiat faţă de compoziţiile lui Palestrina, pe care nu l-a înţeles. Geniul are astfel de capricii, care se nasc din temperamentul vulcanic şi grăbit al

Scanned with OKEN Scanner

firilor orientate spre un singur ţel. A înţeles însă mult mai bine asuprirea la care biserica îi supunea pe romani, exclamînd indignat : „Papa este şi el barbar, ca toţi suveranii !“ A fost uimit de sărăcia preocupărilor spirituale într-un oraş mare ca Roma, încît nici umbra glorioasei istorii antice, care împrumuta ruinelor şi palatelor străvechi un farmec poetic, nu l-a despăgubit de toate cîte îi lipseau : muzică, teatru, cenacle literare, expoziţii. S-a împrietenit cu compozitorul german Felix Mendelssohn-Bartholdy, cu care cînta, în plimbările ce le făceau, melodii din operele lui Weber. Dar dorul de Paris îl mistuia neîncetat, astfel că se simţea, cum singur a mărturisit-o, „ca un dulău pus în lanţ“. Opera italiană, cu ariile ei uşoare şi melodioase, nu l-a încîntat defel şi, dacă n-ar fi făcut scurte călătorii în Sicilia, la Napoli, Florenţa, Torino, ar fi părăsit Roma înainte ca bursa să i se fi terminat.

Din amintirile celor doi ani petrecuţi în Italia şi din lectura poeziilor lui Byron s-a născut — îndeosebi la îndemnul lui Paganini — simfonia *Harold în Italia,* cu solo de violă.

Întors la Paris, Berlioz n-a fost întîmpinat cu braţele deschise, aşa cum îşi închipuise. Prea se dovedise un înnoitor al artei, pornit să dărîme zidurile ce îngrădiseră pînă atunci libertatea de creaţie. Era firesc aşadar ca muzicienii bătrîni să-l duşmănească şi să-l critice cu asprime, socotindu-l un revoluţionar periculos, un maniac în stare să cutremure din temelii templul artei. Îi pricinuiau astfel o mulţime de greutăţi, făceau tot ce puteau ca lucrările lui să nu fie executate, iar cînd scria la comandă cîte o piesă, ei se pricepeau să împiedice ca să fie plătit pentru ea.

Fără sănătoasa şi puternica sa natură, Berlioz ar fi fost înfrînt şi s-ar fi lăsat de compoziţie. Cu toate piedicile pe care le întîlnea în cale el îşi petrecea nopţile la masa de scris, compunînd cu îndîrjire la lumina unei lumînări. Acolo a luat naştere *Damnaţiunea lui Faust,* inspirată din lectura poemului dramatic *Faust* de Goethe. Melodiile cele mai stranii i se învălmăşeau în minte, însă niciodată n-a izbutit să le aştearnă pe toate pe note, odată ce trebuia să-şi cîştige existenţa ca redactor muzical al unui mare ziar parizian, unde avea în sfîrşit ocazia de a critica moravurile artistice ale timpului.

De la această muncă istovitoare l-a salvat pe cîtva timp Paganini, care i-a dăruit douăzeci de mii de franci, o sumă importantă pe vremea aceea. Ea i-a îngăduit să compună nestingherit de grija zilei de mîine, putu să-şi tipărească simfonia cu cor şi solişti *Romeo şi Julieta,* scrise *Simfonia funebră şi triumfală,* cu care obţinu un succes uriaş la Paris, opera *Benvenuto Cellini,* mai puţin bine primită de public, şi *Uvertura romană.*

Pe măsură ce aceste lucrări se executau, uimind de fiecare dată ascultătorii

Scanned with OKEN Scanner

prin noutatea şi grandoarea lor, faima compozitorului sporea. Din dorinţa de a-şi impune şi altora muzica pe care o scria, el începu voiajurile sale artistice pe continent. Abia acum dorul de călătorii, stîrnit de atlasul descoperit în copilărie, îşi dădea roadele tîrzii în voiajuri lungi şi pline de peripeţii. Despre ele Berlioz a scris amintiri pitoreşti, care dovedesc un mare talent literar.[1] În acelaşi timp, ele sînt şi o mărturie preţioasă şi amănunţită despre muzica în diferite ţări şi la diverse popoare din Europa de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Peste tot unde şi-a dirijat lucrările, Berlioz a reprezentat pentru public spiritul revoluţiei, fiind un simbol al artei care tălmăcea gîndurile şi năzuinţele adînci ale oamenilor oprimaţi, visînd schimbarea orînduirii sociale şi înfăptuirea libertăţii pentru toţi. El cînta în muzica sa natura, cu vijeliile ei şi cu calmul zilelor senine, simţămintele oamenilor trăind viaţa din plin, gîndurile ce stăpînesc fiinţele şi le înnobilează. Făcea o adîncă impresie asupra publicului, pe care îl zguduia şi încînta. Compozitorul s-a bucurat la Leipzig de sprijinul lui Mendelssohn-Bartholdy, mecenaţii îndrăgostiţi de muzică i-au sărit în ajutor în cîteva oraşe germane, avu prilejul de a cunoaşte o mulţime de artişti instrumentişti şi cîntăreţi, să asculte cîteva duzini de opere şi simfonii, făcîndu-şi în acest fel o idee clară despre situaţia muzicii în plină epocă romantică.

Romantic era şi Berlioz, care reprezenta timpul său cu aspiraţiile lui spre zări noi, îmboldit de o veşnică nevoie de progres, de împrospătare a artei. Reprezentant al întregii evoluţii artistice din acea perioadă istorică, el a spart tiparele clasice, spre a-şi putea exprima gîndurile şi simţămintele aşa cum i-o dicta inima, dînd frîu liber fanteziei, sensibilităţii, visului.

Într-o existenţă agitată, în care şi-a cheltuit tot sufletul şi întreaga energie, Berlioz a creat o muzică nouă. În ea se oglindeşte firea entuziastă şi înflăcărată a autorului, odată cu sufletul însetat de schimbări al contemporanilor săi. Însuşirile muzicii lui sînt expresia pătimaşă, văpaia interioară, ritmul viguros şi neprevăzutul. La Pesta, în călătoriile sale, a compus Marşul lui *Rákóczy*, pe tema unui cîntec revoluţionar maghiar, cu care a cunoscut un succes nemaipomenit pretutindeni unde el s-a executat. L-a dirijat şi în Rusia, mîndru de rolul lui de apostol al noilor idei de libertate, spunînd mai mult prin muzica sa decît se putea spune prin cuvintele supuse cenzorilor vigilenţi ai împăraţilor, regilor şi principilor ce ţineau popoarele sub apăsarea tiraniei lor.

Ultima sa operă, *Troienii*, n-a avut o soartă prea bună la Paris, unde Berlioz s-a înapoiat să-şi încheie zilele în mijlocul alor săi. A fost pînă la sfîrşitul vieţii

[1] Memoriile lui Hector Berlioz (1803—1865). Traducere de George Sbârcea Editura muzicală, 1964.

Scanned with OKEN Scanner

ţinta ironiei şi a caricaturilor, care îl prezentau ca pe un copil teribil, producător de zgomote asurzitoare, fără să se înţeleagă măreţia muzicii sale.

Ascultîndu-i lucrările, care se cîntă astăzi în lumea întreagă, ne amintim de un timp istoric, cînd oamenii îşi făureau drumul spre libertatea de gîndire prin toate mijloacele. Şi ne vin în minte cuvintele scrise de Berlioz însuşi în *Memorii* despre puterea muzicii de a învia trecutul : *„Nici chiar arta lui Shakespeare nu e în stare să confere vremurilor de odinioară atîta poezie ca muzica. Pentru că singură muzica se adresează în acelaşi timp imaginaţiei, sufletului, inimii şi simţurilor noastre“.*

Este ceea ce face în întreaga sa operă Hector Berlioz, unul din cei mai mari compozitori ai romantismului european.

Scanned with OKEN Scanner

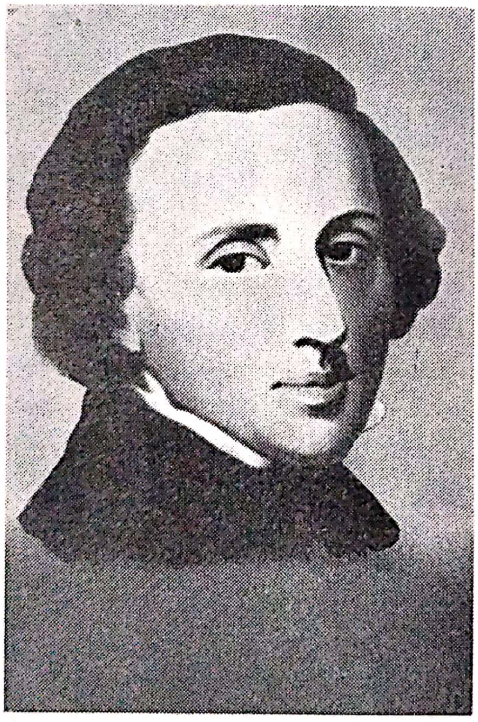

Frederic Chopin
(1810—1849)

ÎN NUMĂRUL DIN IANUARIE AL anului 1818 o revistă din Varşovia publica cîteva rînduri despre prima piesă proprie — *o poloneză* — a unui compozitor aflat la vîrsta şcolii primare. *„Autorul acestui dans polonez,* suna notiţa, *este un şcolar de nici opt ani, fiul domnului Nicolas Chopin, profesor de limba şi literatura franceză la liceul din Varşovia. Compozitorul este un adevărat geniu muzical, deoarece execută cu cea mai mare uşurinţă şi cu un gust deosebit cele mai grele piese de pian, dar şi compune dansuri şi variaţiuni, care trezesc admiraţia cunoscătorilor de muzică, ţinînd seama şi de vîrsta fragedă a autorului. Dacă acest copil minune se năştea în Franţa sau în Germania, el ar fi trezit interesul tuturor.“*

Notiţa a fost citită de mulţi varşovieni şi interesul lor s-a trezit îndată, deşi nu se aflau nici în Franţa, nici în Germania, ci doar în Polonia. Interesul acesta era cu atît mai mare cu cît tatăl copilului muzician era un francez stabilit la Varşovia, unde întreţinea un pension pentru copiii oamenilor cu dare de mînă, pe care îi învăţa limba franceză şi bunele maniere. Se bucura astfel de multă stimă şi preţuire în oraş, încît un mare număr de curioşi veni să-l asculte pe micul şi plăpîndul Frederic Chopin în acel prim concert public dat la Varşovia, cu care prilej a iscat un entuziasm de nedescris în rîndurile lor.

Din ziua aceea, de cîte ori Chopin cînta fie la un concert de binefacere, fie la o serată festivă, fie în salonul de mu-

Scanned with OKEN Scanner

zică al tatălui său, lumea se înghesuia ca să-l vadă și să-l audă pe copilul genial. Se spunea, și pe bună dreptate, că de la Mozart nu se mai pomenise o asemenea minune. De îndată ce el termina de cîntat, un strigăt de entuziasm urca din sală, iar oamenii se ridicau de la locurile lor spre a-l vedea mai bine pe micul pianist. Avea o față lunguiață, delicată și străvezie, părul blond și ondulat, ochii căprui, care priveau parcă mereu dincolo de oameni și lucruri. Cînd se așeza la pian și începea să cînte, tot trupul i se mlădia după ritmul muzicii. Cînta adeseori poloneze și mazurci proprii, pe care le improviza în stilul muzicii populare.

Primul opus serios al lui Chopin, un *Rondo*, a fost compus pe cînd avea optsprezece ani, după ce luase lecții de la Zywny, un maestru original, masiv și mătăhălos, cu o perucă de culoarea paielor pe cap. Acesta se pricepea cîte puțin la toate, încît dădea oricui lecții de teorie, armonie, vioară și pian, temîndu-se să nu rămînă la bătrînețe fără mijloace de trai. De asta punea banii la ciorap, dar cînd a priceput că Chopin este un adevărat geniu muzical l-a instruit gratuit, ba a suportat pînă și cheltuiala tipăririi primelor lui compoziții. Și-a dat seama că nu are ce să-l învețe la pian pe micul său elev, astfel că acesta a putut să se dezvolte singur și să-și afle calea proprie, pe care avea s-o străbată pînă la sfîrșitul scurtei lui vieți.

Într-o carte pe care marele pianist francez Alfred Cortot a scris-o despre Chopin se afirmă că, oricît de ciudat ar părea, însă compozitorul polonez n-a avut niciodată un profesor de pian. Nici n-a avut nevoie de el, odată ce a dovedit din copilărie o suplețe și o iscusință a degetelor de-a dreptul uluitoare, astfel că ele executau supuse tot ce le dicta fantezia lui muzicală.

Dacă acest Zywny era un fel de meșter-la-toate, fără o pregătire muzicală prea profundă, a avut în schimb meritul de a-i fi spus inteligentului său elev o mulțime de povești despre Bach, Haendel, Haydn și Mozart, învățîndu-l prin exemplele ce le dădea cum arată o fugă, o sonată, o temă cu variațiuni sau o fantezie. Bătrînul dascăl se simțea grozav de fericit cu un asemenea discipol, căruia îi vorbea ca și cum ar fi fost vechi prieteni, de aceeași vîrstă.

La școală, Frederic Chopin nu se afla chiar printre primii la învățătură, dar dovedea multă stăruință, o seriozitate exemplară și cele mai bune purtări. Asta însă nu-l oprea de a face glume și pozne copilărești, dar mai cu seamă ironii îndreptate împotriva profesorilor și a colegilor săi, ale căror ticuri și particularități mai bătătoare la ochi izbutea să le fixeze în caricaturi îndrăznețe. Exercita asupra celor de-o vîrstă cu el o înrîurire puternică. Unul din foștii locatari ai pensionului Chopin a povestit mai tîrziu că de cîte ori băieții din internat își făceau de cap, era de ajuns ca Frederic să se așeze la pian. Odată, cînd indisciplina a luat

Scanned with OKEN Scanner

PETRECERE POPULARĂ POLONEZĂ (PICTURĂ DE ZOFIA STRYJEŃSKA)

proporţii îngrijorătoare, Chopin i-a invitat pe toţi în sala de muzică, făgăduindu-le să improvizeze la pian o istorie cu peripeţii fantastice. Adunîndu-i astfel în jurul instrumentului, micul pianist şi recitator a stins lumina, le-a spus o întîmplare cu tîlhari de drumul mare şi cu aventuri înfricoşătoare, apoi a transpus totul pe clapele pianului. Copiii au ascultat fermecaţi, vacarmul din pension a amuţit, iar trecătorii întîrziaţi au putut să admire din nou ordinea exemplară ce domnea în institutul francezului Nicolas Chopin, naturalizat polonez.

Un muzician, oricît geniu ar avea, trebuie să-şi alimenteze imaginaţia cu impresii proaspete, ca să poată crea astfel lucrări noi, originale. Chopin şi-a găsit sursa de inspiraţie în muzica populară poloneză. Vacanţele anilor 1824 şi 1825 le-a petrecut la ţară, unde lumina, freamătul arborilor, cîntecul păsărilor şi zumzetul gîngăniilor i se păreau cu totul altfel decît la oraş. Satul era plin de muzică, pe care tînărul compozitor nu trebuia decît s-o asculte. A şi compus acolo cîteva mazurci, fiindcă tot ce vedea, tot ce auzea se prefăcea într-însul în muzică. În însoritele zile de vară petrecute la ţară avu prilejul ca, pe lîngă folclor, să cunoască oprimarea şi mizeria poporului, ceea ce i-a stîrnit puternice

sentimente patriotice şi revoluţionare. Ele l-au însoţit pînă la moarte şi s-au oglindit mereu în muzica sa.

Chopin s-a simţit legat adînc de poporul său, de oamenii simpli şi amăriţi. Aflîndu-se în vara anului 1826 la băi, cu părinţii săi, a auzit de moartea unui biet fierar cu mulţi copii. Ca să vină în ajutorul familiei greu încercate, a dat a doua zi un concert al cărui venit l-a dăruit văduvei şi orfanilor. Ca student al Conservatorului din Varşovia a dovedit din plin nu numai darurile sale muzicale extraordinare, ci şi interesul pentru muzica naţională. La absolvirea studiilor, rectorul Elsner a compus pentru el un cîntec omagial. Se spunea în textul lui, printre altele : *„Răspîndind în lume cîntecele poporului nostru, vei dobîndi lauri pentru gloria lui"*. I s-a dăruit de asemenea o cupă de argint, umplută cu pămînt din pămîntul Poloniei. Compozitorul a dus-o pretutindeni cu el, iar la moartea lui, prietenii au presărat pe mormînt acea sfîntă ţărînă a patriei îndepărtate.

După mai multe concerte date prin oraşele mari de pe continent, între care şi la Londra, Chopin s-a stabilit la Paris. După ce lipsise timp mai îndelungat din ţară, nu se putea întoarce acasă, deoarece armatele de ocupaţie îl socoteau un refugiat şi ar fi avut de suferit cele mai grave neplăceri. În capitala Franţei a legat prietenii cu muzicieni, scriitori şi pictori de seamă, între care Cherubini, Rossini, Berlioz, Bellini, Meyerbeer, Liszt, Balzac şi Delacroix. Felul cum cînta la pian, ca şi compoziţiile sale în care vibrau prelung ecourile patriei poloneze umilite şi chinuite i-au adus o mare popularitate. Robert Schumann, în mîinile căruia căzuseră cîteva din compoziţiile lui, a exclamat însufleţit într-un cerc de muzicieni :

„Scoateţi-vă cu toţii pălăria, avem de a face cu un geniu !"

Cu toate că nu cînta decît rar în public, deoarece mulţimea îl intimida, numele acestui strălucitor astru muzical era pe buzele tuturor. Chopin răspundea ca o cutie de rezonanţă foarte sensibilă la veştile primite din patrie, pe care o iubea fierbinte şi de care îi era un dor nespus. Cînd a aflat, bunăoară, că Varşovia a fost invadată de trupe străine, el a compus îndată celebra *Etudă în Do minor*, numită „revoluţionară", iar mai tîrziu, sub impresia aceleeaşi ştiri, *Preludiul „Revoluţia"*. Opera pe care a lăsat-o posterităţii numără 51 de mazurci, 14 poloneze, 19 nocturne, 27 de studii *(etude)*, 16 valsuri, 25 de preludii, 4 balade, 2 concerte pentru pian şi orchestră, precum şi alte piese de pian, în total două sute de lucrări de o rară frumuseţe şi originalitate.

Nu toate s-au bucurat însă în timpul vieţii compozitorului de preţuirea şi înţelegerea ce îi s-ar fi cuvenit. Au fost unii care le-au criticat, socotindu-le „extravaganţe absurde", „piese grosolane" sau piese „nici cel puţin mediocre".

Aşa s-a întîmplat cu mulţi alţi compozitori de seamă, care abia la mult timp

Scanned with OKEN Scanner

după moarte au prins să strălucească în adevărata lor lumină.

Chopin a fost modest de felul său, nu s-a socotit niciodată pe sine un geniu şi de cîte ori era lăudat, adulat, slăvit, era convins că admiratorii lui exagerează. Un critic muzical francez susţinea că el nu lovea clapele pianului, ci le mîngîia şi dezmierda, cu atîta gingăşie îşi interpreta lucrările. Îi plăcea să cînte înconjurat de prieteni, în saloane tăcute şi intime, în timp ce noaptea se lăsa peste Paris, iar el visa la patria sa părăsită, la copilăria petrecută la Varşovia. Cînta aşa ore întregi, fără ca nici el, nici ascultătorii săi să se satură. Muzica lui era plină de ritmuri răscolitoare, de înfloriturii delicate, de o melancolie sfîşietoare, dar şi de chemări aprinse la luptă. Cu gîndul la Polonia, ultima sa compoziţie a fost tot un dans polonez, o *Mazurcă*, la fel cu prima *Poloneză*, tipărită în patrie, pe cînd nu avea decît opt ani.

Chopin a fost răpus de tuberculoză, boala oamenilor cu firea prea simţitoare, cu nervii vibrînd puternic la orice întîmplare, dar şi o boală a lipsurilor, a mizeriei, a vieţii dezordonate. A fost înmormîntat în cimitirul parizian Père Lachaise, în sunetele Marşului funebru din Sonata sa în *Si minor*. Numai inima, închisă într-o urnă, i-a fost trimisă la Varşovia, unde s-a păstrat timp de aproape un secol într-o nişă a bisericii Sfînta Cruce. În al doilea război mondial, avioanele lui Hitler au bombardat biserica aceasta ; n-a rămas din ea decît urna cu inima marelui compozitor naţional, pe care poporul polonez, împreună cu întreaga lume civilizată, îl venerează ca pe unul din cei mai inspiraţi poeţi ai pianului.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

ORAŞUL BERGEN SE AFLĂ PE COASTA de apus a Norvegiei, la poalele unui fiord cu ţărmurile scăldate de Marea Nordului. Acoperişul caselor răsărite pe colinele din jur răsună săptămîni şi luni în şir sub ciocănitul degetelor ploii. Prin tavernele din port, pescari bătrîni, cu barba umedă de ceaţă, povestesc, pe un glas grav şi liniştit, basme cu zîne şi troli, cu balauri de mare şi furtuni teribile. Tîrziu, către miezul nopţii, cînd vîntul aţipeşte pe sub porţi, paşii lor se pierd pe uliţele umede de ploaie şi sugrumate de întuneric.

În acest oraş s-a născut, la 15 iunie 1843, Edward Grieg, cel mai însemnat compozitor nu numai din patria sa, ci şi din întreaga Scandinavie. Pînă la ivirea lui, popoarele din nordul Europei nu ştiau ce este muzica populară, nici ce se poate face din ea de către artişti. Cîntecele şi dansurile oamenilor de la ţară le socoteau lipsite de vreo valoare, fără să-şi dea seama că veacuri de amintiri răsună în ele. Atîtea bucurii şi dureri, atîtea sărbători de neuitat! Grieg le-a descoperit încă din copilărie frumuseţea; mama, care i-a dat primele lecţii de pian, cînta adeseori jocuri şi cîntece auzite de la ţărani. Din legănarea uniformă şi puternică a ritmului lor răsăreau melodii cînd surîzătoare, cînd vesele, cînd triste. Noaptea, pe jumătate adormit, copilul îşi aducea aminte de ele, se furişa din pat şi, bîjbîind pe întuneric, cobora tiptil scara, ca să improvizeze la pian pe socoteala lor. Abia atingea clapele, căci se temea să nu fie dojenit.

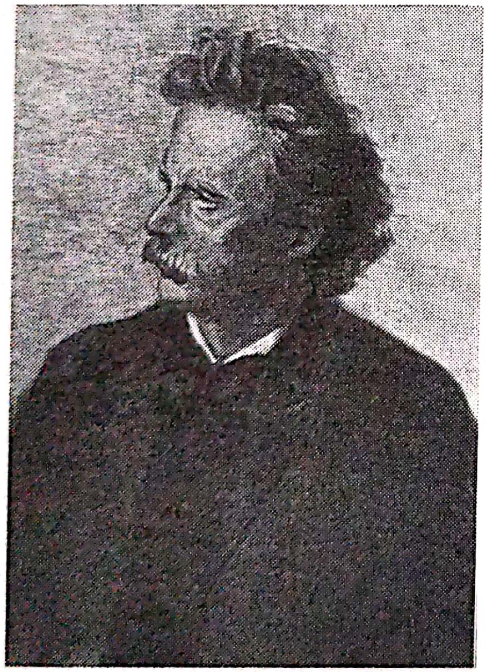

Edward Grieg
(1843—1907)

La școală, Grieg avu mult de furcă cu aritmetica. Ca să scape de ea, trăgea din cînd în cînd chiulul de la lecții. De cele mai multe ori se lăsă bătut de ploaie, pînă cînd hainele îi șiroiau de apă. Văzîndu-l în acest hal, învățătorul îl trimitea acasă ca să se schimbe și, pînă să se înapoieze în veșminte uscate, ora de aritmetică se isprăvea fără el.

Avea doisprezece ani cînd le-a arătat colegilor de clasă prima sa compoziție muzicală : *Variațiuni pentru pian pe o temă germană, Opus 1*. Fu surprins însă de profesor, care se aplecă asupra tînărului muzician și îi trase o chelfăneală zdravănă, strigîndu-i supărat :

— Mai bine ai ține minte numele regelui cu care a tratat Olaf Heraldssen despre independența Norvegiei !

Mai era elev de gimnaziu cînd casa lor fu vizitată de celebrul violonist norvegian Ole Bull, fost discipol al lui Paganini. Trăsnetul de-ar fi căzut în odaie, și tot nu l-ar fi zguduit mai tare pe tînărul Grieg. Omul acela voinic, adus de spate, cu capul plecat pe umărul stîng, povestea lucruri minunate. Edward petrecu ceasuri întregi ascultîndu-i peripețiile, sorbindu-i cuvintele și privindu-i mîinile. Trebui să-și închipuie cum cîntă cu ele la vioară, fiindcă artistul venise fără instrument. În schimb, dori să-l asculte el pe Edward cîntînd la pian și, după ce îl auzi, îi prezise un strălucit viitor muzical. Izbuti să-i convingă pe părinți să-și trimită băiatul la Leipzig, unde să urmeze cursurile Conservatorului, care se bucura de faimă pe tot continentul.

Edward își părăsi patria cu adînc regret, dar se deprinse în scurt timp cu noua sa ambianță și cu viața de student. Cum Leipzigul era plin de amintirea lui Johann Sebastian Bach și Felix Mendelssohn-Bartholdy, tînărul norvegian descoperea, cu ochiul mărit de emoție, locurile unde acești mari muzicieni concertaseră, fuseseră aplaudați de ascultători, își instruiseră discipolii. Astfel de maeștri și-ar fi dorit și el, odată ce profesorii pe care îi avea nu-l mulțumeau cîtuși de puțin. Se simțea strivit de disciplina severă din conservator, de faptul că era împiedicat să depășească, fie și numai pe cîteva momente, cadrul rigid al programului de învățămînt. I se interzise să-și cînte compozițiile proprii, ca nu cumva să-și deformeze în felul acesta tehnica pianistică. Lipsa de curaj a profesorilor săi în fața oricărei înnoiri îi părea nedemnă. Noroc că mai erau concertele duminicale de la *Gewandhaus*, unde avu prilejul să audă coruri interpretînd cantate de Bach, un recital de pian al Clarei Schumann, precum și paisprezece reprezentații ale operei *Tannhäuser* de Richard Wagner. Sub influența celor ascultate la Leipzig, Grieg compuse primul său op adevărat : cinci piese pentru pian. Profesorilor lui li se părură ciudate, răsunau parcă de foarte departe, venind din străfundul veacurilor. Tînărul compozitor le simțea însă familiare și intime ; îi aminteau bucurii și dureri ale vieții de acasă.

Scanned with OKEN Scanner

Întors la Bergen, Grieg fu uimit de frumusețea patriei sale, de care începea să-și dea seama cu mintea matură. Marea se întindea în zare moale, verde, sclipitoare. Un abur albastru se înălța, tremurînd, deasupra fiordului luminat de razele soarelui. Flori roșii și galbene se legănau prin iarba picurînd de umezeală. Sus, pe munți, zăpada stăruia și în toiul verii, trimițînd în vale, spre fiordul cu țărm dantelat, adieri de răcoare. Către mare, prin văile abrupte, curgeau rîuri zgomotoase, străbăteau păduri cu foșnet neîncetat de copaci, tufărișuri dese de mure, poieni acoperite de buruieni parfumate, înalte pînă la brîu. Aproape de mare se iveau din coasta muntelui stînci roșii de granit, cu forme ciudate. Lumina se împrăștia peste toate ca o pulbere strălucitoare, prin care se alungau, în zbor grațios, păsări tăcute.

Grieg se amestecă printre țărani, ca să le cunoască obiceiurile, cîntecele, dansurile. Pleca de acasă aproape la fiecare sfîrșit de săptămînă, făcînd călătorii prin țară. Auzi o mulțime de melodii, ascultă povești cu gnomi și elfi, cunoscu obiceiurile oamenilor simpli. Compuse un dans al trolilor, făpturi de basm despre care norvegienii credeau că sînt niște duhuri pitice ; ele se ascund prin peșteri și se prefac în stană de piatră de îndată ce le atinge o rază de soare. De asta rătăcesc prin codri doar noaptea, ca să se facă nevăzuți înainte ca ramurile brazilor să fie poleite de primele raze ale soarelui.

Compozitorul era fermecat de imaginația poetică a poporului său, de cîntecele lui, de portul țăranilor, căutînd să le cunoască temeinic și astfel să le tălmăcească în muzica sa. Se încăpățîna să nu-i scape nimic, să știe tot despre arta poporului. Își cîntă primul concert la Bergen, în sala Asociației Muncitorilor, interpretînd și cîteva din primele sale compoziții. Emoția lor sinceră îi impresionă pe ascultători, deoarece Grieg avea darul de a-și comunica sentimentele într-o formă liberă și vie, spre a putea exprima astfel peisajele țării, cu oamenii pe care îi întîlnise. Îi vedea atît de limpede înaintea ochilor de cîte ori compunea, încît își închipuia că le desenează portretul cu ajutorul notelor muzicale.

„Așa cum nu există popor fără artă, arta nu poate fi fără popor — le spunea el prietenilor săi muzicieni."

Tînărul artist, care studia fără încetare, nu era totuși mulțumit cu ceea ce știa ; universul muzicii, cu tainele lui, i se părea prea vast spre a se putea socoti stăpîn pe el. Acest lucru îl făcu să plece din nou la studii, de astă dată la Copenhaga, unde luă lecții de la Niels Gade, socotit pe vremea aceea părintele școlii muzicale scandinave. Acolo o cunoscu pe pianista și cîntăreața Nina Hagerup, cu care s-a și căsătorit mai tîrziu. Compuse pe versurile lui Hans Christian Andersen celebrul *Cîntec de iubire,* pe care îl dedică ființei dragi.

În anii petrecuți la Copenhaga, Grieg s-a împrietenit cu compozitorul Richard Nordraak — autorul Imnului național

Scanned with OKEN Scanner

al Norvegiei —, cu care luă hotărîrea de a lupta cot la cot pentru crearea unei arte naţionale, ferită de influenţe străine. Amîndoi priveau cu admiraţie muzica şi poezia populară, fiind mîndri de originalitatea lor. Astfel a luat naştere, la iniţiativa celor doi compozitori entuziaşti, Societatea Euterpe, care îşi propunea să activeze pentru dezvoltarea artei scandinave.

Însufleţit de acest ţel, Grieg începu să dea dese concerte în patrie. Cel de la Oslo, capitala ţării, se bucură de un succes fără precedent şi duse la numirea compozitorului în postul de şef de orchestră al Societăţii filarmonice. În această calitate scrise el una din lucrările sale cele mai cunoscute, *Concertul pentru pian şi orchestră în La minor,* care figurează şi azi în repertoriul tuturor marilor pianişti de pe glob. El a fost cîntat în primă audiţie la Leipzig, unde publicul l-a aplaudat îndelung. Criticii însă au fost de altă părere şi, ca de atîtea ori înainte, s-au înşelat asupra valorii compoziţiei. Ei au socotit-o *„o nefericită piesă fără însemnătate a lui Grieg"*, fără să-şi dea seama de bogăţia melodiilor ei frumoase şi originale.

Dar nu numai criticii, ci şi compatrioţii compozitorului au dovedit neînţelegere faţă de geniul lui. Lipsa de venituri l-a dezamăgit mult pe Grieg, neavînd bani cu care să-şi plătească orchestra, ea s-a dizolvat pentru mult timp.

În mijlocul tuturor acestor greutăţi şi amărăciuni, compozitorul îşi pierdu primul şi singurul copil. Tocmai cînd situaţia părea să fie desperată din toate punctele de vedere, Grieg primi de la Roma o scrisoare însufleţită de la Franz Liszt. Marele pianist şi compozitor maghiar îl felicita din toată inima pentru *sonata de pian, Opus 8,* şi încheia cu fraza : *„Vreau să cred că vă bucuraţi în patria dumneavoastră de succesul şi de încurajarea ce vi se cuvin!"* Arătînd această scrisoare notabilităţilor norvegiene, compozitorul primi, în sfîrşit, un modest ajutor oficial, cu care putu să facă o călătorie la Roma. Acolo îl cunoscu personal pe Liszt, care nu se sătura întrebîndu-şi musafirul despre Norvegia, despre arta sa, despre muzica ei populară. Mai preţioase chiar decît explicaţiile au fost pentru el compoziţiile lui Grieg. Ele i s-au părut lui Liszt o comoară de simţire, proprie ţării de unde venea creatorul lor ; ţîşneau din ele trăsături eroice, scăpărări de lumină, lovituri de spadă, zăngănit de cupe, răbufniri de vînt şi peisaje frumoase, parcă luate toate dintr-un album cu ilustraţii foarte colorate şi foarte fidele.

— Se înalţă din muzica dumitale îmbătătorul şi sălbaticul parfum al pădurilor din nord, i-a spus Liszt lui Grieg, după ce i-a cîntat *Concertul pentru pian şi orchestră,* căruia i-a redat toate nuanţele în chipul cel mai exact.

Apoi luă mîinile norvegianului, mai scund decît el, şi le strînse în ale sale. Pe faţă îi strălucea bucuria şi vorbea întruna, lăudînd arta sinceră şi nouă, de origine populară, a lui Edward Grieg.

Scanned with OKEN Scanner

A fost cea mai mare încurajare din cîte a avut parte Grieg de-a lungul vieţii sale. Străbătut de un elan şi de o pasiune pe care nu le mai cunoscuse niciodată înainte, el s-a înapoiat în ţara sa. Acolo a început să-şi caute un colţişor liniştit, izolat de oameni, unde să se stabilească şi să poată compune netulburat. Rătăci de la un sat la altul, dintr-un fiord cunoscut în altul necunoscut, fără să rămînă nicăieri, odată ce nu găsea singurătatea şi tăcerea de care avea nevoie spre a crea. După o mulţime de încercări neizbutite, compozitorul — căruia concertele şi drepturile de autor îi îmbunătăţiseră simţitor starea materială — cumpără o vilă într-o regiune sălbatică, la o distanţă de o oră cu trenul de la Bergen. Era o clădire de piatră, cu turnuleţ pe acoperiş şi vitralii la ferestre, răsărită între pini şi tufe de iasomie, pe care compozitorul a botezat-o *Troldhaugen*, adică „Vîrful cu troli". Au trecut pe acolo prietenii compozitorului, unii oameni simpli, anonimi, alţii artişti celebri, ca scriitorul Björnstjerne Björnson, compozitorul german Franz Bayer, dramaturgul Henrik Ibsen. Cînd acesta şi-a prelucrat poemul *Peer Gynt* pentru teatru, i-a cerut lui Grieg să-i scrie o muzică de scenă. În acest fel a luat naştere suita cu acelaşi titlu, care a cunoscut o celebritate rar atinsă de lucrările de acest gen. Ea i-a adus compozitorului bani, onoruri şi glorie, convingînd guvernul norvegian să-i dăruiască o rentă anuală, pentru a-i îngădui să creeze netulburat de vreo grijă materială.

Fără să se lase vreodată îmbătat de succes, compunînd şi studiind arta poporului, Edward Grieg a fost unul din acei artişti naţionali, care deslușesc cele mai fugare nuanţe ale gîndirii şi simţirii populare. În muzica lui romantică răsună melodiile şi ritmurile folclorului norvegian, cîntecele şi dansurile străvechi ale ţării vikingilor de odinioară. Chiar în ultimii ani ai vieţii, Grieg avea sufletul mereu tînăr, ca la douăzeci de ani, crea mereu lucrări pentru voce şi pian, pentru intrumente solistice, muzică de cameră şi piese de orchestră. A avut o predilecţie pentru lied, fiindcă iubea poeţii ţării, pe cei vechi şi noi deopotrivă. Inima lui largă era gata să primească cu dragoste tot ce e frumos pe lume. Socotea lucrările pe care le compunea ca niște scîntei izbucnite din sufletul poporului său.

La moartea lui, cincizeci de mii de norvegieni l-au însoţit pe ultimul drum. Cenuşa lui a fost îngropată sub mormane de piatră, pe un promontoriu de stîncă inaccesibil vizitatorilor. Acolo, compozitorul *Cîntecului lui Solveig* şi al *Dansului Anitrei* ascultă, netulburat de intruşi, vuietul Mării Nordului şi vîjîitul vîntului de la Pol prin codrii veşnic verzi ai Norvegiei.

Scanned with OKEN Scanner

VIENA A FOST SUPRANUMITĂ ORAşul Dunării albastre. Porecla i se trage de la valsul cu acelaşi titlu al lui Johann Strauss. Că Dunărea, care izvorăşte în apusul Europei şi se varsă în Marea Neagră, în răsăritul ei, în ţara noastră, nu este albastră, lucrul acesta îl ştiu în primul rînd vienezii. Pîraiele, torentele de munte şi rîurile ce-şi deşartă apele în ea de-a lungul a vreo două mii şi cinci sute de kilometri îi împrumută mai degrabă o nuanţă pămîntie. Numai că poeţii şi muzicienii se pricep să privească lumea cu alţi ochi. Artiştii au puterea secretă de a conferi tuturor lucrurilor un strop de farmec, de a le atribui acel firicel de poezie care îmbogăţeşte şi înnobilează realitatea.

Aşa şi cu Johann Strauss, care a compus valsul său celebru în iarna anului 1867, cînd Dunărea se ascunsese sub o platoşă de gheaţă, încît nu i se mai vedea unda. Compozitorul era îndrăgostit însă de oraşul său natal, de muzica populară austriacă, de oamenii înclinaţi să-şi uite printr-o glumă sau un cîntec vesel necazurile pe care le aveau cu duiumul. Se înţelege astfel că Strauss a văzut Dunărea strălucitoare şi albastră, cum i se năzărise dealtminteri şi autorului versurilor:

Albastră curge Dunărea
De cîntec plină-n faţa mea;
Sub cerul ei nemărginit
Cine nu este fericit?

Johann Strauss
(1825—1899)

Era, se înţelege, doar o figură de stil, odată ce monarhia habsburgică, unde împăratul aliat cu aristocraţia şi cu marea

Scanned with OKEN Scanner

burghezie domnea ca stăpîn absolut peste popoarele oprimate, semăna cu o imensă temniță plină de nefericire. Nefericit a fost pînă și Strauss cînd valsul său, atît de melodios și de unduios, a fost primit cu răceală de vienezi. Poate fiindcă afară viforul ridica vîrteje de zăpadă peste acoperișurile orașului, poate din cauza corului, care cînta valsul prea greoi, el a trecut neluat în seamă de ascultători.

Se părea că *Dunărea albastră* a lui Johann Strauss va fi dată uitării, așa cum se întîmplă cu lucrările neinspirate ale celor mai mari compozitori. Numai că, în vara aceluiași an, Strauss — care făcea dese turnee de concerte peste hotare — și-a prezentat valsul la Paris, cu prilejul expoziției universale ce se organizase în capitala Franței. Au fost de față cîțiva dintre muzicienii și scriitorii de seamă francezi, ca Alexandre Dumas-fiul, Gustave Flaubert, Théophile Gautier și Ambroise Thomas, compozitorul operei *Mignon*. Aceștia aduseseră cu dînșii un oaspete drag, pe scriitorul rus Turgheniev. Succesul valsului *Dunărea albastră* a fost desăvîrșit.

„De azi înainte — a spus unul din iluștrii vorbitori, la banchetul ce s-a dat în onoarea compozitorului austriac —, Dunărea nu mai este doar marele drum de apă ce leagă apusul Europei de răsăritul ei, ci și un celebru vals de Johann Strauss !“

Din acea seară, valsul *Dunărea albastră* n-a încetat să încînte oamenii din lumea întreagă. Lina alunecare a melodiilor lui trezește în ascultători parcă imaginea undelor Dunării, care înaintează fără grabă, printre lunci și pe sub păduri, către marea ce o înghite pe litoralul Dobrogei românești.

Valsul s-a născut la Viena, așa cum cantoneta s-a născut la Napoli, simfonia la Mannheim și țîpuritura în Oaș. Este un dans rotat, lin și elegant, care a fost la modă în toată lumea de-a lungul întregului secol al XIX-lea. El are o origine populară, fiind nelipsit veacuri la rînd de la petrecerile țăranilor germani. La Viena a cîștigat însă o nouă mlădiere, devenind mai plutitor, mai ușor, mai domol. Nobilii, care în saloanele lor dansau cu afectare gavota și menuetul, au disprețuit multă vreme valsul, fiindcă era îndrăgit de popor. În cele din urmă l-au dansat însă și ei, copleșiți de farmecul și de grația lui.

Pentru ca un dans să placă și să poată cuceri lumea este nevoie de o muzică melodioasă, atrăgătoare, ușor de reținut. Compozitorii vienezi au avut grijă să născocească mereu muzica aceasta pe gustul tuturor.

Primul din ei a fost Josef Lanner, al doilea a fost Johann Strauss-tatăl. Acest Strauss, care a dobîndit din partea populației Vienei titlul de „rege al valsului“, a avut trei fii : Johann, Josef și Eduard. Tustrei au fost compozitori talentați, dar cel mai cunoscut dintre ei este Johann Strauss-fiul, compozitorul a peste cinci sute de valsuri, polci, cadriluri, galopuri și operete. El este autorul operetelor *Liliacul*, *O noapte la Veneția* și *Voievodul*

Scanned with OKEN Scanner

țiganilor, al valsurilor cîntate și azi în toată lumea *Dunărea albastră, Povești din pădurea vieneză, Vin, cînt și femei, Voci de primăvară, Sînge vienez.* Încă din fragedă copilărie a dat semne de muzicalitate neobișnuită. Odată, cînd tatăl său compunea, la pian, un vals și nu găsea trecerea potrivită de la o temă la alta, micul Johann s-a așezat la pian și a aflat, fără să stea pe gînduri, soluția care îi dăduse „regelui valsului" atîta bătaie de cap.

„Leul tînăr își arată ghearele, i-a spus compozitorul soției sale. Voi avea grijă să i le retez din timp."

Primul Strauss, cunoscut ca Johann Strauss-tatăl, a căutat într-adevăr prin toate mijloacele să-și împiedice fiii de a deveni muzicieni. Avea o tristă experiență despre viața grea a artiștilor din prima jumătate a veacului trecut și voia să-și apere copiii de existența nesigură. Din Johann a încercat să facă un contabil destoinic, din Josef un bun inginer, iar din Eduard nimic altceva decît — diplomat ! Supuși voinței părintelui lor, băieții au urmat școlile la care erau înscriși, dar pe ascuns luau lecții de pian, de vioară și de compoziție. Le proteja ambițiile acestea muzicale mama lor, care fusese între timp părăsită de soțul ei.

În casa cu o droaie de copii, femeia rămasă singură s-a luptat din răsputeri ca să-și crească băieții și fetele. Tatăl, sărbătorit seară de seară prin sălile de concert, la balurile, petrecerile și în grădinile de vară vieneze, se îngrijea — cu autoritatea pe care legile strîmbe din vremea aceea i-o dădea și după ce își abandonase familia — ca nu cumva copiii să facă muzică. Ei moșteniseră însă darurile muzicii chiar de la părintele lor, și darurile acestea nu puteau fi înăbușite prin nici o opreliște. Cînd maestrul de muzică află de la tînărul Johann că are de gînd să renunțe la lecții, ca să-și alcătuiască o orchestră și să cînte cu ea prin localuri, la fel ca tatăl său, se posomorî.

— Asta înseamnă să renunți la artă ! — făcu el mîhnit.

— Voi căuta ca și în valsuri, în polci, în muzica de petrecere să scriu lucruri frumoase, care să nu slujească numai dansul, ci să se adreseze și inimii ascultătorilor — spuse tînărul.

— Așadar, iar valsuri și polci ! — mormăi maestrul. Întocmai ca tatăl tău. Mărul nu cade departe de pom...

Mărul nu căzuse în adevăr prea departe de pom. Johann Strauss-fiul înjghebă în scurt timp o orchestră, exersă cu ea timp de cîteva săptămîni, apoi își anunță concertul de debut într-o grădină de vară. Afișele lipite pe garduri, dînd de veste evenimentul acesta artistic, au stîrnit senzație în tot orașul.

— Cum ? — se întrebau uimiți trecătorii. Încă un Strauss ?

— Poftim, regele valsului are un concurent în persoana propriului său fiu.

— Un Strauss mititel alături de Strauss-cel-mare ? Nemaipomenit !

Strauss-tatăl a încercat să zădărnicească debutul fiului său, nu numai din grija ce i-o purta, ci și datorită geloziei

ce îl rodea. A organizat la repezeală o adevărată clică din muzicanții săi, care aveau sarcina ca, la concert, să-l fluiere și să-l huiduiască pe tînărul debutant. Ba i-a amenințat pînă și pe proprietarii de restaurante, grădini de petrecere și săli de dans că, dacă se încumetă să-l angajeze cumva pe băiat, el nu le va mai trece niciodată pragul.

Cu toate acestea, concertul de prezentare al lui Johann Strauss-fiul a fost un adevărat triumf. Pînă și adepții furiosului părinte au uitat de ce anume veniseră, și au aplaudat cu însuflețire.

Însuflețirea aceasta avea să sporească de la un an la altul, fără să dăuneze în vreun fel gloriei lui Strauss-tatăl. Steaua lui a început să pălească doar odată cu mișcările revoluționare de la Viena din anul 1848. Cu acel prilej, Johann-fiul s-a alăturat spontan de poporul răzvrătit, în timp ce tatăl său s-a aliat, dintr-o încăpățînare greu de explicat, împăratului, armatei și aristocrației reacționare.

Ca să nu-și jignească tatăl, de care îl lega, în ciuda celor întîmplate, dragostea și respectul ce i le datora ca fiu, tînărul Johann Strauss a refuzat mult timp să concerteze în străinătate, cu toate că primea invitații ispititoare din marile orașe apusene. Nu avea însă de gînd să-și concureze părintele celebru, ci voia doar să ușureze grijile mamei sale cu ceea ce cîștiga datorită compozițiilor proprii și concertelor. Abia în anul 1847 primi să întreprindă un lung turneu în răsăritul Europei, acolo unde Strauss-tatăl nu avea de gînd să se ducă. Cîntă cu orchestra sa de douăzeci de persoane la Arad, Timișoara, Lugoj, Cluj, Sibiu și Brașov, apoi trecu munții cu destinația Iași. Se aștepta să întîlnească acolo oameni înapoiați, în işlici turcești și cu lungi bărbi orientale. Cînd colo, publicul era îmbrăcat după ultima modă apuseană, avea purtări alese și știa să prețuiască muzica bună. A fost uimit mai ales cînd, în casele pe unde era invitat, descoperea biblioteci bogate. Tinerii moldoveni aflaseră de ideile curajoase ale revoluției franceze și vorbeau fără sfială despre mizeria țărănimii, despre nevoia urgentă de schimbări sociale, despre lumea mai bună care trebuie să vină.

Încărcat cu felurite provizii de către generoșii lui admiratori, Johann Strauss-fiul plecă în miezul iernii la București. Poștalioanele erau trase de căluți tătărești, iuți de picioare și rezistenți la oboseală. Convoiul era deschis de un ceauș călare ; roțile rădvanelor se înfundau de multe ori în glod, pînă la bucșă, iar picioarele căluților clefăiau de cîte ori dădeau de noroiul vîrtos. În timp ce caii erau schimbați la cîte-o poștă, călătorii se odihneau și ei prin încăperile ce le erau pregătite. Din cînd în cînd se rupea osia vreunei trăsuri ; pînă să se dreagă stricăciunea, Strauss și artiștii săi dîrdîiau în bătaia crivățului. Prin tîrgurile mai răsărite, convoiul era oprit spre a se controla pașapoartele pasagerilor, confruntîndu-se particularitățile înscrise în ele cu înfățișarea lor, deoarece daghero-

Scanned with OKEN Scanner

tipia abia fusese inventată şi încă nu se făceau fotografii călătorilor.

La Bucureşti, Johann Strauss-fiul a fost sărbătorit aşa cum merita un artist ca dînsul. Concertele date de el transformau sălile pline de lume în adevărate sărbători ale muzicii. Oraşul de pe malurile Dîmboviţei îl captivase pe compozitor, încît îşi prelungi şederea mai mult decît îşi propusese. Descoperise de altfel muzica lăutarilor, a vechilor cobzari, ale căror cîntece nu mai încetau prin grădinile de petrecere şi cîrciumioarele bucureştene. S-a împrietenit curînd şi cu cîţiva tineri progresişti, între care Nanescu, Chiosea şi Panaiot Unghiurliu, care dovedeau o rîvnă aprinsă de înnoiri politice şi sociale în ţară.

Din ceea ce auzi în serile petrecute cu prietenii săi români la Hanul lui Manuc, Strauss a compus valsul *Armonii din Valahia,* Opus 39. L-a prezentat într-un concert care a avut loc în sala Slătineanu, unde compozitorul a fost îndelung ovaţionat. Uniforma lui strălucitoare de capelmaistru al regimentului de gardă civilă din Viena, cu tunică albastră, revere albe, fireturi de aur, pantaloni cu lampas roşu şi chivără împănată, luase ochii tuturor.

Cînd s-a aflat la Bucureşti vestea că vienezii s-au răsculat, ridicînd baricade în cartierele proletare, Strauss-fiul s-a alăturat îndată coloniei austriece şi ea răzvrătită. Îmbrăcă în mare grabă uniforma de capelmaistru şi, în fruntea unui grup înarmat cu ciomege, pătrunse în clădirea consulatului austriac.

— Ne-am săturat de tirania nobililor — îi spuse Strauss consulului.

— Veţi plăti scump această obrăznicie — răspunse consulul cu buzele tremurînd de teamă.

Era să plătească cu viaţa gestul său, la Viena, unde, în toiul revoluţiei, tînărul Johann Strauss a fost căutat zile în şir de patrulele militare, spre a fi ridicat şi împuşcat împreună cu alţi răsculaţi. A scăpat, însă, ascuns de maică-sa într-o suburbie a oraşului. Poliţia împăratului l-a ţinut mulţi ani sub cea mai atentă supraveghere, ca pe un „roşu" periculos pentru ordinea publică. Ba, la moartea lui Strauss-tatăl, a fost învinuit prin ziarele reacţionare că el ar fi pricina îmbolnăvirii, a mîhnirii fără leac şi, în cele din urmă, a dispariţiei premature a regelui valsului.

Johann Strauss-fiul a trebuit să se dezvinovăţească printr-o scrisoare publicată într-o gazetă democrată, în care spunea :

„Protecţia şi hrana unei mame părăsite, precum şi grija pentru nişte copii abandonaţi m-au silit să-mi pun talentul la încercare, nicidecum dorinţa de a mă lua la întrecere sau de a mă răfui cu un maestru neasemuit, care mai era pe deasupra iubitul meu tată. Cum putea oare fiul, conştient de stîngăciile sale, să-şi măsoare puterile neîndestulătoare cu ale atotputernicului său părinte ? Sînt singurul sprijin al familiei mele, care deplînge pe cel pierdut. Mi se cuvine aşadar cel puţin un strop din stima nutrită de public faţă de neuitatul meu tată".

Scanned with OKEN Scanner

Gestul acesta a amuţit, în sfîrşit, gurile rele şi i-a dezarmat definitiv pe cei ce se arătaseră adversarii lui Strauss-fiul.

Dacă un compozitor a fost iubit vreodată cu adevărat de contemporanii lui, care l-au răsfăţat cu tot ce popularitatea poate să le dea artiştilor, acela a fost fără doar şi poate Johann Strauss-fiul. Dragostea cu care era înconjurat de toţi, dar înainte de toate de către concetăţenii săi vienezi, era pe deplin întemeiată. Muzica lui se adresa oamenilor simpli, mulţimilor care nu cereau muzicii decît să încînte şi să emoţioneze.

Valsurile, polcile, marşurile lui Strauss, ca şi melodiile din operete s-au născut din cîntecele populare ale Austriei, din felul de a simţi şi de a cînta al vienezilor. Muzica aceasta era astfel o muzică a locului. Cu atît mai mare este meritul ei de a se fi răspîndit cu atîta uşurinţă pe tot globul, într-o vreme cînd nu se cunoştea nici gramofonul, nici radioul, nici prea desele turnee de concerte. În lunga epocă a valsului, care — aşa cum spuneam — a durat un secol întreg, numele lui Johann Strauss-fiul şi muzica pe care o scria au strălucit pretutindeni unde exista un pian, o vioară, un taraf.

Popularitatea aceasta a compozitorului vienez se datora faptului că el era un artist înnoitor. Melodiile lui, modul de a-şi armoniza piesele, măiestria orchestraţiei dovedeau geniu şi cunoştinţe muzicale profunde. Cînd i s-a atras atenţia de către cîţiva critici că nu respectă vechea formă a valsului, aşa cum fusese creat de tatăl său, Strauss-fiul a răspuns:

„Ceea ce a fost bun în epoca diligenţei, nu se mai potriveşte cu epoca drumului de fier !“

O dată, proprietarul unui local unde Strauss concerta în fiecare seară a încercat să-l înduplece să renunţe la muzica nouă pe care o cînta în programul său, arătîndu-i un ziar vienez unde se spunea că *„muzica lui Richard Wagner răsună ca o furtună prin păduri“*.

„E nevoie de furtuni cît mai aprige, care să împrospăteze aerul îmbîcsit de minciună şi egoism al lumii în care trăim ! — a răspuns noul rege al valsului.“

Strauss nu vîna popularitatea, ci căuta să împărtăşească ascultătorilor săi bucuria muzicii bune. Fiind un violonist virtuoz şi dirijor talentat, el şi-a interpretat compoziţiile proprii în aşa fel, încît isca de fiecare dată adevărate vijelii de entuziasm în public. Nicăieri nu i-a fost însă dat să cunoască o sărbătorire atît de triumfală ca în Statele Unite ale Americii. Primirea de care a avut parte la Boston l-a făcut aproape să roşească, deoarece oraşul era plin de uriaşe panouri, care îi repetau portretul din cincizeci în cincizeci de metri, ca şi cum ar fi fost vorba de unul din cuceritorii lumii.

A avut la repetiţie o surpriză şi mai mare. Pentru concertele ce urmau să fie dirijate de Giuseppe Verdi, Hans von Bülow şi Johann Strauss se construise o hală colosală, în care încăpeau peste o sută de mii de oameni. Pe scenă se aflau

Scanned with OKEN Scanner

mai multe mii de coriști și instrumentiști. Strauss a rămas îngrozit la vederea lor. Întrebînd de numărul lor, i s-a adus la cunoștință că va trebui să dirijeze nu mai puțin de douăzeci de mii de muzicanți !

Sub bagheta compozitorului vienez, valsul *Dunărea albastră* a fost executat cu un avînt cum pînă atunci nu se mai pomenise. Estrada, pe care Strauss însuși a fost cocoțat cu ajutorul unei scări de pompieri, ca să poată fi văzut deopotrivă de public și de interpreți, semăna mai curînd cu un turn strategic. De acolo aveau să plece ordinele destinate oastei de necuprins aproape a executanților, îmbrăcați în fracuri negre. O sută de dirijori auxiliari preluau gesturile lui Strauss și le transmiteau grupurilor de muzicanți în apropierea cărora se găseau.

Concertul a început cu o ... lovitură de tun ! Cînd Strauss a ridicat bagheta, s-a cutremurat auzind fluviul de muzică revărsat din armata care îi dădea ascultare. La sfîrșitul concertului, americanii au dat buzna către celebrul compozitor, înarmați cu foarfeci și bricege, ca să taie cîte o fîșie cît de mică din fracul lui, drept amintire. Polițiștii ingenioși au aruncat însă peste el cîteva paltoane și, camuflat în acest fel, l-au scăpat de însufletirea mulțimii delirante.

Dar nu numai publicul iubitor de muzică l-a admirat pe Johann Strauss-fiul. L-au admirat fără margini pînă și cei mai mari muzicieni ai epocii, între care Richard Wagner, Hans von Bülow, Hector Berlioz, Franz Liszt și Johannes Brahms. Brahms a rostit cuvintele care au fost repetate de atunci de mii de ori în lumea întreagă :

„În arta noastră nimic nu este mai greu decît să fii ușor, însă așa cum o face Strauss : fără să cazi în banalitate sau în mediocritate !“

Johann Strauss-fiul a fost un compozitor de muzică *ușoară*. Deosebirea între muzica zisă „grea“ și cea socotită „ușoară“ nu se făcea încă pe vremea lui. Contemporanii săi iubeau muzica bună, ca s-o osîndească pe aceea căreia îi lipsea inspirația, simțirea, melodia sinceră. Valsul vienez a delectat mulțimile de pretutindeni, care l-au iubit și l-au sărbătorit cu inima plină de dragoste și de o nemărginită recunoștință față de creatorii lui.

De la moda valsului au trecut multe decenii, dar valsurile lui Strauss se ascultă și azi cu sentimentul de încîntare iscat de farmecul noutății. Timpul n-a răpit nimic din tinerețea muzicii compozitorului vienez, și asta este marea taină a artistului adevărat, care, inspirîndu-se din împrejurările locului și ale timpului său, se adresează, prin tot ce creează, deopotrivă posterității și oamenilor ce-i sînt contemporani.

Scanned with OKEN Scanner

Niccoló Paganini
(1782—1840)

NICCOLÒ PAGANINI, CEL MAI mare virtuoz al viorii din secolul XIX, a fost copilul unor oameni nevoiaşi, copleşiţi de grija pîinii de toate zilele. Casa în care trăia familia era mai curînd o biată bojdeucă întunecată. Într-o singură încăpere cu tavanul scund se afla un pat, ascuns după o perdea cărămizie, de care se împiedicau vara muştele în zborul lor zăpăcit, unde îşi afla somnul trudit Antonio Paganini, nevasta sa şi copilul.

Cu ochii mari, negri, arzînd de nişte focuri ascunse, cu oasele subţiri, sfrijite, mistuite parcă de o boală incurabilă, Niccolò crescu pe-o ulicioară îngustă şi înclinată, cu casele atît de apropiate unele de altele încît se băteau parcă în capete peste drumul strîmt. Abia după ce copilul crescu şi nu se mai temu de oamenii în toată firea, pe care îi socotise multă vreme nişte uriaşi gata să strivească sub tălpile lor copiii întîlniţi în cale, se încumetă să se aventureze pînă la catedrala San Lorenzo. Acolo se tolănea ca într-un fotoliu pe treptele largi, scobite adînc de paşii genovezilor, şi privea îndelung soarele rostogolindu-se cu măreţie pe întinderea mării. De pe prispa înaltă a bisericii se vedea jos, la o bună aruncătură de piatră, portul Genovei, catargele corăbiilor cu pînzele decolorate de aerul umed şi sărat, scuardul marinarilor salutînd steagul şi ridicîndu-l sau coborîndu-l cu onorurile reglementare la sosirea şi plecarea navelor, forfota hamalilor şi a muncitorilor de pe cheiuri.

Tatăl lui Paganini era el însuşi un astfel de muncitor, chiar dacă niţel mai ră-

Scanned with OKEN Scanner

sărit decît ceilalţi, un *ligaballe,* adică unul care lega baloturilor de mărfuri şi le pregătea spre a fi încărcate pe corăbii sau, după descărcarea lor în port, spre a fi transportate în oraşele Italiei. Cum nu avea prea mult de lucru, nici veniturile lui nu erau mulţumitoare ; în schimb avea parte de mîngîierile muzicii. Ar fi trăit ca un amărît dacă nu s-ar fi priceput să cînte la mandolină, la chitară şi chiar la vioară. Nu cînta, se înţelege, ca un artist instruit, deoarece nu învăţase niciodată muzica la vreun maestru şi nimeni nu-i arătase cum se aşază degetele pe strune, cum se mînuieşte gheara din os de peşte pentru a face strunele mandolinei să cînte sau cum se scot cele mai blînde sunete din chitară.

Noroc însă că săracii de prin casele hîrbuite ale Genovei se pricepeau să primească de timpuriu în sufletul lor cîntecele. Oameni plini de fantezie, iubitori de frumos şi ispitiţi de jocul schimbător al luminii pe mare, ei încercau să facă muzică aşa cum îi tăia capul. Se bucurau mai curînd de sunetele pe care le scoteau singuri dintr-un instrument, oricît de neîndemînatice să fi fost ele, decît de cea mai aleasă dintre romanţe cîntată de un mare artist.

De cîte ori tatăl lui Paganini rămînea acasă lîngă soţia lui îi cînta tot ce ştia din mandolină. Între timp, îl cerceta cu îngrijorare din priviri pe fiul său Niccolò. La început, cîntecele tatălui n-au fost pentru copilul firav decît un zumzet dulce şi adormitor. Peste puţin însă, pe măsură ce îi sporea înţelegerea, tresărea şi asculta atent melodiile. Curînd apoi vădi semne sigure de talent muzical, lucru care îl făcu pe tatăl său să rostească într-o bună zi :

„Am să-l prind pe Niccolò la cea mai serioasă învăţătură !“

Nu i-a fost prea uşor să se ţină de cuvînt, odată ce era un om fără destule mijloace spre a putea să plătească lecţiile unor dascăli pricepuţi. I-a fost şi mai greu să-i dea el însuşi fiului său cunoştinţele muzicale elementare, deoarece Niccolò avea auzul atît de fin încît îl oprea mereu pe tatăl său din cîntat, cu observaţia aspră :

„Opreşte, iar cînţi fals !“

Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu vioara, la care Antonio Paganini mai cînta cînd şi cînd cîte un ton fals, nemulţumindu-l pe micul Niccolò. Dar oricît de fals ar fi cîntat tatăl, băieţelul trebuia să-i dea ascultare şi să exerseze cîte opt ore pe zi, fie că era bucurie sau mîhnire în casă. Ghemuit peste chitară sau aplecat într-o rînă, ca să poată susţine vioara cu braţul său plăpînd, el arăta ca o vedenie. Galben, cu umbre adînci sub ochi, cu obrajii străvezii de osteneală, părea după cîte opt ore pe zi de studiu că nu va mai apuca să vadă dimineaţa zilei următoare.

Antonio Paganini nu voia să-şi împileze copilul, dar se bizuia orbeşte pe talentul lui şi îşi dădea seama că, fără o muncă stăruitoare, n-are să ajungă nicăieri.

„Fără învăţătură nici pasărea nu-i în stare să zboare“, obişnuia el să spună.

Scanned with OKEN Scanner

N-ai văzut cum face rîndunica cu puii ei cînd le vine vremea ? Îi împinge afară din cuib şi le arată ştiinţa zborului. Dacă pînă şi zborul pasărilor cere pregătire şi exerciţiu, cu atît mai mult muzica trebuie temeinic studiată !

Niccolò se supunea tatălui său fără să crîcnească, fiindcă prinsese şi el patimă pentru vioară şi cînta la ea cu o nesocotinţă nebunească aproape, pînă cînd maică-sa îi scotea cu de-a sila instrumentul din mînă. Pe băiat nu-l necăjea atît faptul că nu aveau de atîtea ori ce să mănînce seara, cît frigul ce-i amorţea degetele, astfel că nu mai putea să cînte cum ar fi dorit. Dar chiar în zilele zgribulite de iarnă, fără foc în casă, cu un vînt sălbatic bătînd dinspre mare, tatăl său îl silea să nu-şi întrerupă exerciţiile. Era convins că, într-o bună zi, toată truda asta va fi de mare folos viitorului artist de vioară. Părea să nu bage de seamă că ochii băiatului strălucesc de febră şi oboseală, că umărul lui stîng este pe zi ce trece mai ridicat faţă de celălalt, că pieptul nu i se dezvoltă defel. Ştia în schimb că la viitorul de aur pe care îl visa pentru băiatul său muzicant nu se poate ajunge fără ca munca asiduă să-i fie deviză zilnică.

În timp ce părinţii erau duşi la lucru, Niccolò rămînea singur în casă să cînte. Se oprea uneori pe cîte-o clipă şi închidea ochii, ca să viseze la chiparoşii din jurul catedralei San Lorenzo, aţipiţi în arşiţa verii, pe care nu-i mai văzuse de luni întregi. Stînd astfel, într-o după-amiază din anul 1792, pe cînd era în vîrstă de zece ani, se auzi chemat pe nume. O văzu pe maică-sa, pe care o iubea nespus, fiindcă ea îi lua de multe ori apărarea împotriva severităţii tatălui şi, pe urmă, avea întotdeauna aerul că ascultă, ceea ce pe băiat îl umplea de duioşie. Simţind că de astă dată ea s-a întors din oraş înainte de sfîrşitul zilei fiindcă are să-i spună ceva grav şi serios, lăsă vioara din mînă şi o urmă pe prispa casei, unde se aşezară unul lîngă altul pe pragul tocit.

Mama lui Niccolò Paganini era o femeie simplă, fără şcoală, care nu ştia nici cel puţin să-şi iscălească numele, dar iubea muzica din toată inima. Căută mult timp cuvintele pînă cînd, într-un tîrziu, i se păru că le-a aflat pe cele mai potrivite.

— Tu eşti pornit cîteodată împotriva tatălui tău, Niccolò *mio,* începu ea. Am fost şi eu de multe ori pornită la fel ca tine, însă ieri am stat cu el de vorbă despre tine şi l-am înţeles. Tu eşti toată speranţa noastră. El suferă de cîte ori nu avem pîine pe masă sau lemne în sobă. Îmi spunea că dacă o să ai vreodată un copil, nu vrea să simţi niciodată ceea ce simte dînsul de cîte ori te vede zgribulind de frig şi rebegit de foame. La vîrsta pe care o ai tu acum, un unchi al tatălui tău a făcut cu el încercarea de a-l prinde la învăţătură. Nu i-a dat însă ascultare şi acum munceşte din greu, cu venit puţin. Se mai învinovăţeşte şi azi pentru orbirea lui din tinereţe. Zicea că dacă ar fi avut pe cineva la fel de sever cum este acum el cu tine, azi aveam o cu totul altă viaţă. Prin tine

Scanned with OKEN Scanner

încearcă el să se răzbune pe toate cîte a îndurat. Dacă e aspru cu tine, să ştii că n-o face pentru că nu-i eşti drag, ci pentru că nu vrea să moară înainte ca genovezii să nu se descopere în faţa lui zicînd, de îndată ce-l vor zări : „Iată-l pe tatăl marelui artist Paganini !"

Femeia tăcu, privindu-şi pe furiş copilul, care avea spatele de pe atunci gîrbov, de parcă ar fi fost un mic cocoşat. Figura lui lividă, cu fruntea colţuroasă şi nasul ca din ceară, îi umplură inima de o milă cumplită. Simţea că ar fi trebuit să-l îndemne să se ducă la joacă cu alţi copii, să alerge şi să zburde, ca să i se aprindă obrajii şi să i se îndrepte umerii. În loc de asta, rosti aproape împotriva voinţei sale :

„Ajută-l pe taică-tău, Niccolò, să-şi vadă visul cu ochii !"

Paganini se ridică încetişor de pe prispa casei, ca şi cum ar fi umblat prin somn. Bîjbîi prin încăperea în care umbrele se îngroşau, deoarece soarele se pregătea să asfinţească şi, găsind vioara acolo unde o lăsase, o strînse cu îndîrjire între umăr şi bărbie. Apoi, fără să spună ceva, îşi cîntă pe cele patru strune, cu mîinile tremurînde şi cu fruntea plecată de oboseală, marile lui suferinţe de copil.

Suferinţele acestea i-au fost însă curînd răsplătite. După lecţii gratuite, pe care i le dădu capelmaistrul catedralei San Lorenzo din Genova şi artistul de vioară Alessandro Rolla din Parma, la şaisprezece ani el începu să concerteze prin oraşele Italiei. Apărea pe podium lung, deşirat, palid, cu pletele negre, cu buzele strînse, cu ochii sfredelitori, care păreau să înghită publicul. Cînta de pe atunci aşa cum nimeni încă nu cîntase vreodată la vioară. Scotea din ea tonuri cînd grave, cînd înalte, pe cîte două corzi deodată, încît ascultătorilor li se părea că aud o mică orchestră, nu un singur instrument. Imita pe coarda Mi sunetele catifelate şi rotunde ale flautului, se avînta în ritmuri precipitate cu o înflăcărată bucurie, făcea arpegii argintii pe toate strunele, ca deodată muzica pe care o născocea neîncetat să devină blîndă şi visătoare.

În numai cîţiva ani, visul sărmanului muncitor din portul Genovei se împlinise : fiul său era un artist sărbătorit prin marile şi micile oraşe italiene, unde chipul supt al tînărului artist, cu ochii arşi de febră, stîrnea fiori în sufletul ascultătorilor. Felul lui de a cînta era atît de uluitor, atît de noi erau efectele ce le scotea din vioară, dezacordînd pe ascuns, după nevoile muzicii, strunele *(scordatura)*, încît fu supranumit „violonistul diavolului", aşa cum se întîmplase, în urmă cu aproape un secol, cu un alt mare artist al arcuşului, Giuseppe Tartini.

Lumea mai credea pe vremea aceea în superstiţii, credea în magie şi în pactele secrete pe care unii oameni le încheiau cu necuratul. Se bănuia despre aceştia că ar fi vrăjitori. Vrăjitor era, de fapt, şi Paganini, însă vraja lui era un fruct firesc al geniului său şi al îndelungatelor studii amarnice din copilăria-i chinuită.

Scanned with OKEN Scanner

Faima lui Paganini se răspîndi în scurt timp pe tot continentul. Se povestea de către călătorii care îl auziseră cîntînd că tonurile viorii lui mistuie sufletul, că publicul pare înşurubat fără împotrivire în vîrtejul ameţitor al ritmurilor muzicii straniului artist, iar cînd muzica lui amuţeşte, ascultătorii aplaudă, tropotesc, ovaţionează şi scot strigăte nechibzuite, fiindcă vor să-l mai audă. Încă o dată ! Şi, din nou, încă o dată ! Concertele lui semănau astfel mai curînd cu o mulţime în delir, care refuza să părăsească sălile de teatru, iar cînd le părăsea totuşi, o făcea doar ca să năvălească la ieşirea artiştilor, ca să-l poată vedea de aproape pe marele violonist.

Ca să scape de mulţimea admiratorilor săi, Paganini se furişa pe scări dosnice, murdare şi întunecoase, făcîndu-se nevăzut în noapte prin ieşirile secrete ale teatrelor. Aceste dispariţii sporeau parcă şi mai mult legendele şi misterul ce-l înconjurau, fără ca oamenii să ştie că artistul se simţea singur, părăsit, copleşit de celebritatea lui, prizonierul admiraţiei ce i-o arătau contemporanii. Cîştiga o mulţime de bani cu concertele sale, dar banii aceştia nu-i foloseau la nimic, odată ce nu-i rămînea timp să se bucure de viaţă, fiindcă trebuia să exerseze mereu, zi de zi, spre a nu-şi pierde supleţea încheieturilor şi agilitatea degetelor.

Din anul 1828, Paganini părăsi Italia, spre a da concerte la Viena, în Germania, Anglia şi Franţa, unde era sărbătorit în extaz. El rezerva tuturor o puternică emoţie, astfel că oamenii resimţeau un şoc în prezenţa artei sale. La Paris, în toiul unei epidemii de holeră, sala teatrului unde cînta s-a umplut seară de seară pînă la ultimul loc, lumea uitînd de dragul viorii lui primejdia contaminării cu teribila molimă.

Care era taina lui Paganini ? Cum se face că pînă şi pe cei mai mari muzicieni îi treceau fiorii auzindu-i arta neasemuită ? În *Memoriile* sale, Berlioz a mărturisit că inima i se zbătea în piept în timp ce-l asculta, iar din ochi lacrimile îi şiroiau fără oprire. Violonistul acesta extraordinar nu se gîndise pare-se niciodată să reformeze arta instrumentului său, nici să-i îmbogăţească tehnica prin invenţii proprii. Stăruia însă în sufletul lui, încă din copilărie, setea fierbinte de a fi liber, de a nu-l stingheri nimic, de a se exprima pe limba lui, în cuvintele ce-i răsăreau în minte. Avea o imaginaţie în necurmată fierbere ; cînd închidea ochii, vedea culori, umbre fugare, pete orbitoare de soare, auzea şoapte, murmure, vuiete, care i se întipăriseră în minte încă de la Genova, pe malul mării. Ca să poată tălmăci toate acestea, s-a folosit de vioară aproape ca de o orchestră, silind-o să i se supună şi născocind pe nesimţite noi şi noi mijloace de execuţie. Ba a căutat să aplice pînă şi modul de ciupire a strunelor, ca la chitară, compunînd astfel un „duet“ pentru o singură vioară, unde melodia cîntată cu arcuşul este acompaniată de degetele care ciupesc strunele, în pizzicato.

Scanned with OKEN Scanner

Ajuns la o măiestrie desăvîrşită, neatinsă de nici un alt violonist înaintea lui, Niccolò Paganini şi-a notat pe portativ uimitoarele improvizaţii. Ele au fost publicate abia după moartea artistului. Cele mai cunoscute sînt *24 de capricii*, prelucrate de Schumann şi Liszt pentru pian ; *Carnaval veneţian, Dansul vrăjitoarelor, I palpiti*, două *Concerte pentru vioară şi ochestră*, în care se află şi celebrul *La Campanella*, piesă de mare virtuozitate, ce imită cîntecul clopotelor, prelucrată de Liszt pentru pian într-o variantă nu mai puţin celebră ; *Moto perpetuo, Fantezia „Moise"*, pentru coarda Sol, şi multe altele.

Măiestria lui Paganini, artist genial ieşit din mediul muncitoresc, şi îndrăzneala cu care a reformat felul de a cînta la vioară au deschis un nebănuit progres nu numai violinii, ci şi tuturor instrumentelor de coarde. Muzica însăşi a profitat de pe urma experienţei acestui virtuoz plin de fantezie şi cu spiritul deschis înnoirilor. El a dorit perfecţiunea în arta sa şi a atins-o printr-o muncă îndîrjită, deprinsă sub îndrumarea severului său părinte, lăsîndu-se mistuit viaţa întreagă de vîrtejul triumfător al sunetelor pe care le isca pe cele patru strune. Instrumentul său preferat se păstrează, sub clopot de sticlă, la Genova, oraş de unde Cristofor Columb a pornit să descopere America cu corăbiile, iar Niccolò Paganini să cucerească lumea cu arcuşul său.

Scanned with OKEN Scanner

Gioacchino Rossini
(1792—1868)

APROAPE TOATE ORAŞELE ITALIEI se mîndresc de a fi dat lumii fie un mare compozitor, fie un mare virtuoz. Napoli se făleşte chiar cu amintirea unui şir întreg de muzicieni iluştri, Roncole e locul de naştere al lui Verdi, Genova al lui Paganini, Livorno al lui Mascagni, Lucca al lui Puccini, Parma al lui Toscanini, iar Pesaro al lui Rossini.

Compozitorul acesta, care a creat opera bufă italiană şi ale cărui melodii răsună pînă în zilele noastre pe scenele teatrelor lirice şi în sălile de concert din lumea întreagă, la fel de proaspete şi de desfătătoare ca pe vremea cînd au fost scrise, este supranumit de altfel şi „Lebăda din Pesaro". Frumosul oraş din provincia Marche a făcut un adevărat cult din amintirea gloriosului său fiu. Există acolo un muzeu Rossini, o fundaţie Rossini, o bibliotecă muzicală Rossini şi, se înţelege, o statuie a lui Rossini. Ea îl înfăţişează pe compozitor ca tînăr, aşa cum îi este şi muzica din operele *Bărbierul din Sevilla, Cenuşăreasa, Wilhelm Tell.*

Sînt numai trei titluri din cele treizeci de opere pe care le-a compus într-un răstimp de două decenii, fiindcă de la vîrsta de treizeci şi cinci de ani Rossini, a cărui energie clocotea ca un puhoi de munte, fiind în stare să scrie în mai puţin de două săptămîni o operă întreagă, ba chiar o capodoperă, a amuţit pentru totdeauna.

Poate că rodnicia aceasta uimitoare îşi găseşte explicaţia şi în firea veselă, optimistă, încrezătoare a compozitoru-

Scanned with OKEN Scanner

lui. Era fiul gornistului din Pesaro, un om înzestrat cu o mulțime de talente, care s-a aflat în fruntea patrioților ce s-au răzvrătit la vestea revoluției franceze din 1789, vrînd să scuture jugul greu al papalității. Mama sa a fost cîntăreață de operă, făcînd dese turnee împreună cu bărbatul ei, astfel că Rossini a avut o copilărie nestînjenită de supravegherea prea severă și de dojana prea deasă a părinților săi. De mic copil, Gioacchino se amesteca în vălmășagul străzilor, pe care treceau des brigăzi franceze, cu cîntec vesel de goarnă. În urma lor veneau cete de gură-cască, țopăind într-un picior și hohotind de voie bună. Strada i se părea copilului un fel de teatru fără cortină. Seara, înainte de culcare, se juca cu bucăți de carton, coli de hîrtie poleită, clei și foarfeci. Croia, tăia, lipea cu ajutorul lor profiluri de bărbați pîntecoși, femei deșirate, preoți dolofani, notari, cămătari, surugii, negustori, nobili înfumurați, ofițeri țanțoși, mici-burghezi hrăpăreți și țărani gravi, tăcuți, așa cum îi întrezărise pe cîte-o clipă în vîltoarea străzii. Gioacchino îi mișca pe tăblia mesei, dintr-un loc în altul, ca și cînd ar fi fost pe o scenă, istorisind povești naive pe socoteala lor.

Pe cînd Rossini avea zece ani, familia se mută la Lugo, un tîrgușor plin de vile albe și grădini cu vegetație bogată. Acolo și-a început el educația muzicală, sub supravegherea lui Malerbi, dascăl pe cît de priceput, tot pe atît de sever. El le dădea lecții gratuite tinerilor talentați, iar pe cei la care descoperea o adevărată chemare pentru muzică îi lăsa chiar să cînte la clavicembalul său. Pe clapele lui a cîntat întîia oară Rossini sonate de Haydn și Mozart ; melodiile care îi plăceau le fredona cu glasul său limpede, de o mare întindere, pe care l-a păstrat pînă la anii bătrîneții.

Dar odată cu o nouă mutare a familiei, de astă dată la Bologna, capitala provinciei Emilia, Gioacchino păru să uite de plăcerea pe care i-o prilejuise nu demult muzica. În loc de a-și chinui ochii citind partituri și tratate pînă la cele din urmă licăriri de lumină, prefera să hoinărească prin grădinile din marginea orașului, peste cîmpia mlăștinoasă și sălbatică, presărată cu ruinele unei cetăți străvechi. Se amesteca în ceata copiilor de la periferie, al căror fel de a vorbi, de a rîde și de a-și bate joc de toți și de toate îl umplea de încîntare. Ca să-i bage mințile în cap, tatăl său îl dădu ucenic la un potcovar, unde mînuia foalele de întețit focul. Abia după această pedeapsă meritată, care dealtfel n-a durat mult, dar a fost binevenită spre a-i da lui Gioacchino de gîndit, el și-a continuat cu și mai multă tragere de inimă lecțiile de armonie și pian, compuse o mulțime de duete instrumentale și arii vocale, îi acompania în schimbul unui modest onorariu pe cîntăreți la clavicembal. Dovedea un dar surprinzător de a născoci melodii plăcute, mișcate, vesele, pe care le îmbrăca într-un veșmînt armonic nou și îndrăzneț.

La terminarea liceului muzical, Rossini compuse o cantată pentru cor cu

Scanned with OKEN Scanner

solo de voce, care plăcu în aşa măsură ascultătorilor, încît trebui repetată de la început pînă la sfîrşit. Nu avea decît şaptesprezece ani cînd dirijă la Academia *dei Concordi* din Bologna oratoriul *Creaţiunea* de Joseph Haydn. Un an mai tîrziu, un mic teatru din Veneţia i-a prezentat opera bufă *Poliţa căsătoriei*. Tonul ei nou, ariile deosebit de melodioase, felul cum erau caracterizate muzical personajele — văzute parcă de un caricaturist de geniu — au entuziasmat publicul. Însă pînă cînd să fie cîntată, tînărul maestru avu de trecut proba grea şi umilitoare a colaborării cu cîntăreţii. Artiştii veneţieni l-au primit pe compozitorul începător cu ostilitate: baritonul, un tînăr dolofan şi peltic, cu ochii scufundaţi în orbite, îi aruncă priviri furioase ; bașii comici zăboviră aproape un ceas la intrare, ca nu cumva să sosească înaintea altor cîntăreţi şi să-şi piardă astfel prestigiul ; tenorul, cu aerul său fudul de păun, refuză să-i dea bună-ziua; a doua soprană, pe faţa căreia îngîmfarea se îmbina cu răutatea, îi întoarse spatele.

— Dacă veneaţi la ora stabilită, terminam repetiţia demult, le spuse Rossini, surprins de întîrzierea artiştilor.

— Nu primesc lecţii de la un tinerel fără experienţă, protestă tenorul.

Rossini suportă jignirea şi, cum nu avea altceva mai bun de făcut, se aşeză la pian şi îşi cîntă opera. Numai că artiştii continuară şi pe mai departe să se certe între ei, fără a se sinchisi cîtuşi de puţin de repetiţie. Într-un tîrziu, compozitorul îi întrebă cu multă politeţe dacă nu cumva muzica lui le deranjează conversaţia.

— Ba da, răspunse unul din bașii comici, muzica dumitale e un zgomot care ne calcă pe nervi.

— Aşa cum eu îi respect pe cîntăreţi, pretind ca şi ei să-l respecte la rîndul lor pe maestrul compozitor, făcu energic Rossini.

— Cum ai spus ? izbucni în rîs a doua soprană. Unde e maestrul compozitor ? Eu nu văd decît un băieţoi, care s-ar putea să mai aibă nevoie de îngrijirile doicii.

În mijlocul rîsetelor batjocoritoare, Rossini îşi văzu de treabă şi cunoscu succesul, la care nici cîntăreţii nu se aşteptaseră. Publicul şi criticii şi-au dat seama îndată că pe scenele muzicale italiene rîsul nu răsunase niciodată încă atît de sincer, atît de puternic, atît de spontan. Iar rîsul acesta nu era gratuit, ci avea un rost foarte precis : acela de a denunţa egoismul, de a osîndi lipsa de bun-simţ, de a batjocori fără milă prostia, îngîmfarea, răutatea. Avea să facă acelaşi lucru în operele sale bufe de mai tîrziu, pînă cînd în *Bărbierul din Sevilla* — compus numai în treisprezece zile — a zugrăvit un portret muzical al noii clase sociale, burghezia, care de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea lupta pentru schimbarea vechilor orînduiri sociale, pentru libertatea de gîndire şi desfiinţarea privilegiilor de clasă. În operele sale cu subiect dramatic, ca *Armida, Moise, Zelmira, Semiramida* şi *Wilhelm*

Scanned with OKEN Scanner

Tell, a dat glas în melodiile sale de o largă răspîndire suflului revoluționar al poporului său, care lupta pentru neatîrnare și unitate națională. Cronicile timpului stau mărturie că, ascultîndu-i operele, ochii publicului se umpleau de lacrimi, simțindu-se ridicat parcă de niște brațe puternice. Efectul acesta l-a obținut Rossini prin creșterea intensității sonore a orchestrei de la piano la fortissimo, procedeu care în muzică se numește *crescendo*. Prin astfel de *crescendi*, el își însufleța auditorii, care se lăsau răpiți de frumusețea și vioiciunea muzicii.

Nu este de mirare că Rossini a cunoscut cea mai mare popularitate din cîte le-a fost dată compozitorilor de operă ai veacului trecut. Cu toate acestea, *Bărbierul din Sevilla* — această capodoperă nemuritoare a genului buf, al cărui personaj principal este Figaro, eroul scriitorului francez Beaumarchais — a fost fluierată la premiera de la Roma, în seara de 30 februarie 1816. *„Cine a asistat ca mine la prima reprezentație a acestei opere, acela nu mai poate fi asurzit de nici un fel de fluierături sau huiduieli“*, își amintea compozitorul, la bătrînețe, de peripețiile acelui spectacol furtunos.

Căderea din seara premierei se datora îndeosebi invidiei compozitorului napolitan Paisiello, care scrisese și el mai demult o operă cu același subiect și cu același titlu. El și-a adunat foștii elevi și admiratorii, cu care a organizat apoi o manifestație dușmănoasă, spre a-l zdrobi pe Rossini. De la a doua reprezentație însă, *Bărbierul din Sevilla* a triumfat, iar triumful acesta continuă de atunci fără să slăbească. El se datorează căldurii și sincerității ariilor lirice, neastîmpărului și dragostei de viață a lui Figaro, exprimate în melodii fermecătoare, proaspete și originale, muzicii care caracterizează atît de potrivit firea lingușitoare și lăcomia de bani a lui don Basilio, gelozia bătrînului Bartolo, șiretenia bărbierului, pătimașa dragoste a lui Almaviva.

Cînd, în vara anului 1822, Rossini, care făcea lungi voiajuri artistice prin Europa, a ajuns și la Viena, l-a vizitat pe Beethoven.

— Sînteți autorul *Bărbierului din Sevilla?!* — a exclamat marele compozitor german. Felicitările mele ; este o operă bufă admirabilă, care va fi cîntată atîta timp cît va exista opera italiană.

Rossini s-a stabilit mai tîrziu la Paris, unde francezii l-au supranumit îndată „Voltaire al muzicii“, a fost ales membru al Academiei, încărcat cu onoruri și numit inspector general al teatrelor de operă din țară. Era sărbătorit pretutindeni, i se dădeau serenade sub balcon, lumea îl recunoștea și aplauda oriunde s-ar fi dus, încît spunea, în felul său glumeț, că faima se ține de el „ca scaiul de oaie“. Legase prietenie cu mulți dintre muzicienii de seamă ai timpului, casa sa era locul de întîlnire al artiștilor, scriitorilor și cîntăreților, care făceau haz pe socoteala anecdotelor jovialului maestru și a talentului său culinar. Se pricepea, într-adevăr, să prepare sosuri

Scanned with OKEN Scanner

fanteziste, torturi umplute cu creme delicioase, mese de un gust ales.

Aflat în culmea gloriei, Rossini nu şi-a uitat obîrşia modestă, nici idealurile revoluţionare ale poporului italian. A căutat să le exprime şi în ultima sa operă, *Wilhelm Tell,* lucrare revoluţionară atît prin subiectul ei, cît şi prin noutatea muzicii, care răscolea adînc sufletul ascultătorilor. Frazele energice, uneori chiar violente seamănă de multe ori cu nişte chemări însufleţite la răzvrătire şi luptă. Triumful ei a fost desăvîrşit ; muzicii din opera aceasta i se potriveşte ceea ce Balzac spunea despre o altă lucrare a lui Rossini : „... *muzica ei ţîşneşte din adîncul inimii, ca un strigăt de iubire*". Revista *la Revue Musicale,* în paginile căreia scriau cei mai mari compozitori şi critici francezi, şi-a încheiat astfel darea de seamă despre premiera operei *Wilhelm Tell : „Cîtă risipă de geniu ! cîtă bogăţie muzicală ! ce melodii fericite ! cîtă originalitate în armonie şi orchestraţie !"*

Cu această operă, Rossini şi-a încheiat munca de creaţie, trăind încă aproape patruzeci de ani fără să mai compună nimic, decît cel mult scurte piese fără importanţă. La bătrîneţe a fost vizitat în casa sa de la Passy de către marele compozitor german Richard Wagner. Aflînd de împrejurările grele ale tinereţii maestrului, vizitatorul spuse uimit :

— E surprinzător cum, de-a lungul unui trai de nomad, plin de greutăţi fără număr, aţi fost în stare să scrieţi atîtea opere superbe !

— Am avut o oarecare uşurinţă în a compune, încît poate că reuşeam, în alte împrejurări, să fac şi eu ceva mai durabil — a răspuns Rossini cu modestie.

Aflîndu-se la Bologna cu prilejul mişcărilor revoluţionare din Italia, Rossini a semnat printre primii memoriul populaţiei, care revendica reforme democratice în toate statele aflate sub stăpînirea Vaticanului. A dăruit, totodată, patru din cei mai buni cai ai săi trupelor rebele, regretînd că nu mai e tînăr, spre a putea lupta cot la cot cu ele. Soarta poporului italian l-a preocupat de altminteri pînă la sfîrşitul vieţii şi, chiar dacă n-a mai compus nimic, compatrioţii săi i-au cîntat mereu, în toiul revoltelor şi al luptelor date pentru libertatea patriei, melodiile sprintene. Franz Liszt pretindea că ele curg *„întocmai ca şampania"!*

Scanned with OKEN Scanner

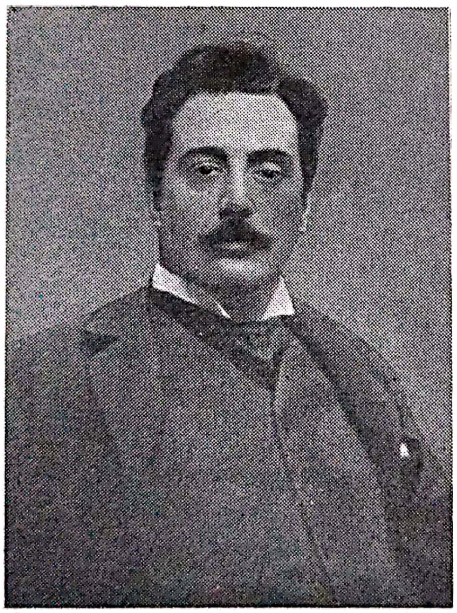

Giacomo Puccini
(1858—1924)

CEI CE AUDIAZĂ ÎN LUMEA ÎNtreagă emisiunile radio descoperă mereu, pe orice lungime de undă şi la orice oră, muzică de Puccini. Ajunge să răsucească la dreapta sau la stînga butonul aparatului ca să prindă ba o arie din *Boema,* ba o romanţă sau duet din *Madame Butterfly,* ba răbufnirile de mînie ale lui Scarpia din *Tosca* sau corurile tînguitoare din *Turandot.* În 1958, cînd peste tot unde există teatre de operă şi cultură muzicală a fost aniversat centenarul naşterii ultimului mare compozitor de operă italian, o statistică întocmită la New York arăta că, din zece opere cîntate în fiecare seară pe tot globul, patru sînt de Puccini. Cînd te gîndeşti ce mult se cîntă şi operele lui Mozart, Rossini, Verdi, Wagner, Mascagni, Leoncavallo, Gounod, Bizet, Massenet, Musorgski, programarea frecventă a lucrărilor maestrului de la Lucca dovedeşte o popularitate nemaipomenită.

Lucca, oraşul unde Giacomo Puccini s-a născut la 22 decembrie 1858, se află în Toscana, un ţinut cu colinele acoperite de pini, livezi de măslini şi viţă de vie. S-a ivit acolo un gen propriu de melodramă, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, aşadar din vremea cînd primul Puccini, şi tot un Giacomo, se stabilea în oraş, punînd temelia unei familii de muzicieni. Ea a dat Italiei patru generaţii de organişti şi compozitori iluştri, ca Giacomo Puccini să fie ultimul descendent în linie directă al acestei „dinastii" de artişti talentaţi şi, totodată, cel mai mare dintre toţi.

Scanned with OKEN Scanner

Giacomo Puccini a avut o copilărie agitată. A rămas orfan de tată pe cînd nu împlinise decît şase ani, într-o casă cu alţi cinci copii, de a căror creştere se îngrijea mama copleşită de griji şi nemulţumiri. Una din nemulţumirile acestea se datora refuzului lui Giacomo de a studia cu tragere de inimă muzica şi de a deveni astfel, cît mai curînd, stîlpul familiei, luînd locul tatălui său ca organist şi capelmaistru al oraşului. După încercări pe la diverşi maeştri, singur organistul Angeloni s-a priceput să-l atragă în cele din urmă la învăţătură şi să deştepte într-însul dragostea de muzică.

La vîrsta de cincisprezec ani, Giacomo era socotit cel mai bun dintre tinerii organişti. Cînta deseori pentru maicile benedictine, care îl recompensau cu cîte un pumn de bani mărunţi, adunaţi din cutia milei. Cu ei, tînărul izbutea să mai uşureze povara ce apăsa pe umerii mamei sale. Într-o vară, se duse pe jos, însoţit de doi prieteni, la Pisa, ca să poată asista la o reprezentaţie a operei „Aida“ de Verdi.

Dacă drumul de la Lucca la Pisa era greu, şi mai greu era să pătrunzi fără bilet de intrare în sala teatrului. Cum tinerii melomani nu aveau bani pentru aşa ceva, Giacomo luă asupra sa sarcina de a ieşi din încurcătură. Învingîndu-şi timiditatea, el se apropie de portarul în livrea cu fireturi, care păzea intrarea.

— Cum aş putea să vorbesc cu impresarul ? — se interesă el.

— Cu signor Boccioni ?

— Da, da, chiar cu el.

— Deocamdată nu se poate în nici un fel, fiindcă este ocupat cu vînzarea bilietelor.

— Trebuie să-i predau o scrisoare urgentă — stărui Puccini. Am venit tocmai de la Lucca cu ea. Dacă m-aţi lăsa să trec, cu cei doi prieteni ai mei, aş rezolva totul în cîteva secunde.

— Hai, intraţi repede ! — făcu portarul, zîmbind pe sub mustaţă de şiretlicul cusut cu aţă albă al băieţilor din Lucca.

Giacomo se aştepta ca opera lui Giuseppe Verdi să înceapă cu sunetele puternice de goarnă ale unui marş triumfal, aşa cum se cuvine unui erou întors victorios din război. Aflase subiectul din ziare, aşa că nu venise la Pisa nepregătit. Cînd colo, în loc de goarne, uvertura începu cu un murmur lin de violine ; tonurile se înlănţuiau mîngîietoare, şi Giacomo îşi ţinu răsuflarea ca să le poată auzi cît mai desluşit. Muzica pe care o asculta îl tulbura nespus ; sunetele ei cînd adînci, cînd înalte, roiau prin sală ca nişte fluturi.

Băieţii erau uimiţi de ceea ce vedeau şi auzeau : le plăcu îndeosebi Radames, în veşmîntul lui de războinic egiptean, corul care intra şi ieşea mereu, bătînd măsura cu piciorul şi urmărind cu atenţie gesturile dirijorului. Amneris, fiica de rege era linguşitoare şi încerca să-l cucerească pe erou, dar sclava etiopiană Aida avea ochi aşa de frumoşi şi limpezi încît dezlănţui o vijelie de sentimente nu numai în inima lui Radames, ci şi în inima celor trei spectatori gratuiţi. Verdi,

Scanned with OKEN Scanner

compozitorul operei, li se părea un zeu atotputernic ; muzica lui avea un farmec căruia nu te puteai împotrivi. După fiecare act, un strigăt de însufleţire se ridica din pieptul spectatorilor, iar femeile azvîrleau flori pe scenă, la picioarele tenorului.

În timp ce asculta opera, pe Giacomo îl năpădiră tot felul de amintiri şi imagini : revăzu chipul blînd al mamei sale ; auzi glasul onctuos al maestrului său Angeloni şi tunetele orgii la care cîntau împreună ; se închipui rătăcind prin desişurile din împrejurimile oraşului natal, unde petrecuse multe dimineţi odinioară, pe vremea cînd mai fugea de la şcoală ; îi susurau în urechi şoaptele pădurii desprimăvărate şi i se păru că zăreşte coastele acoperite de podgorii, tolănite în arşiţa sfîrşitului de vară. Pe toate acestea ar fi dorit să le cînte în compoziţiile pe care era acum convins că le va scrie într-o bună zi.

Ajuns acasă odată cu răsăritul soarelui, în fereastra locuinţei lor de la etaj se ivi obrazul palid al mamei sale, care nu închisese ochii toată noaptea de grija fiului plecat la Pisa.

— Te-ai întors, Giacomino ? — întreabă ea de sus.

— M-am întors, mamă dragă — răspunse Puccini. Voi pleca însă peste puţin din nou, mai departe, poate la Roma sau la Milano, fiindcă vreau să compun şi eu opere la fel de frumoase ca ale maestrului Verdi.

Încă înainte de a se duce la Conservatorul din Milano cu ajutorul unei burse, Giacomo Puccini avu prilejul de a-şi dovedi talentul moştenit de la înaintaşii săi. Compuse un *motet* în onoarea patronului oraşului ; el a fost ascultat într-o tăcere desăvîrşită de publicul strîns cu ocazia concertului de debut al tînărului de mari speranţe. Cîţiva cunoscători de muzică nu se abţinură să nu comenteze, în şoaptă, cele ce auzeau :

— Asta zic şi eu muzică !

— Aceşti Puccini se nasc cu melodiile în sînge !

— Să vedeţi că, într-o bună zi, băiatul ăsta are să fie o glorie a noastră !

Prorocirile acestea s-au împlinit întocmai, odată ce azi una din principalele atracţii ale frumosului oraş toscan Lucca este chiar casa natală a lui Puccini şi festivalul de operă ce se organizează acolo, în fiecare vară, cu lucrările maestrului. Dar ce drum lung şi greu a trebuit el să străbată pînă să cunoască gloria ! După studiile de la Milano, a compus două opere, *Le Villi* şi *Edgar*, care au plăcut tuturor, dar nu erau încă decît nişte promisiuni ale geniului autorului lor. Puccini ardea însă de dorinţa de a întîlni succesul adevărat, aşa cum prietenul şi colegul său de conservator Pietro Mascagni îl cunoscuse cu opera *Cavaleria rusticană*, prezentată în premieră mondială la Roma, în 1890. Succesul acesta i-a fost refuzat pînă în 1893 cînd, la Torino, şi-a prezentat prima mare operă, „Manon Lescaut", dirijată de tînărul Arturo Toscanini. În sfîrşit, publicul şi criticii şi-au dat seama că au de-a face cu o capodoperă al cărei autor

Scanned with OKEN Scanner

făgăduia să fie urmaşul demn al bătrînului Verdi.

Succesul lui Puccini se datora sincerităţii, prospeţimii melodiilor sale. Compozitorul făcea parte din curentul *verist*, termen derivat din latinescul *veritas* şi italienescul *verità*, care înseamnă adevăr. Scriitorii şi muzicienii aparţinînd acestui curent căutau să oglindească în operele lor viaţa adevărată, reală, nu să arunce vălurile iluziei peste suferinţele omului, ci să le dezvăluie în toată goliciunea lor.

Puccini era convins că ar păcătui împotriva artei dacă ar scrie muzică la fel ca înaintaşii săi. A încercat cu mult curaj să-şi facă personajele din opere să cînte într-un fel cît mai apropiat de vorbirea de toate zilele, să se exprime în cuvinte uzuale, folosite de toată lumea.

Cei care n-au înţeles ce anume urmărea Puccini au fost tocmai criticii. După premiera operei *Boema*, prezentată tot la Torino, în anul 1896, ei s-au grăbit să afirme că este o jignire adusă artei ca un personaj să preamărească în teatru parfumul delicios al mîncărurilor. Într-adevăr, în această operă compusă după romanul *Viaţă de boem* de scriitorul francez Henri Murger, unul din eroi, muzicianul Schaunard, le povesteşte prietenilor săi artişti că pe străzile Parisului stăruie un miros îmbătător de... cîrnaţi! Criticii uitaseră, pare-se, că era vorba în operă de mizeria artiştilor boemi de pe la 1830, care trăiau mai mult din iluzii, iar poezia, atîta cîtă era în viaţa lor, o aducea şi cîte o seară cînd se puteau sătura vînzînd un tablou propriu, o carte veche sau chiar paltonul. Pînă şi dragostea dintre Rudolfo şi Mimi are un sfîrşit trist, pentru că mica muncitoare pariziană moare răpusă de boala săracilor : tuberculoza.

Din pricina acestui „naturalism", a amănuntelor luate de compozitor din viaţă criticii n-au mai observat frumuseţea muzicii, felul sincer şi spontan în care eroii îşi tălmăcesc simţămintele. Noroc că publicul a fost mai sensibil, astfel că cea de a doua operă a lui Puccini a făcut în scurt timp ocolul pămîntului, fiind cîntată în toate teatrele muzicale mai mari, ca şi dealtfel *Manon Lescaut*.

Dar neînţelegerea criticilor faţă de arta nouă a maestrului italian a stăruit şi mai tîrziu, cînd Giacomo Puccini ajunsese demult celebru. Ei au făcut un tărăboi nemaipomenit în ajunul premierei operei *Tosca*, prezentată la Roma în 1900. Rolul principal feminin era cîntat de o artistă româncă, Hariclea Darclée, pe atunci cunoscută şi sărbătorită în lumea întreagă. Prima reprezentaţie s-a desfăşurat într-o agitaţie de neînchipuit, cu poliţia în teatru, fiindcă se răspîndise zvonul că, în timpul spectacolului, va exploda în sală o bombă.

După cum se poate vedea, adversarii lui Giacomo Puccini nu s-au dat în lături de la nici un tertip spre a împiedica succesul operelor lui !

Tosca, operă în care compozitorul preamărea curajul patrioţilor din Roma care, în 1800, după exemplul revoluţiei franceze, încercaseră să elibereze oraşul

Scanned with OKEN Scanner

de sub dominația Vaticanului, a cunoscut un imens succes. Cu următoarea operă însă, *Madame Butterfly*, povestea unei gheișe japoneze, păcălită de un ofițer din marina americană, care o ia doar de formă de soție, ca apoi s-o părăsească, lăsînd-o cu un copil, lucrurile n-au fost la fel de simple. Iată cum a povestit mai tîrziu cîntăreața Rosina Storchio, interpreta rolului titular, peripețiile premierei de la Milano, în februarie 1904 :

— Ultimul tablou începea cu ivirea zorilor, cerul se lumina treptat și pe caișii, pe migdalii înfloriți, pe frunzele dantelate ale glicinelor se înfiripa un dulce ciripit de păsări. Spre a nuanța și mai mult tabloul, regizorul s-a gîndit ca, la ciripirile de pe scenă, să răspundă și alte ciripiri de la galerie. Ca să obțină un efect cît mai sigur, postase în sală cîțiva angajați, care aveau fluiere acordate muzical. Într-un spectacol obișnuit, rezultatul ar fi fost probabil poetic ; în orice caz, la repetiția generală noutatea ni s-a părut tuturor de-a dreptul ingenioasă. În seara premierei însă, scandalagiii atît au așteptat spre a dezlănțui atacul. Galeria teatrului semăna cu o menajerie ; ciripiturile au fost urmate de lătrături de cîini, cucuriguri de cocoși, zbierete de măgari, mugete de vaci, ca și cum în răsăritul de ziuă în decor japonez ar fi înviat pe neașteptate toată arca lui Noe. Cortina de fier a căzut rece, ca o ghilotină, într-o hărmălaie asurzitoare. Nimeni n-a mai apărut la rampă ca să culeagă aplauzele prietenilor care rămăseseră în sală. Ne-am strîns cu toții împrejurul maestrului zdrobit, răvășiți și noi de plîns. Deodată, un băiețel s-a năpustit pe scenă și s-a aruncat, sughițînd, în brațele lui Puccini. Era fiul maestrului, care rosti printre lacrimi : *O papa... papa mio !* [1]

Compozitorul n-a uitat niciodată nedreptatea pe care o suferise, de astă dată din partea publicului său, și nu de la critici. În zadar *Madame Butterfly* a cucerit nu peste mult spectatorii de pe glob, fiindcă Puccini își simțea inima grea la amintirea insuccesului operei la care ținea mai mult decît la celelalte.

„Nu-mi ascult cu prea mare plăcere operele, i-a mărturisit el editorului său, în afară de ultimul act din *Boema*. *Madame Butterfly* însă este o excepție ; mă încîntă și mă interesează de la început pînă la sfîrșit. Este cea mai modernă dintre operele mele."

În 1910, pe scena Operei Metropolitane din New York s-a prezentat, în premieră, *Fata Vestului sălbatic*, căreia publicul american i-a făcut o primire triumfală, mai cu seamă că principalul rol de tenor era cîntat de Enrico Caruso. Subiectul noii opere fusese luat din existența aventuroasă a căutătorilor de aur. Criticii s-au grăbit și de astă dată să enumere defectele ei, fără să-i găsească în cele din urmă nici o însușire.

Puccini nu s-a putut împăca niciodată cu aceste critici pătimașe și neîntemeiate. Trecuse atîta vreme de cînd operele

[1] O tată, tăticul meu ! (în limba italiană).

Scanned with OKEN Scanner

i se cîntau în toate teatrele de pe glob, era cunoscut în lumea întreagă, publicul de pretutindeni îl sărbătorea ca pe cel mai strălucit compozitor de operă al secolului XX, trăia retras în casa sa de la Torre del Lago, unde muncea fără întrerupere şi, cu toate acestea, criticii, muzicologii savanţi, cronicarii ironici încă tot se mai certau şi se hărţuiau din pricina operelor sale. Datorită lor, succesul s-a prefăcut mereu, în sufletul compozitorului, într-o durere ascuţită.

Giacomo Puccini n-a cunoscut decît un singur leac împotriva mîhnirii pricinuite de criticii săi : munca ! La Torre del Lago — care poartă azi şi numele lui Puccini — el compunea fără încetare. Era înconjurat de zări nemărginite ; peste lac pluteau neguri de opal, deasupra lor se arcuia cerul albastru, în depărtare se desluşeau pini svelţi, cu ramurile rotate la vîrf ca nişte evantaie. Acolo nimeni nu putea să-l tulbure, nici să-l abată de la muzică. Pe critici i-a amuţit abia cu *Tripticul,* trei opere într-un singur act — *Mantaua, Sora Angelica* şi *Gianni Schicchi* —, prezentate în premieră la Roma, în 1919. Spectacolul i-a surprins pe mulţi odată ce, pentru întîia oară în cariera sa, Puccini compusese şi o operă bufă. *Gianni Schicchi* reflecta în muzică şiretenia inventivă a ţăranului italian, care găseşte soluţii ingenioase pentru orice situaţie.

Nici după acest succes, însă, compozitorul nu s-a culcat pe laurii culeşi. În 1924 a pornit la Bruxelles, unde avea să se stingă după o grea operaţie, în valiză cu partitura ultimei sale opere *Turandot,* pe care n-a mai apucat s-o termine. Ea fusese compusă pe subiectul unei străvechi legende persane, prelucrată pentru teatru de italianul Carlo Gozzi şi de poetul german Friedrich Schiller. Spectacolul de premieră a fost dirijat de Toscanini, prietenul fidel al compozitorului, la Scala din Milano, la doi ani după moartea lui Puccini. Cînd a ajuns la pagina pînă unde muzica fusese scrisă de maestru, dirijorul bătu cu bagheta în pupitru, opri orchestra, se întoarse cu faţa la public şi rosti, cu glasul înecat de emoţie :

„Aici se sfîrşeşte opera neterminată datorită morţii Maestrului !“

Publicul din primele rînduri de fotolii, uimit, a văzut lacrimile ce se rostogoleau pe obrajii marelui dirijor, care a rămas pînă la sfîrşitul vieţii un credincios interpret al operelor prietenului său de neuitat : Giacomo Puccini.

Scanned with OKEN Scanner

ÎN ITALIA SECOLULUI AL XIX-LEA opera a avut o deosebită importanță în viața de fiecare zi a tuturor păturilor sociale. Publicul se simțea la largul său în teatrele unde cîntau artiști cu voci frumoase, coruri bine instruite și orchestre alcătuite din instrumentiști destoinici. Cortina se ridica, lăsînd să se vadă decoruri mărețe, întîmplări nemaipomenite și făpturi legendare, care nu prea aveau de-a face cu făpturile de toate zilele. Oricît ar fi fost de lungi spectacolele, în care se prezentau între actele operelor și balete, nimeni nu se plictisea ; în părțile unde acțiunea lîncezea și artiștii cîntau minute întregi recitative, din care nu se înțelegea mare lucru, publicul se amuza de înfățișarea sălii, de mulțimea de lume din loji și de prin staluri, de cîte un personaj de vază al orașului, înconjurat de suita sa.

Lucrul acesta era cu putință deoarece, în veacul trecut, operele se prezentau în săli feeric luminate, la ridicarea cortinei nu se făcea întuneric în sală, odată ce oamenii veneau la teatru nu numai de dragul artei, ci și ca să se vadă, să schimbe priviri, să converseze sau să joace cărți prin loji, ba chiar să mănînce și să bea, în timp ce pe scenă se cînta. Era greu să crezi astfel că muzica putea fi urmărită și gustată așa cum se cuvine. Spectatorii se entuziasmau doar la cîte o arie a tenorului sau a sopranei, a cărei repetare o cereau apoi stăruitor și, în acest fel, opreau de multe ori în loc acțiunea. Publicul adora, firește, muzica, dar se adora și pe sine,

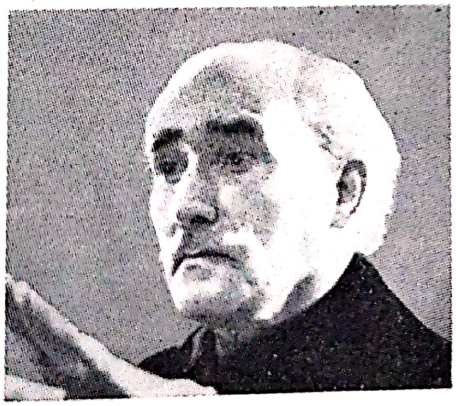

Arturo Toscanini
(1867 — 1957)

Scanned with OKEN Scanner

mai cu seamă oamenii simandicoşi, astfel că erau, de fapt, două spectacole : unul pe scenă, altul în sală.

Omul care a pus capăt acestor stări de lucruri, obligînd publicul să respecte arta şi pe artişti a fost un şef de orchestră. Numele lui este Arturo Toscanini, unul din cei mai mari dirijori ai timpurilor moderne.

Orchestrele au avut, chiar pe vremea cînd se compuneau din cel mult cincisprezece sau douăzeci de muzicanţi, cîte un şef. Acesta conducea concertele, instalat de obicei la un clavecin, de unde dădea intrările şi avea grijă să se respecte tempoul, ritmul, sonoritatea. Dirijorul modern s-a ivit însă abia în secolul al XVII-lea, în persoana compozitorului francez Jean-Baptiste Lully. El este cel care a născocit *bagheta* pentru a dirija un ansamblu de instrumentişti. „Bagheta" lui era de fapt un băţ lung şi solid, cu care bătea măsura cam în felul în care majordomii de odinioară anunţau sosirea musafirilor de seamă, ciocănind cu bastonul în podea. Lully nu bătea numai măsura cu băţul său lung de peste doi metri, ci mai mîngîia uneori cu el şi spinarea instrumentiştilor ce se abăteau de la disciplină. Se povesteşte că într-o zi, însufleţit de avîntul unei piese vioaie, el şi-ar fi lovit cu atîta putere propriul picior, încît de pe urma rănii astfel pricinuite i s-a tras moartea.

Arturo Toscanini nu s-a gîndit niciodată să devină dirijor. S-a născut la Parma, un oraş cu teatru de operă şi cu populaţia îndrăgostită de muzică. Tatăl său, croitor de meserie şi luptător alături de Garibaldi pentru independenţa Italiei, a fost el însuşi cîntăreţ amator, membru în tinereţe al corului Operei. Publicul din Parma urmărea reprezentaţiile ca pe nişte meciuri sportive, pretinzînd interpreţilor cea mai mare precizie în execuţie. Zile în şir, oamenii discutau cu patimă cele auzite la teatru, muzica fiind una dintre marile bucurii ale vieţii lor.

Toscanini a văzut lumina zilei într-o clădire îngustă, strivită între altele la fel de înguste, avînd fiecare cîte o curticică întunecoasă şi tristă. A fost un copil plăpînd, delicat, bolnăvicios ; era atît de palid, încît se spunea despre el în familie că „i se vede apa prin gît". Îi plăcea să hoinărească prin oraş, iar cînd era trimis la cumpărături, întîrzia cu regularitate spre a privi în tăcere forfota de pe străzi sau ca să asculte fanfara în piaţă. Jocul său preferat era un instrument muzical primitiv, confecţionat dintr-un cocean de porumb cu două fîşii de scoarţă întinse de la un capăt la altul ; cînd se trecea peste ele muchia unui fir de trestie, se auzea un sunet uşor, ca ţîrîitul de greieri.

Acesta a fost, mult timp, singurul semn al muzicalităţii marelui dirijor de mai tîrziu.

A fost dat la Conservatorul din Parma, unde vreme de nouă ani a avut parte, ca elev intern, de o educaţie pe cît de se-

Scanned with OKEN Scanner

veră, pe atît de temeinică. A învățat violoncelul și compoziția, dovedind sîrguință și urmărind cu o încordată atenție explicațiile profesorilor săi. Pînă și duminica studia cu zel, odată ce maică-sa nu venea să-l viziteze, fiindcă se rușina din pricina îmbrăcămintii sale sărăcăcioase și nu voia să fie luată în rîs în fața fiului său de mamele celorlalți băieți. Toscanini suferea în tăcere, dar avea o fire prea mîndră spre a se plînge cuiva. De cîte ori putea, își aduna colegii în jurul său și alcătuia din ei un cor, pe care îl dirija cu îndemînare, cu gesturi cînd mîngîietoare, cînd aspre, după cum o cerea muzica. Era un elev meticulos și foarte ordonat, dar din cale-afară de nervos. Muzica îl răscolea atît de adînc, încît gîfîia de emoție și chiar i se întîmpla să plîngă.

După ce își luă diploma, Toscanini cîntă un an în orchestra teatrului din orașul său natal. Din cîștigul modest al acestui prim contract și-a cumpărat un violoncel, cu care s-a angajat într-o companie de operă italiană ce pleca să dea spectacole în Brazilia. Oricît de mult iubeau italienii muzica, erau prea săraci spre a le putea asigura tuturor cîntăreților, instrumentiștilor și dirijorilor din țară un cîștig mulțumitor. De aceea se alcătuiau mereu trupe ambulante, care făceau lungi călătorii, peste ocean, în speranța unui noroc neașteptat. Numai că speranțele lor erau de cele mai multe ori înșelate, așa cum s-a întîmplat și de astă dată.

Dirijorul brazilian era un nepriceput, încît reprezentațiile date la São Paulo nu s-au bucurat de prea mult succes. Nu exista disciplină în sînul trupei, repetițiile se făceau superficial, oamenii erau plătiți neregulat. Ajungînd la Rio de Janeiro, artiștii se pomeniră cu salariile neachitate. Neînțelegerile dintre dirijorul brazilian și impresarul italian au înrăutățit și mai mult lucrurile.

În seara cînd trebuia să se prezinte *Aida* de Verdi în fața unei săli de astă dată pline, fiindcă pe afiș figurau numele unor cîntăreți cunoscuți, trupa rămase fără dirijor. Cine ar fi putut să salveze situația ? Unul singur : violoncelistul Toscanini, care avea pe vremea aceea nouăsprezece ani și nu mai ținuse niciodată o baghetă în mînă. El avea însă o memorie fenomenală, știa fără partitură toate operele din repertoriu, fiindcă le studiase cu meticulozitate, și era un muzician serios, tăcut, disciplinat. Cînd colegii săi din orchestră l-au împins către pupitru, el a căutat să scape prin fugă de răspunderea ce i se încredința pe neașteptate. Era timid din fire și îl îngrozea gîndul de a lua în mînă bagheta de dirijor, cu care nu era obișnuit. Dar a fost înconjurat îndată de coriști și instrumentiști, compatrioții lui, care l-au privit cu ochi rugători.

— Du-te, Toscanini ! — l-au îndemnat colegii deznădăjduiți. Ce vom mînca mîine fără tine ? Încearcă, fiindcă noi te vom ajuta cu toții.

— Bine, dacă vreți, am să încerc — a cedat el în cele din urmă.

Scanned with OKEN Scanner

I s-a pus în mînă o baghetă şi au încercat să-l îmbrace cu de-a sila în frac, dar Toscanini şi-a ocupat locul la pupitrul dirijoral în costumul său modest de instrumentist. A condus aproape năuc primele scene, pînă cînd a reuşit să-şi învingă emoţia şi să devină stăpîn pe orchestră, stăpîn pe cor, stăpîn pe soliştii care îi urmăreau cu atenţie gesturile. Publicul s-a înflăcărat şi spectacolul a luat sfîrşit în aclamaţii însufleţite.

În cîteva săptămîni, Toscanini a ajuns atît de popular în capitala Braziliei, încît Don Pedro — care se intitula, mai în glumă, mai în serios, „împărat" al ţării — l-a invitat într-o seară în loja sa pe tînărul dirijor italian şi i-a dăruit un frumos inel de aur încrustat cu un diamant preţios.

A fost cel dintîi dar primit de Toscanini şi primul succes din lunga şi agitata sa carieră muzicală, plină de succese.

Cu toate că acum aproape un veac ştirile circulau de la un continent la altul mult mai încet ca în zilele noastre, vestea succeselor lui Toscanini a ajuns în curînd la urechea impresarilor din Italia. Astfel a început, cu o oarecare şovăială, cariera lui de dirijor. La Roma, Napoli, Torino, Bologna, Verona, Brescia şi în alte oraşe mai mici, el s-a bucurat nu numai de critici favorabile, dar şi de stima muzicienilor cu care colabora.

Între angajamentele acestea, deocamdată sporadice, avea luni întregi de inactivitate, pe care le folosea ca să studieze noi opere, întipărindu-şi-le în minte ca pe o placă fotografică. Memoria îl ajuta să-şi cruţe ochii, suferind de pe atunci de o gravă miopie, care avea să-l ducă spre sfîrşitul vieţii aproape la orbire. Din cîştigurile sale îşi ajuta familia copleşită de griji. Locuia în camere mobilate, ieftine şi mizerabile, adormind cu cîte trei sau patru partituri deschise pe pat. Studia operele lui Verdi, noile lucrări ale tinerilor compozitori italieni şi, îndeosebi, dramele muzicale ale lui Richard Wagner. Chiar cînd mînca, în mărunte pensiuni sărăcăcioase, muzica nu-l părăsea nici o clipă, fiindcă ea îi răsuna în urechi şi îşi plimba tot timpul degetele pe faţa de masă, de parcă ar fi avut sub ele un pian.

Toscanini a compus, în tinereţe, cîteva lieduri şi scurte piese pentru orchestră. A renunţat însă la creaţie în clipa cînd a cunoscut mai bine lucrările marilor maeştri. În comparaţie cu muzica lui Verdi şi Wagner, de pildă, propriile sale compoziţii i se păreau nişte simple „mîzgăliturі", astfel că n-a mai scris cît a trăit nici un rînd.

Este şi asta o dovadă a conştiinţei de sine a artistului adevărat, sever cu sine însuşi, care, dîndu-şi seama că nu va fi în stare să creeze lucrări de valoarea celor admirate de el, se mulţumeşte să rămînă interpretul fidel al operelor altora. I-a ajutat pe tinerii compozitori din curentul verist să-şi afirme năzuinţele de reformă a operei. A popularizat în patrie şi, mai tîrziu, în America dramele muzicale ale lui Wagner.

Scanned with OKEN Scanner

În acest timp, datorită tenacității lui Toscanini s-au introdus în teatrele de operă din Italia o mulțime de schimbări. La Torino, bunăoară, a luat ființă, la sugestia lui, prima orchestră de teatru stabilă, unde fiecare instrumentist era un mic virtuoz, angajat cu leafă fixă pe termen lung, lucru care pînă atunci nu se mai pomenise. Tot el a impus și autoritatea dirijorului în teatrele muzicale, reușind să facă din „omul cu baghetă" adevăratul responsabil artistic al spectacolelor.

În felul acesta, încă din prima perioadă de activitate, Toscanini și reformele sale au intrat în istoria muzicii. Puțini alți oameni de muzică și de teatru au cunoscut mai temeinic publicul, modul lui de a răspunde la muzică, felul cum se pregătește un spectacol sau un concert, care este repertoriul cel mai potrivit spre a umple o sală. Este și mai important faptul că i-a silit pe cîntăreți și instrumentiști să execute întocmai ceea ce scriseseră compozitorii în partiturile lor, interzicînd orice abatere de la textul muzical, orice libertate pe care artiștii vocali și-o luau adeseori, spre a se mîndri cu rezistența glasului lor. Toate acestea au fost obținute de dirijorul încă tînăr în anii pe care i-a petrecut în fruntea orchestrei Teatrului Scala din Milano.

Niciodată încă un dirijor nu se bucurase de atîta independență și autoritate ca Arturo Toscanini la teatrul milanez. El își alegea singur, fără amestecul cuiva, cîntăreții și instrumentiștii de care avea nevoie, el fixa numărul repetițiilor și durata lor, tot el avea cuvîntul hotărîtor în privința punerii în scenă a operelor, și nimeni în afara lui nu avea calitatea să decidă dacă un spectacol este atît de bine pus la punct încît să poată fi prezentat publicului. Prin activitatea sa neobosită a împrumutat teatrului din Milano o strălucire cum nu mai avusese niciodată pînă atunci. În același timp, el a creat autoritatea și prestigiul dirijorului modern. Marii cîntăreți cu care a colaborat încă de la Scala — ca Tamango, Caruso, Borgatti, Șaliapin și româncа Darclée — au recunoscut dreptul pe care șeful de orchestră îl are de a însufleți muzica după propriile sale idei, a căror traducere în fapt tînărul maestru o urmărea cu încăpățînare.

În felul acesta s-a născut, datorită temperamentului, sîrguinței și, firește, geniului lui Toscanini, o nouă concepție despre ce înseamnă un dirijor, concepție care s-a impus în scurtă vreme în lumea întreagă.

Nu este ușor să schimbi de la o zi la alta lucrurile cu care oamenii s-au obișnuit mai demult, nici să-i convingi că se poate progresa doar aducînd modificări și îmbunătățiri, pe care timpul însuși le cere. Este și mai greu cînd ai de-a face cu artiști înzestrați cu firi sensibile, care au o încredere în sine, foarte necesară pentru profesiunea lor, de multe ori însă și înclinări spre comoditate. Iată de ce, Toscanini a dus un adevărat război îm-

Scanned with OKEN Scanner

potriva multor deprinderi înapoiate, dăunătoare progresului artistic, care nu serveau în nici un fel perfecțiunea visată de el. Iar „războiul" acesta a durat decenii lungi, întreaga viață a dirijorului, care se socotea pe sine un modest slujitor al compozitorilor, al muzicii. Simfoniile lui Mozart, Beethoven și Brahms, operele lui Puccini, Mascagni, Leoncavallo, Catalani, Debussy, dar îndeosebi cele de Verdi și Wagner au găsit în el un interpret ideal.

Au circulat nenumărate anecdote despre severitatea, îndărătnicia, accesele de mînie ale lui Toscanini. Odată, cînd membrii orchestrei Teatrului Scala s-au simțit jigniți de criticile aspre ale dirijorului și s-au plîns directorului, acesta le-a spus cu blîndețe :

— O, dragii mei, dacă ați auzi ce-mi spune mie !

Toscanini se afla mereu în stare de luptă, fiindcă niciodată nu era pe deplin mulțumit. Avea o față slabă, nervoasă, priviri vii și dîrze, un continuu neastîmpăr în toată făptura, care isca parcă furtună împrejurul său. De îndată ce apărea în teatru, se termina cu liniștea ; începea activitatea febrilă și încordată, care nu lua sfîrșit decît atunci cînd el era de părere că s-a mai făcut un pas înainte înspre perfecțiune. La teatrul Metropolitan din New York se creaseră legende înfricoșătoare despre exigența lui, despre faptul că nu trecea cu vederea nici o eroare, oricît de mică, nu ierta nici o șovăială sau lipsă de precizie. În schimb, a făcut din spectacolele conduse de el modele ale perfecțiunii artistice, cărora — în cei șapte ani cît a dirijat la New York — li se dusese vestea pe tot globul.

În acea perioadă, Metropolitanul n-a avut concurență nicăieri în lume, deoarece pe scena lui se prezentau, într-o formă fără cusur, cele mai bune opere și cîntau în ele vocile cele mai frumoase.

În timpul primului război mondial, Toscanini s-a înapoiat în Italia, unde a dat o mulțime de concerte de binefacere și pentru ostași, ducîndu-se chiar pe front și periclitîndu-și nu o dată viața. După război, a început pentru el o perioadă care numai pașnică nu poate fi socotită. Odată cu venirea la putere a fascismului, Toscanini s-a luptat din răsputeri ca să ferească Scala din Milano — al cărei director muzical și prim-dirijor era — de amestecul nedorit al dictatorului Mussolini. A interzis să se cînte imnul fascist în teatrul condus de el, ceea ce i-a adus mereu șicane din partea autorităților.

În timp ce reorganiza Scala, decăzută în anii războiului, a avut răgazul și energia de a întreprinde cu orchestra teatrului lungi și glorioase turnee în întreaga Italie și în America. Deoarece într-o singură lună a izbutit să dirijeze treizeci de concerte simfonice, a fost supranumit de critici „un motor Diesel omenesc".

Într-adevăr, Toscanini activa fără întrerupere, își însufleța muzicanții și a fost capabil să reziste la oboseala unuia din turneele sale care a durat două sute douăzeci de zile. Colaboratorii lui se în-

Scanned with OKEN Scanner

trebau uimiți cînd doarme ? cînd mănîncă ? Dirijorul trăia, practic, în teatru, în sala de concerte sau în cabina de repetiții. Era un adevărat despot, care se purta sever cu artiștii, dar o făcea cu scopul ca muzica să răsune limpede, plină de căldura simțirii. Publicul care a asistat la spectacolele de operă și la concertele dirijate de el cu echipe excelente de muzicieni n-a uitat niciodată flacăra, vraja amețitoare a muzicii.

Toscanini era un fanatic al repetițiilor. Și nu repeta doar cu orchestra, ci și cu fiecare cîntăreț în parte. S-a răspîndit în Italia o anecdotă despre o prietenă a soției dirijorului, care, ducîndu-se în vizită în casa din Milano a maestrului, a fost plictisită peste măsură să audă din studio repetată mereu și mereu de către un artist aceeași frază din opera *Falstaff* de Verdi : „Doi fazani ... o scrumbie". I-a propus așadar stăpînei casei să iasă împreună și să ia ceaiul într-o cofetărie. Întorcîndu-se din oraș după vreo două ore, abia intrară în salon că, din camera vecină, se auzi la fel, întocmai ca la plecare : „Doi fazani ... o scrumbie". Toscanini stăruia într-adevăr asupra interpretării fiecărei fraze, asupra fiecărei nuanțe, odată ce voia ca muzica să nu fie umbrită de nici o pată.

Ca adversar politic al fascismului, dirijorul italian a avut de suferit cea mai mare umilință. În anul 1931, înaintea unui concert de la Bologna, la care a refuzat să dirijeze imnul fascist, el a fost împresurat în fața teatrului de o grămadă de tineri în cămăși negre și pălmuit de ei. Actul acesta de huliganism l-au osîndit spontan toți italienii cinstiți. O bătrînă din popor, care se afla în apropierea teatrului și asistase la învălmășeală, a rostit sentința ce oglindea opinia publicului larg :

— Ce lucru urît, să lovești un artist așa de mare !

Datorită rușinosului incident, marele dirijor italian și-a părăsit țara. A activat cîțiva ani la Salzburg, la festivalurile de vară, apoi cînd și Austria a fost înghițită de lăcomia căpcăunului nazist, a plecat în Statele Unite ale Americii. Autoritățile fasciste i-au făcut și de astă dată greutăți, încît era să piardă vaporul francez cu care trebuia să traverseze oceanul. Toscanini se bucura însă de o faimă atît de mare, ca muzician și ca luptător antifascist, încît a fost de ajuns ca el să expedieze o telegramă la compania maritimă din Paris, ca vaporul să-l aștepte, trepidînd și fumegînd în port, pînă ce scundul și firavul maestru, cu părul alb răsucit în cîrlionți sub pălăria cu boruri rotunjite, a apărut la debarcader.

După terminarea celui de al doilea război mondial, Toscanini nu s-a mai întors decît sporadic în Italia, legîndu-și activitatea de orchestra radiofonică N.B.C. din New York, pe care el a înființat-o. Dar de cîte ori s-a întors acasă, concertele sale au fost adevărate sărbători pentru italieni. Odată, cînd a dirijat un concert simfonic la Scala, retransmis prin difuzoare în piața Domului, zeci de

Scanned with OKEN Scanner

mii de milanezi s-au strîns în jurul teatrului, pe treptele şi pe trotuarele din faţa catedralei, unde au trăit două ore minunate. Erau lucrători, meseriaşi, mici negustori, şcolari, familii întregi, femei care îşi ţineau în braţe copiii adormiţi.

La vîrsta de optzeci şi cinci de ani, Toscanini a mai întreprins un mare turneu, de astă dată prin Statele Unite ale Americii, dirijînd cu acelaşi elan ca în tinereţe. Ultimul concert l-a dat la 4 aprilie 1954. S-a stins trei ani mai tîrziu, pe cînd avea nouăzeci de ani, în locuinţa sa din New York, lăsînd cîteva duzini de discuri, pe care le-a înregistrat în America şi care sînt mărturia geniului de interpret muzical al lui Arturo Toscanini.

Scanned with OKEN Scanner

mii de milanezi s-au strîns în jurul teatrului, pe treptele şi pe trotuarele din faţa catedralei, unde au trăit două ore minunate. Erau lucrători, meseriaşi, mici negustori, şcolari, familii întregi, femei care îşi ţineau în braţe copiii adormiţi.

La vîrsta de optzeci şi cinci de ani, Toscanini a mai întreprins un mare turneu, de astă dată prin Statele Unite ale Americii, dirijînd cu acelaşi elan ca în tinereţe. Ultimul concert l-a dat la 4 aprilie 1954. S-a stins trei ani mai tîrziu, pe cînd avea nouăzeci de ani, în locuinţa sa din New York, lăsînd cîteva duzini de discuri, pe care le-a înregistrat în America şi care sînt mărturia geniului de interpret muzical al lui Arturo Toscanini.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

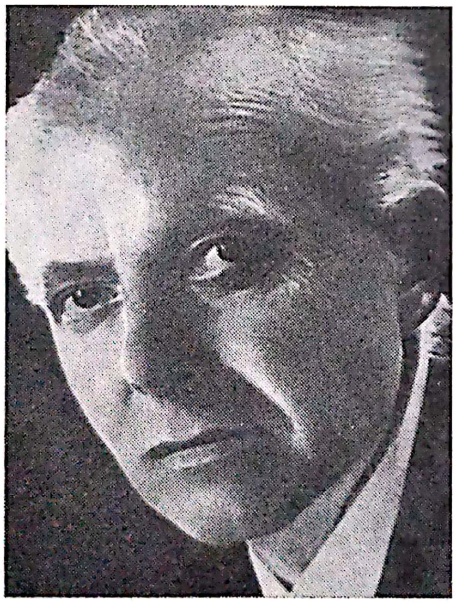

Bartók Béla
(1881—1945)

PE CLĂDIREA UNEI FOSTE ŞCOLI agricole de lîngă orăşelul Sînnicolaul Mare, nu departe de Timişoara, se află o placă de marmoră. A fost aşezată de Uniunea compozitorilor din Republica Socialistă România în amintirea marelui compozitor maghiar Bartók Béla, care s-a născut acolo la 25 martie 1881. Amîndoi părinţii lui au fost învăţători, intelectuali înverşunaţi împotriva analfabetismului, superstiţiilor, mizeriei ţărănimii. Nu se mulţumeau doar cu activitatea lor şcolară, ci umblau, vara şi iarna, kilometri pe jos în ploaie şi arşiţă, ca să-i înduplece pe oameni să-şi trimită copiii la învăţătură. Lucrul acesta era din cale-afară de greu, odată ce şcoala însemna pentru părinţii nevoiaşi o cheltuială de care populaţia ajunsă la sapă de lemn nu se simţea în stare. Cu toate acestea, soţii Bartók nu se lăsau descurajaţi cu uşurinţă ; pe lîngă asta, tatăl adunase în jurul său pe muzicanţii amatori din orăşel, cu care alcătuise o orchestră, cîntînd el însuşi într-însa, la vioară, în timp ce mama dădea lecţii de pian odraslelor micii-burghezii înstărite.

Bartók a crescut aşadar într-o familie care iubea muzica şi se îndeletnicea în orele libere cu ea. Era un copil plăpînd şi bolnăvicios, care avea nevoie de îngrijiri serioase spre a putea urma şcoala. Avea însă o minte ageră, era harnic şi ambiţios, încît nu pierdea cu manualele şi lecturile extraşcolare mai mult decît i-o cereau obligaţiile şi puterile vîrstei. Îl atrăgea în schimb lunca întinsă, iarba îmbibată dimineaţa de rouă, universul

vegetal plin de taine. Farmecul şesurilor bănăţene era atît de mare, încît el îşi pusese în gînd să devină botanist şi zoolog, în care scop strîngea flori şi plante, creştea viermi de mătase, prindea fluturi şi gîze în livadă pentru colecţia sa.

Muzica a fost însă mai puternică decît această trecătoare pasiune de naturalist, odată ce copilul avea o deosebită înzestrare artistică. Mama sa a povestit în amintirile ei că odată, pe cînd micul Bartók abia împlinise un an şi jumătate, el a ascultat-o cîntînd la pian o piesă dansantă. A doua zi, copilul arătă cu un gest către pian, căci nu vorbea încă, îndemnîndu-şi mama să cînte. Ea îi făcu pe plac, însă copilul clătină nemulţumit din cap, dîndu-i să înţeleagă că vrea să audă altceva. Abia cînd ajunse la piesa respectivă, se linişti şi surîse fericit. Cînd, la trei ani, primi în dar o tobă de jucărie, îşi acompania mama de cîte ori ea se aşeza la pian să cînte. Avu în curînd prilejul să asculte şi tarafurile lăutarilor, pe care îi urmărea cu atîta luare-aminte, încît aproape nu mai răsufla de încordare. La patru ani cînta la pian, cu un singur deget, melodiile auzite de la ei. După puţin timp îşi însoţi tatăl la repetiţiile orchestrei de amatori, unde avu ocazia să cunoască primele lucrări ale compozitorilor clasici şi romantici. Muzica lor se amesteca în sufletul copilului cu vuietul viorilor lăutăreşti şi cu glasurile ce răsunau împrejur : orăcăitul broaştelor în mlaştinile cîmpiei, tălăngile oilor, dangătul clopotelor, cîntecele ţăranilor şi ciripitul păsărilor. O întreagă simfonie, din care urechea sensibilă a copilului desprindea melodii şi armonii auzite numai de el.

După moartea pretimpurie a capului de familie, văduva se mută cu cei doi copii ai săi la Seleuşul Mare. Bartók a început să ia lecţii de pian de la mama sa de pe cînd avea cinci ani. Tehnica lui pianistică s-a dezvoltat neînchipuit de repede, odată cu darul de a inventa melodii. La vîrsta de nouă ani, a compus o mulţime de piese de dans şi „de caracter", în care încerca să traducă prin sunetele muzicii impresiile din natură : vuietul vîntului, zumzetul muştelor, palpitarea aripilor de gîndaci, darabana ploii în geam. Toate acestea i-au revenit mai tîrziu în amintire şi au prins viaţă în temele din marea sa lucrare pentru pian *Microcosmos,* destinată copiilor.

În anii de şcoală de la Oradea şi Bistriţa, Bartók şi-a completat cu o rară ambiţie şi sîrguinţă educaţia muzicală. Cînta acum, la lecţiile ce le lua de la muzicieni cultivaţi, sonate de Beethoven, citea biografiile marilor compozitori, ba dădu şi primul său concert public într-unul din saloanele hotelului „Vulturul" din Oradea. Cum era mărunţel de stat şi nu ajungea cu vîrful piciorului pînă la pedala instrumentului, i s-au ataşat de tălpi ghete ortopedice, ca să le poată atinge. Un ziar local a lăudat îndată talentul remarcabil al copilului de doisprezece ani, care cîntase la pian „cu o forţă şi inteligenţă de-a dreptul uimitoare".

Scanned with OKEN Scanner

În vacanța de primăvară a anului 1892, Bartók Béla concertă și la Seleușul Mare, cîntînd prima parte dintr-o sonată de Beethoven și propria sa compoziție, intitulată *Apele Dunării*. Școlarul pirpiriu, care stăpînea cu ușurință instrumentul uriaș, li s-a părut ascultătorilor un mic vrăjitor. Succesul lui a fost așa de mare, că mama băiatului, socotit de ziarul județean „un adevărat geniu", a fost încurajată să se mute la Bratislava, unde existau profesori de muzică potriviți pentru un tînăr atît de capabil. A și făcut acolo progrese neașteptate, cu ajutorul unui maestru experimentat, Erkel László, fiul marelui Erkel Ferenc, compozitorul primei opere naționale maghiare, *Bánk Bán*. Bartók se ducea des la operă, la teatru și la concerte, unde a putut să cunoască muzica lui Franz Liszt. Ea a trezit în sufletul său tînăr ecouri atît de adînci, încît l-a făcut să ia hotărîrea de a cerceta mai de aproape muzica populară adevărată, nu doar aceea pe care o cîntau lăutarii.

Oricît de bun pianist să fi fost Bartók Béla, care concerta cu regularitate de la vîrsta de cincisprezece ani, descoperirea muzicii lui Liszt l-a decis să devină compozitor și, înainte de orice, *etnomuzicolog*, adică un savant al tainelor muzicii populare. În preajma bacalaureatului, profesorii liceului au vrut să facă însă din el om de știință, atît de bun se dovedise la materiile teoretice. A ales cu toate acestea muzica, fără să-și dea seama că alege o existență de lipsuri și nemulțumiri, deoarece valoarea sa ca artist, folclorist și compozitor avea să-i fie recunoscută pe deplin abia după moarte. Cine l-ar fi putut însă abate de la drumul său ? Cum ar fi luat fără el naștere opera *Castelul lui Barbă-Albastră*, baletul pantomimă *Mandarinul miraculos*, concertele pentru pian și orchestră, suitele, piesele orchestrale, miniaturile de pian, cvartetele de coarde etc., în care a prelucrat de multe ori cîntecele și dansurile populare maghiare, românești și slovace ? Și cine altul ar fi fost în stare să culeagă, să studieze și să clasifice cu atîta pricepere științifică multe sute și mii de melodii populare, între care cele românești ocupă un loc de seamă ?

Prima culegere de folclor a lui Bartók a fost publicată de altfel de Academia Română din București. Erau cîntece ale poporului român din Bihor și Maramureș, pe ale căror motive Bartók a urzit apoi compoziții pentru pian, pentru vioară și pian sau pentru orchestră. Una din lucrările sale cele mai importante, *Cantata profana* se inspiră și ea dintr-o baladă românească, auzită de compozitor la Urisiul de sus lîngă Reghin, în județul Mureș. În legătură cu ea, Bartók spunea că ideea care îl călăuzește în munca artistică *„este ideea înfrățirii popoarelor, a înfrățirii lor în ciuda tuturor războaielor și învrăjbirilor"*. A avut mulți prieteni români, între care compozitorul D. G. Kiriac și etnomuzicologul Constantin Brăiloiu, sau inimosul profesor Ion Bușița de la Beiuș,

Scanned with OKEN Scanner

care l-a ajutat ani în şir să facă culegeri folclorice în Bihor.

În ajunul ultimului război mondial, Bartók, prea de timpuriu încărunţit de muncă şi necazuri, a fost nevoit să emigreze din patria sa, deşi era — alături de Kodály Zoltán, prietenul şi tovarăşul său de luptă — cel ce crease pentru întîia oară o adevărată muzică naţională maghiară. Fascismul îi ameninţa nu numai munca, ci şi viaţa, aşa că a căutat un refugiu temporar pentru activitatea sa în Statele Unite ale Americii, odată ce în Ungaria lui Horthy muzica pe care o compunea el era socotită „destructivă".

În timpul emigraţiei, Bartók a vorbit şi a scris împotriva crimelor fasciste, împotriva războiului, împotriva tuturor formelor de umilire a omului, sprijinind lupta dusă în vederea dărîmării vechilor orînduiri cu prestigiul său de artist, care dobîndise prin compoziţii, prin studiile sale de folclor şi prin concerte, o faimă mondială. A protestat dealtfel prin întreaga sa creaţie împotriva societăţii în care văzuse lumina zilei, susţinînd că numai libertatea poate aduce pace popoarelor lumii şi că fără ea ştiinţa, arta, omul însuşi vor pieri. A închis ochii departe de casă, în zilele fericite cînd patria sa eliberată pornea cu avînt pe drumul desfiinţării privilegiilor de clasă şi al construirii societăţii socialiste.

Bartók Béla a fost un înnoitor al muzicii secolului XX. Iar înnoirea aceasta o datorează studierii neîntrerupte a străvechii muzici populare, în care a descoperit izvoarele permanente ale întineririi artei.

Scanned with OKEN Scanner

Serghei Prokofiev

(1891—1953)

SÎNT COPII CARE, LA VÎRSTA PRIMELOR clase, par oameni copţi prin felul cum gîndesc şi prin purtările lor serioase, dar care, ajunşi la maturitate, nu-şi uită simplitatea şi candoarea copilăriei. Compozitorul sovietic Serghei Prokofiev a fost unul din aceştia. S-a născut la 25 aprilie 1891 în satul Sonţovka din bazinul Donețului, un ţinut întins de lunci şi zăvoaie, peste care soarele alerga laolaltă cu vîntul. Tatăl său era acolo administratorul moşiilor unui boier. Agronom cu studii superioare, bun cunoscător al mizeriei poporului din Rusia secolului al XIX-lea, el avea idei revoluționare. De dragul familiei nu desfăşura însă nici o activitate subversivă, deoarece poliția ţarului urmărea pe fiecare suspect în parte, arestînd fără milă pe toţi cei ce rosteau cuvinte prea îndrăzneţe sau luau parte la întruniri populare. Făcea cu toate acestea tot ce-i stătea în puteri ca să îmbunătăţească pe unde se arăta mai mare nevoie traiul greu al ţăranilor, contribuind la ridicarea de şcoli săteşti şi la uşurarea sarcinilor ce apăsau populația nevoiaşă. Citea mult, iubea arta, între care muzica, deşi nu cînta la nici un instrument. În schimb, mama micului Serioja era bună pianistă şi studia cu sîrguinţă piesele noi ale compozitorilor ruşi, sonatele lui Mozart şi Beethoven, momentele muzicale ale lui Schubert.

Copilul, care la vîrsta de trei ani mai purta rochiţă după obiceiul timpului. ciulea urechea şi avea de pe atunci preferinţele sale. Unele piese cîntate de mama sa îi plăceau, altele ba. Cînd o

Scanned with OKEN Scanner

bucată nu-l captiva, dădea buzna în salonul scund şi rostea cu toată convingerea :

— Cîntecul ăsta nu-mi place !

De cum auzea însă o melodie care îl fura, se oprea lîngă pian şi, cu bărbia tremurînd de plăcere, spunea :

— Pe ăsta vreau să-l învăţ, fiindcă îmi place.

Prichindelul ocupa îndată locul mamei sale şi, cu degetele lui mărunte, prindea să îngîne pe clape ceea ce reţinuse. Improviza de obicei cu multă uşurinţă, dînd dovadă de fantezie şi originalitate. Pe cînd avea cinci ani, şi-a notat una din aceste improvizaţii pe o filă de hîrtie, pe care liniase nu cinci, ci zece portative ! A plîns de ciudă că mama sa nu e capabilă să-i execute „opera". Cu ajutorul ei, însă, a început să noteze cu oarecare claritate ceea ce născocea cu instinctul său muzical precoce.

Încercările pe care copilul le-a făcut de la cinci la cincisprezece ani se păstrează azi într-un manuscris de valoare istorică, intitulat *Compoziţiile mele*. În arhiva lucrărilor din copilărie şi tinereţe ale lui Prokofiev se află şi însemnări exacte despre exerciţiile sale de pian, despre lecţiile de armonie şi contrapunct, despre muzica ascultată şi cărţile citite. Aşadar, un fişier ţinut la zi cu seriozitatea şi punctualitatea unui om matur, care face contabilitatea precisă a tuturor acţiunilor sale.

Dezvoltarea artistică a lui Serghei Prokofiev a fost înlesnită şi de ambianţa muzicală din casa părintească. „De cînd mă ştiu — povestea compozitorul despre copilăria sa — am auzit mereu muzică în casa noastră. După ce mă culcam, auzeam, înainte de a adormi, ba o sonată de Beethoven, ba preludii, mazurci şi valsuri de Chopin. Mama mai cînta din cînd în cînd şi piese uşoare de Liszt, bucăţi ale compozitorilor ruşi Ceaikovski şi Rubinstein." Imaginaţia i-a fost astfel inundată de valurile muzicii, pe care a învăţat de timpuriu s-o asculte, s-o admire şi s-o iubească.

Serioja îşi părăsea adeseori joaca de copil cu cei de seama lui spre a urmări cu atenţie dansurile şi cîntecele ţăranilor ; se lăsa în prada ritmului lor, care trezea într-însul un clocot cu neputinţă de stăpînit. De îndată ce jocul sătesc lua sfîrşit, se întorcea în casa albă, cu coloane de piatră şi storuri vărgate, unde reproducea la pian tot ce auzise, într-un adevărat delir de acorduri, uimindu-şi părinţii.

Nu este greu de ghicit că aceste petreceri populare i-au trezit gustul pentru teatru. Avea într-o ladă veche o mulţime de costume, cîrpe colorate, măşti, mantale, pistoale ruginite şi săbii tocite — o adevărată recuzită de teatru —, pentru „trupa" sa alcătuită din copiii sătenilor, cu care improviza mici reprezentaţii, brodate pe basme, legende şi întîmplări eroice din istoria Rusiei. Îi rămînea destul timp pentru ele, căci lecţiile de pian ce i le dădea mama sa nu durau decît cel mult o oră pe zi. Nici nu era nevoie de mai mult, odată ce copilul pricepea

Scanned with OKEN Scanner

totul din instinct, uluindu-şi prima profesoară, aşa cum avea să-i uluiască în curînd şi pe maeştrii săi de la conservator.

Pe mamă n-o nelinişteau decît „visările" fiului său, care rămînea de multe ori pironit la fereastră, cu ochii duşi în depărtare. Odată, în timp ce se uita la norii care veneau şi plecau deasupra livezii, a fost surprins de ea.

— Te uiţi după nori ? — l-a întrebat ea.

— Nu-s nori, ci corăbii mari, cu pînze şi catarge — i-a răspuns Serioja.

— Corăbii, dragule, corăbii, care te duc spre cea mai mare fericire sau spre cea mai mare nefericire.

Pe bună dreptate, mama grijulie se gîndea să-şi ferească pe cît se poate fiul de soarta nesigură a artiştilor din veacul trecut, care de multe ori nu aveau parte decît de dispreţ şi sărăcie.

Numai că Prokofiev a ştiut să-şi făurească, prin geniul său muzical şi printr-o voinţă dîrză, un nume şi o situaţie. Simţea în sine forţa de a crea lucruri noi şi era convins că numai muzica poate să-l facă fericit. A încercat o bucurie nemărginită cînd a putut să asculte, la Teatrul de operă din Moscova, pe cînd abia împlinise nouă ani, *Faust* de Gounod, *Cneazul Igor* de Borodin şi baletul *Frumoasa din pădurea adormită* de Ceaikovski. I-a spus îndată mamei sale că vrea să scrie şi el o operă, numai *a lui*. Nu-şi punea întrebarea dacă are pentru o asemenea lucrare destulă pregătire, ci a compus într-adevăr, cum s-a priceput, nu una, ci două „opere", *Uriaşul* şi *În insulele pustii*. *„Cînd le-am compus, mă mai încurcam, deh, cu ritmul şi cu armonia"*, a evocat Prokofiev acele încercări copilăreşti. Oricum, le-a cîntat la pian în familie şi a obţinut cu ele un succes extraordinar în faţa părinţilor săi şi a invitaţilor.

În afara muzicii şi a teatruiui, Prokofiev a avut alte două mari pasiuni : plimbările în natură şi şahul. Ca şahist, a fost socotit pe cînd avea patruzeci şi cinci de ani — după ce se distinsese în cîteva competiţii internaţionale — printre primii campioni din Uniunea Sovietică. Darul acesta s-a dezvoltat la el paralel cu cunoştinţele muzicale. La unsprezece ani a început să ia lecţii de armonie şi forme muzicale de la compozitorul Glier, care îşi petrecea vacanţele la Sonţovka. Metoda lui inteligentă, firea răbdătoare şi veselă, simpatia ce i-o arăta micului său discipol i-au fost de mare folos viitorului compozitor. Sub supravegherea sa a scris el prima sa simfonie, o lucrare de şcoală fără prea mare valoare, dar din care răzbate geniul lui Serghei Prokofiev. A avut parte şi de îndrumările unui alt compozitor rus, Taneev, încît la doisprezece ani a fost capabil să scrie cîntece, balade, sonate şi chiar o operă adevărată, *Ospăţ în timpul ciumei*, pe un libret pe care îl întocmise după un text de Puşkin. Cu toate stîngăciile ei, muzica acestei opere l-a surprins de astă dată pînă şi pe maestrul Glier, prin „imaginaţia vie şi îndrăzneaţă" a compozitorului copil.

Scanned with OKEN Scanner

Datorită unei munci meticuloase și răbdătoare, studiului din ce în ce mai ordonat, Serioja a fost primit la Conservatorul din Petersburg. La examenul de admitere a fost supus unor probe grele de însuși Rimski-Korsakov, care i-a fost apoi profesor, împreună cu Liadov.

Încă din anii de conservator, Prokofiev a compus cu o sete nestinsă lucrări care au adăugat o nouă culoare, un nou suflu de tinerețe nu numai muzicii ruse, ci și muzicii universale a secolului XX. Cînd, la sfîrșitul anului 1908, și-a cîntat la o serată muzicală a tineretului *Șapte piese pentru pian* — intitulate *Neaua, Amintire, Exaltare, Rugăminți, Deznădejde* etc. — ascultătorii au avut impresia că sala de concert s-a umplut toată de sunete. „Iată o muzică adevărată", au exclamat cei ce nu se speriau de îndrăznelile artei moderne, nici de disonanțele și ritmurile complicate, pe care i le inspiraseră lui Prokofiev dansurile rusești și ucrainene. I-a trebuit însă un oarecare timp ca să se „împrietenească" cu Haydn și Mozart, cu acordurile clare și simple, cu opera marilor clasici. Cînd și-a dat seama de adevăratele izvoare ale muzicii, de valoarea artei înaintașilor, Prokofiev a compus una din lucrările sale nemuritoare, aflată și azi în repertoriul de concert al tuturor marilor dirijori și orchestre : *Simfonia clasică.*

Cu ea a început adevărata carieră de compozitor a lui Serghei Prokofiev, unul din muzicienii cei mai de seamă ai secolului nostru, care și-a păstrat pînă la sfîrșitul vieții dragostea de joacă, de flori și animale, zbenguindu-se prin crînguri verzi și pe ogoare cu cîinele său favorit și la cincizeci de ani, ca și cînd ar fi avut doar cincisprezece, gata să ilustreze într-o caricatură muzicală un om, o întîmplare sau un tic, dar și autor al unor cantate, oratorii, opere și balete de rară frumusețe și noutate — ca *Logodna la mănăstire, Dragostea celor trei portocale, Război și pace, Romeo și Julieta, Cenușăreasa* —, ca și al unui mare număr de piese pentru pian, formații de cameră, orchestră simfonică și film, prin care și-a înscris numele pentru totdeauna în istoria muzicii patriei sale și a întregii omeniri.

Scanned with OKEN Scanner

Louis Armstrong
(1900—1974)

„FUNDĂTURA", CARTIERUL MIZERabil din New Orleans, în care Louis Armstrong s-a născut în primul an al acestui secol, şi-a schimbat în ultimele decenii înfăţişarea. Străzile lui au fost pavate, hudiţele strîmbe şi înguste, cu clădiri coşcovite şi cu droaie de locatari în ele, au dispărut, pe maidanele năpădite de bălării s-au amenajat parcuri. Vremea a şters multe din urmele trecutului dureros, dar în amintirea oamenilor de culoare, care şi-au petrecut copilăria în marele oraş de la gurile fluviului Mississippi, imaginile şi întîmplările de odinioară au stăruit încă timp îndelungat. Ele au fost descrise aidoma de Louis Armstrong, marele trompetist şi cîntăreţ de jazz, în memoriile pe care le-a publicat la vîrsta cînd nu mai era tînăr. El a povestit amănunţit că în Fundătura, unde a văzut lumina zilei la 4 iulie 1900, locuia înghesuită atîta lume, încît te împiedicai de ea la tot pasul. În acest cartier, plin de baruri, cîrciumi, berării şi spelunci nenorocite, chiar în noaptea cînd Mayann Armstrong a dat viaţă unui fiu, sortit să ajungă artist celebru, a fost o luptă în toată legea, cu pistoale şi carabine, după care adversarii au rămas întinşi, în băltoace de sînge, în mijlocul străzii.

Era un oraş agitat New Orleans-ul, port în Golful Mexic, unde poposeau neîncetat marinari, negustori, oameni de afaceri, militari, aventurieri, pungaşi şi hoţi de buzunare, care căutau seara prilejuri de dans şi petrecere. Era nevoie, aşadar, de muzică, pe care au năs-

cocit-o în cîţiva ani negrii şi creolii localnici. Muzica lor avea un ritm puternic, în stare să pună în mişcare sîngele ascultătorilor, melodii uşor de învăţat, cîntate la trompetă, trombon, chitară, contrabas şi, în localurile mai pretenţioase, la pian. I s-a spus *jazz*, o denumire nouă pentru o muzică nouă şi ea, care avea să cucerească în cîteva decenii un mare număr de adepţi.

Louis Armstrong a venit pe lume în acest oraş, care răsuna ziua şi noaptea de muzică. Nu s-a gîndit în copilăria sa că, nu peste mult, va ajunge unul din cei mai mari artişti ai jazzului american şi un prilej de mîndrie pentru New Orleans. A fost crescut în primii ani de bunica sa, o femeie cucernică şi severă, care l-a silit să frecventeze cu regularitate şcoala de duminică. I-a prins cum nu se poate mai bine, căci acolo a învăţat să cînte din voce şi să se deprindă cu modul de a face muzică în colectiv. S-a deprins, în copilărie, şi cu o mulţime de alte lucruri ; de pildă ca, în tramvaie şi troleibuze, să se aşeze doar pe acele scaune de a căror spetează atîrna tăbliţa cu inscripţia : „Numai pentru pasagerii de culoare“ ; sau să nu intre, pentru nimic în lume, în prăvăliile pe a căror uşă scria cu litere de-o şchioapă : „Numai pentru albi“ ; sau că populaţia Statelor Unite ale Americii este de două categorii : albă şi neagră, fiecare din ele avînd drepturi şi îndatoriri diferite.

Micul Louis a priceput pe încetul că viaţa nu era un paradis pentru oamenii de culoare, ale căror odrasle umblau desculţe aproape toată vremea, că fiertura de fasole este friptura săracilor, şi altele la fel, cît se poate de grăitoare pentru orice copil de negru.

Louis n-avea nici şase ani cînd i-a auzit pe marii trompetişti din New Orleans, pe Buddy Bolden şi Joe Oliver, cîntînd pe trotuarul din faţa localurilor de petrecere unde erau angajaţi cu orchestrele lor. De cîte ori avea prilejul, se lua după fanfarele ce străbăteau oraşul în pas cadenţat, ascultînd cu multă atenţie instrumentele, învăţînd să deosebească un muzicant de altul. Dar asta nu se întîmpla decît cel mult o dată sau de două ori pe săptămînă, fiindcă vindea ziare pe străzile Liberty şi Perdido, ca orice copil obligat să contribuie la întreţinerea familiei. Încolo, se ducea zilnic la şcoală, iar seara cînta într-un mic cvartet vocal la intrarea berăriilor din cartier.

Într-o seară de Anul Nou, în timp ce se îndrepta cu membrii cvartetului spre locul unde aveau să cînte, un tînăr răutăcios se legă de micii muzicanţi ; ca să-i sperie, trase în direcţia lor cîteva focuri dintr-un pistol. Atît i-a trebuit lui Louis, care a văzut îndată roşu înaintea ochilor, a vîrît repede mîna în sîn, a scos de acolo un cogeamite pistol, pe care îl descoperise pe fundul unui cufăr din casă, şi începu să tragă şi el în neştire, spre marea încîntare a prietenilor săi.

Atîta doar că, în timp ce pistolul provocatorului era o jucărie pocnitoare, revolverul lui Armstrong era o armă ade-

Scanned with OKEN Scanner

vărată. A fost astfel arestat pentru port ilegal de armă și internat, a doua zi, în casa de corecție a copiilor de culoare vagabonzi. Era situată pe o colină din marginea orașului, lîngă o fermă întinsă, unde pensionarii minori erau reeducați cu ajutorul unor metode destul de aspre. Puteau să învețe și o meserie, care să le fie folositoare mai tîrziu.

Louis Armstrong a ales dintre toate îndeletnicirile la îndemînă — muzica. Era să se lase însă păgubaș în curînd, din pricina supraveghetorului din caleafară de sever cu dînsul. Pentru o singură greșeală la cititul notelor, îi administra la palmă cincisprezece lovituri usturătoare cu nuiaua. Ce fericit ar fi fost Louis să poată cînta și el, cot la cot cu băieții mai mărișori, în fanfara deținuților ! Cum nu ținuse însă în viața lui o trompetă în mînă și nici supraveghetorul nu-i arăta prea multă simpatie, lucrul părea cu neputință.

Cu toate acestea, buna purtare a lui Armstrong a schimbat situația, încît a fost primit în fanfară, întîi ca toboșar, apoi ca gornist și, în cele din urmă, avansat șeful orchestrei de minori. Ea nu cînta numai în casa de corecție, ci și la petrecerile în aer liber sau la paradele și defilările din New Orleans. Muzicanții purtau frumoase uniforme cu pantaloni albi, pantofi negri, vestoane albastre și caschete cu șireturi negre și albe. Ca să se deosebească de ei, Louis avea pantaloni și caschetă crem, de care era cum nu se poate mai mîndru. El cînta din goarnă, peste puțin apoi și din trompetă, cu o ușurință neînchipuită, așa că și-a cîștigat o mare popularitate în cartierul său, unde defila deseori cu orchestra căminului. Cînd nu se îndeletnicea cu muzica, curăța podelele, spăla și călca rufele colegilor săi, gătea, strîngea paturile și tăia lemne pentru bucătăria cantinei.

Avea paisprezece ani cînd a fost eliberat din casa de corecție. S-a angajat îndată trompetist într-o cîrciumă, unde cînta bluesuri. *Blues* este denumirea unor cîntece ale populației de culoare din America, avînd melodii jalnice și versuri care povestesc întîmplări adevărate din viața de fiecare zi a oamenilor, durerile și dezamăgirile lor, dar și bucuria scurtelor clipe de mulțumire.

Chiar din prima seară, Armstrong a fost înconjurat de clienții care îl felicitau și îi cereau să mai cînte. Cu toate acestea, nu cîștiga destul ca să-și poată ajuta mama și sora mai mică, așa că în timpul zilei căra cărbuni, cu o căruță trasă de doi catîri, clienților unei întreprinderi de combustibil.

Băiatul de cincisprezece ani se simțea acum om în toată firea, sprijinul familiei sale, ba nici ca muzicant nu se făcea de rușine în orașul plin de o mulțime de artiști instrumentiști negri dintre cei mai buni.

Cînd localurile de petrecere din New Orleans au fost închise, Louis și-a cîștigat existența cîntînd pe la nunți, botezuri, serbări la iarbă verde și procesiuni duminicale. Cîtva timp, însă, singurele împrejurări în care a mai putut să facă muzică au fost înmormîntările care, la

Scanned with OKEN Scanner

New Orleans, se desfășurau cu muzică și multă pompă. La izbucnirea primului război mondial, a încercat să se înroleze în armată ; se gîndea, cu felul lui glumeț de a fi, că îl va lua prizonier pe împăratul Germaniei și va cîștiga astfel o recompensă mare, mare de tot. Dar cum nu avea decît șaptesprezece ani, i-au arătat ușa. Nu i-a rămas nimic mai bun de făcut decît să muncească la descărcarea bananelor în port, pînă în ziua cînd, dintr-un sac pe care îl căra în spinare, a țîșnit un șobolan uriaș. S-a îngrozit în în așa măsură, încît a aruncat cît colo bananele și a rupt-o la fugă. Din ziua aceea, n-a mai pus banană în gură pînă la sfîrșitul vieții. S-a întors pocăit la căruța cu cărbuni, trasă de cei doi catîri care îl cunoșteau și ciuleau prietenoși urechile de îndată ce-i auzeau glasul. Muncea toată ziua cu lopata la cărbuni, după care mergea să se scalde în Mississippi, în timp ce mintea îi era zi și noapte la trompetă.

Ce fericit era cînd orchestra lui Joe Oliver sau Kid Ory trecea cîntînd marșuri vesele prin oraș, încărcată pe platforma unui camion. După ce a tînjit cîtva timp după ele, a ajuns și el trompetist într-una din aceste formații, care se bucura la New Orleans de mare faimă. Cînta chiar la trompeta pe care marele Joe, supranumit *King*, adică „rege" în meseria lui, i-o dăruise. A cîntat la ea multă vreme, pînă cînd a cîștigat destui bani ca să-și poată cumpăra un instrument nou.

Astfel a început cariera muzicală a lui Louis Armstrong.

Muzica de jazz n-a fost luată mult timp în serios. S-au spus o mulțime de lucruri rele despre ea, fiindcă era cîntată de oamenii de culoare. Deși ei nu mai erau sclavi, de cînd un sîngeros război între statele sclavagiste din sudul țării și cele cu vederi democratice din nord îi eliberase din starea de robie, continuau să fie disprețuiți de populația albă. Din cauza deosebirii ce se făcea între albi și negri — deosebire ce poartă rușinoasa denumire de *segregație rasială* — muzica oamenilor de culoare nu s-a bucurat la început de nici o considerație. Nimeni nu se sinchisea de artiștii aceștia minunați, care aveau pielea mai întunecată, dar aveau în același timp și un talent extraordinar de a cînta în mici formații, la trompetă, trombon și saxofon, ca și la clarinet, vioară, chitară, contrabas, pian.

La terminarea primului război mondial, prin orașele mari și mici ale Americii s-au deschis la repezeală o mulțime de berării, restaurante, săli de dans și localuri de noapte. Erau atît de numeroase, încît muzicanții albi nu mai ajungeau să cînte în toate. Astfel au fost angajate și orchestrele artiștilor de culoare, îndeosebi la New York și Chicago. Au apărut ca din pămînt instrumentiști virtuozi și cîntăreți negri, care în cîțiva ani au convins lumea că jazzul este o adevărată artă. O artă nouă, ivită din graba, agitația și frămîntările secolu-

Scanned with OKEN Scanner

lui XX. Ea plăcea tuturor, căci ritmul ei era vioi şi energic, melodiile se cîntau cu înfloriturі, adăugiri proprii, invenţii de moment, aşa cum obişnuieşte poporul în arta făurită de el, instrumentiştii care le interpretau erau maeştri în toată puterea cuvîntului.

Trompeta, mai ales, cu tonurile ei cînd adînci şi răguşite, cînd line şi împăcate, cînd înalte şi sclipitoare ca nişte bulgări de aur, plăcea tuturor. Plăcea îndeosebi cînd cînta la ea Louis Armstrong. Băieţelul care mîna deunăzi încă doi catîri cuminţi înhămaţi la o căruţă plină cu cărbuni, pe străzile bolovănoase ale New Orleansului ; zurbagiul care fusese reeducat într-o casă de corecţie a copiilor negri din sudul Statelor Unite ale Americii ; tînărul care căra în spinare saci cu banane pe cheiurile fluviului Mississippi — devenise o vedetă ! Discurile lui se vindeau în milioane de exemplare, la concertele pe care le dădea lumea se bătea ca să obţină un bilet, în cluburile unde era angajat cu orchestra oamenii îl ascultau în tăcere, ca într-o sală de concert, muzicienii şi criticii cei mai de seamă îl socoteau un geniu în toată puterea cuvîntului.

Mulţi artişti ai jazzului american au cîştigat popularitate în patria lor şi în lumea întreagă, nici unul însă n-a fost mai îndrăgit de ascultători ca Louis Armstrong. Odată, în timp ce făcea un efort ieşit din comun ca să scoată tonuri înalte, clare şi puternice din trompeta sa, buza de jos i-a crăpat şi gura, pe care o avusese şi altfel destul de mare, se lăţi şi mai mult, luînd forma unei guri de sac. De asta a fost poreclit *Satchmo*, ceea ce înseamnă chiar „gură de sac". Cu porecla asta l-au alintat ascultătorii de pretutindeni. A fost, cu orchestra sa compusă numai din mari virtuozi ai jazzului, şi la Bucureşti, unde a concertat la Palatul Republicii.

În puţinele zile petrecute la noi, Armstrong a avut prilejul să asculte şi cîteva tarafuri româneşti.

„Aveţi o muzică populară care îţi merge la inimă — a mărturisit el unui reporter. Numai un popor mare ştie să cînte atît de frumos şi cu atîta sinceritate !"

A cîntat şi melodii populare româneşti în concertele sale din ultimii ani de viaţă. Le împodobea pe trompetă cu tonuri delicate, dantelate, fanteziste, răsărite din imaginaţia lui veşnic în căutare de noutate. Anii trecuseră peste el, dar artistul nu îmbătrînise, fiindcă îşi păstrase entuziasmul din tinereţea îndepărtată, de pe cînd asculta cu gura căscată de uimire pe Buddy Bolden, Joe King, Kid Ory la New Orleans.

S-a spus, la moartea lui, că nimeni nu va mai cînta vreodată la trompetă şi nici din voce atît de frumos ca el. Chiar dacă avem de-a face cu o exagerare a momentelor emoţionante ale despărţirii de un mare artist, este sigur că muzicieni ca Louis Armstrong nu apar decît rar, astfel că numai puţini dintre urmaşii lor sînt în stare să-i ajungă şi să-i întreacă.

Scanned with OKEN Scanner

S-AR MIRA PÎNĂ ȘI ANTON PANN însuși dacă ar afla că muzica ușoară românească începe odată cu el.

Începe odată cu el fiindcă a notat și a publicat primul, în culegerea sa *Spitalul amorului sau Cîntătorul dorului,* melodiile ce făceau deliciul petrecerilor bucureștene de acum un secol și jumătate, așa cum ne asigură Ion Ghica și Nicolae Filimon.

Pe multe din ele le născociseră compozitorii diletanți ai vremii, unii folosind în acest scop motive de cîntece populare. Răspînditorii lor au fost cîntăreții și lăutarii, acești „tainici curieri ai inimilor", cum le-a spus Alecsandri. Au tălmăcit în muzica lor simțămintele orășenilor, așadar ceva din „lumea" Bucureștiului de la începutul secolului al XIX-lea.

Anton Pann
(1794—1854)

Repertoriul lor l-a cîntat cu predilecție „trubadurul" Anton Pann. Notînd cele auzite, el și-a trecut sufletul pătimaș peste ele. S-a priceput să adapteze melodiile culese la spiritul limbii române, fără să greșească vreodată potrivirea dintre cuvînt și muzică, odată ce adunase totul de la oamenii de rînd — de la „mojicimea" care nu era stricătoare de grai.

Erau mici negustori, slujbași mărunți, meseriași, calfe și muncitori, ducînd o existență amărîtă în lumea unde, cum arăta Ghica, *„Belu belea, Golescu golea, iar Manu jupuia"*.

Aceștia alcătuiau publicul grădinilor de petrecere — paradisul de o seară al mizerabilei lor vieți oprimate.

Scanned with OKEN Scanner

Cînd, sub boltele de viţă şi sub frunzele de tei începeau cîntecele, sufletele tuturor palpitau eliberate, în sferele bucuriei şi visului.

Clipele de acest fel, împreună cu cele auzite în scurtele petreceri populare, s-au păstrat vii, timp îndelungat, în memoria orăşenilor.

Anton Pann, cîntăreţ dibaci — despre care Titu Maiorescu arăta că ar fi avut *o voce clară şi puternică*, mişcîndu-i pe cei ce-l ascultau — s-a împrietenit curînd cu tîrgoveţii aceştia sfătoşi, prin grădinile şi viile de pe dealul Filaretului sau prin cele de pe malul Dîmboviţei, unde erau

numai mese-ntinse,
cu făclii aprinse,
cu pahare pline,
în cîntece line.

Cîntecele acestea par să fi fost, dacă le dăm crezare călătorilor străini veniţi în Ţara Românească, un fel de „molimă" prin partea locului.

Se pare că de o asemenea molimă s-a molipsit şi isteţul Pann, slujind-o toată viaţa ca un adevărat artist şi scriitor popular, dăruind celor mulţi cîntece, pe lîngă diverse broşuri, cărţi şi calendare, pe înţelesul tuturor, întocmite de el. A fost un muzician şi scriitor de remarcabilă pătrundere. Fără să fi urmat vreodată la şcoli înalte, a învăţat tot ce-i trebuia de la popor, de la înţelepciunea, spiritul şi experienţa acestuia.

Om vioi, plin de duh, neastîmpărul şi dorul de a cunoaşte, de a face şi de a drege cît mai multe i-au dat zor fără încetare. *Povestea vorbii*, publicată în ediţii numeroase, îndeosebi în ultimele trei decenii, este o carte unică în felul ei. Amuzantă şi, totodată, moralizatoare, ea a fost socotită *„un adevărat tezaur de spirit şi înţelepciune a poporului român"*, *„un monument nepieritor"*, după opinia multora.

Urechea ascuţită a lui Anton Pann a reţinut din cele auzite nu numai ceea ce era mai caracteristic, mai autentic în felul de a cînta al bucureştenilor şi în repertoriul lor, ci şi proverbele, zicătorile, fabulele, snoavele şi istorioarele populare, toate *„de la lume adunate şi iarăşi la lume date"*, cu intenţia de a satiriza moravurile strîmbe şi de a transforma pe semenii săi.

Artistul Pann s-a exprimat îndeosebi prin cîntecele pe care ni le-a lăsat moştenire. La Rîmnicu Vîlcea a fost reconstituit, într-o casă memorială, interiorul unde el şi-a căznit ochii, nopţi în şir, cu notarea cîntecelor de lume ale timpului. De cîte ori se întorcea din tîrg, sacul lui era plin de poveşti, de cîntece, de poezii şi zicale, cu ajutorul cărora îşi însuşea stilul creaţiei anonime a celor mulţi. Vedea poporul ţinut cu de-a sila în neştiinţă şi superstiţii, închis parcă după gratiile unei temniţe. Prin activitatea sa neobosită, Pann nădăjduia ca aceste gratii să cadă cît mai curînd şi soarele să pătrundă pînă în cele mai sărace bordeie.

La Vîlcea, cu toată inima sa răscolită de *săgeţile amorului* — cum a mărturisit-o — Anton Pann a aflat răgazul de

Scanned with OKEN Scanner

a culege multe cîntece și snoave din popor. Din dorința *„de a face nemuritoare unele poezioare“*, le-a compus și melodia, muncind cu sîrg, pînă tîrziu noaptea, în timp ce sub ferestre zefirii Oltului adiau peste salcîmii grădinilor din jur.

Dacă influența muzicii și a scrierilor lui Pann a fost atît de vie în popor este fiindcă tot ce crea, prelucra, culegea și publica — tipărind el însuși, odată ce era culegător și zețar instruit — răspundea unei necesități a epocii, tonului general al vieții românești de pe la mijlocul veacului trecut. *„Drumeț prin viață“*, cum singur și-a spus, îmbrăcat în caftanul său de dăscăleț, păstrat pînă azi în muzeul vîlcean, el i-a auzit, în călătoriile sale, și pe lăutarii ardeleni, a căror strună melancolică s-a strecut în cîteva din cîntecele sale.

Chiar dacă timpurile, locurile și oamenii s-au schimbat de la Anton Pann încoace, încît nu-i mai recunoști, urechea noastră mai răspunde și azi la chemarea cîntecelor lui, care poartă în ele of-ul și suspinul întristării, al mîhnirii înăbușite.

Moda cîntecelor de lume s-a dus, înghițită de uitare.

S-au dus și oamenii de altădată, care cîntau de inimă albastră pînă ce răgușeau și le cădea omușorul.

Cîntecele, însă, au rămas — unele așa cum au fost pe vremuri, altele transformate de continua schimbare a gustului, a pretențiilor, a artei.

A rămas, îndeosebi, opera lui Anton Pann, cercetată în fel și chip, încît mulți literați și muzicieni au dobîndit frumoase merite prin editarea și comentarea ei.

Un singur lucru pare să se uite de către mulți : anume că muzica... ușoară românească începe de la el, Anton Pann, *„fiul Pepelei, cel isteț ca un proverb“* !

Scanned with OKEN Scanner

Ciprian Porumbescu
(1853—1883)

POATE CĂ DINTRE TOATE CÎNTECELE scrise de compozitorii români cele mai cunoscute sînt ale lui Ciprian Porumbescu. Le ştiu şcolarii, le-au îndrăgit muncitorii, le ascultă ţara întreagă. *Tricolorul* şi *Pe-al nostru steag* au fost cîntate de generaţii întregi, ca să fie reluate în zilele noastre cu un nou avînt de mulţimile pe care le însufleţeşte muzica aceasta melodioasă, optimistă, plină de vigoare.

Se întîmplă rar ca un compozitor să creeze melodii care rămîn tinere şi continuă să entuziasmeze masele în ciuda schimbării gustului public şi a modelor artistice. Ca să poată zămisli asemenea melodii, artistul creator trebuie să fie legat prin întreaga fiinţă de poporul său, de felul lui de a simţi şi de a cînta.

Ciprian Porumbescu a învăţat din prima copilărie doinele ţăranilor din Suceava, dansurile lor sprintene. A încercat să le reproducă pe mica vioară primită, pe cînd avea patru ani, de la tatăl său, preotul Iraclie. Lăutarii din Şipotele, satul unde compozitorul s-a născut la 20 octombrie 1853, i-au dezvăluit nemărginita lume a muzicii populare. Ascultîndu-i, imaginaţia i se înfierbînta, jurînd să devină compozitor. A luat lecţii de vioară de la vîrsta de şase ani şi le-a continuat mai tîrziu la gimnaziul din Suceava şi la facultatea din Cernăuţi, unde a avut profesori buni, între care pe compozitorul Vorobchievici. Studia atît de mult, fără să-şi îngăduie nici o clipă de răgaz, încît organismul său debil şi delicat s-a zdruncinat încă de atunci. Şi nu-i ajungea studiul, ci mai organiza şi

Scanned with OKEN Scanner

coruri, le dirija, dădea concerte, compunea cîntece, imnuri corale, piese pentru vioară şi pian sau orchestră. Ca preşedinte al societăţii studenţeşti „Arboroasa", al cărei animator era, a fost arestat şi aruncat în temniţă de autorităţile austriece. I se aducea învinuirea de a fi agitat prin activitatea sa artistică spiritele pentru cauza românească, pentru drepturile ţărănimii. În închisoarea umedă şi mucegăită, unde a stat cîteva luni, s-a îmbolnăvit de piept, boală care i-a pus capăt zilelor înainte de a fi împlinit treizeci de ani.

Poate că surda presimţire a acestui sfîrşit apropiat l-a îndemnat pe Ciprian să muncească fără astîmpăr. În anii de conservator de la Viena, unde l-a avut profesor şi pe marele compozitor Anton Bruckner, nu s-a odihnit nici o clipă. Îl stăpînea simţămîntul ciudat că trebuie să se grăbească, de asta era de o hărnicie uimitoare. Dirija concerte corale, organiza întruniri, serate şi baluri studenţeşti, sărea în ajutorul compatrioţilor abia sosiţi din ţară. În toiul acestor preocupări a compus el, în 1880, celebra sa *Baladă* pentru vioară şi pian, cunoscută azi în lumea întreagă.

Este o umbră de tristeţe în această compoziţie, izvorîtă din dorul de casă, care îl mistuia neîntrerupt pe tînărul muzician pripăşit în capitala monarhiei austro-ungare. O cînta de multe ori colegilor săi români aflaţi la studii în Viena. Se simţea bine în mijlocul lor, ştiind că nu e singur. Colegii îl sărbătoreau şi îl îndemnau să cînte, să compună, să le dea concerte. Unii din ei îşi aminteau că îl văzuseră în 1871 la Putna, cu ocazia serbărilor de comemorare a lui Ştefan cel Mare, apucînd vioara din mîna unui lăutar şi cîntînd cu foc o horă pentru mulţimea imensă, venită din toate ţinuturile româneşti să se înfrăţească pe tăpşanul verde din faţa mănăstirii. După ce isprăvise de cîntat, se dusese la tatăl său şi, îmbrăţişîndu-l, rostise fericit :

„Tată, am cîntat Daciei întregi !"

Ciprian Porumbescu era un artist patriot, pe care îl mistuia dragostea de ţara şi poporul său. Crescuse într-o casă plină de lipsuri şi griji. Seara, în familie, împrejurul lămpii de pe masă, preotul Iraclie povestea despre necazurile fără număr ale poporului, despre umilinţele îndurate de el din partea autorităţilor străine, despre dorinţa lui de a-şi dobîndi libertatea într-o ţară puternică şi unită. Cuvintele tatălui au încolţit în sufletul tînărului muzician, care scria cîntece spre a-şi încuraja poporul prin ele. Astfel s-au născut imnurile sale patriotice, care au străbătut ca o scînteie electrică sufletele româneşti. Ele s-au cîntat în toate momentele de răscruce, cu prilejul evenimentelor de seamă ale istoriei României din ultimii o sută de ani, de către mulţimile însufleţite de vraja melodiilor lui Porumbescu.

Ciprian trăia prin muzica pe care o compunea. Era atît de plin de ea, încît se povesteşte că într-o seară, aflîndu-se într-o societate cu vreo cincizeci de invitaţi, a născocit pentru fiecare din ei cîte o melodie nouă. Inspiraţia şi inge-

Scanned with OKEN Scanner

niozitatea nu l-au părăsit nici o clipă în scurta sa viață și în și mai scurta perioadă de creație. Cele peste două sute de compoziții, cîte au rămas de la el, au fost scrise în mai puțin de zece ani, căci primele lui cîntece datează din 1873, de la Cernăuți unde mai era elev de gimnaziu, iar ultimul din primăvara anului 1883, cu puțin timp înaintea morții.

A putut să-și vadă, cu toate acestea, împlinit măcar unul din visurile sale de artă. În 1882, la Brașov, el și-a prezentat cu un succes răsunător opereta *Crai Nou*, care era prima operetă românească. În timpul reprezentației, publicul și-a unit în mai multe rînduri glasul cu al cîntăreților de pe scenă, pentru că recunoscuse în melodiile lui Ciprian doinele și jocurile populare.

După această premieră triumfală, un critic muzical a crezut că-i face plăcere compozitorului scriind că el urmează calea lui Offenbach, Strauss și Suppé, pe care pare să-i fi studiat temeinic. Ciprian însă i-a răspuns îndată, în același ziar : *„Dacă este vorba de vreun componist pe care l-am studiat și-l studiez cu multă diligență, atunci îmi permit a spune că acest componist e însuși poporul român, care stă peste Offenbach, Suppé și alții"*.

Aceasta este scurta poveste a lui Ciprian Porumbescu, care și-a trăit viața compunînd muzică, încît biografia lui se confundă cu opera sa. După ce starea sănătății lui s-a înrăutățit, a fost trimis, cu sacrificiul bunilor săi prieteni, în Italia. Toți sperau ca plămînii lui bolnavi să se vindece în clima blîndă de la Palermo. Mai rău i-a făcut însă călătoria aceasta într-o țară îndepărtată, unde l-a chinuit neîncetat dorul de ai săi. Le scria celor de acasă că „se va agăța de un cocostîrc", care să-l ducă mai repede în țară. Le mai aducea la cunoștința părinților că, atît cît are încă de tușit, poate veni și acasă, ca să tușească acolo pe gratis. Numai rugămințile stăruitoare ale tatălui său l-au putut determina să mai rămînă cîtva timp și să-și îngrijească bine de sănătate.

Ciprian s-a întors din Italia în ultimele luni de viață, ca să moară între ai săi, la Stupca, în lumina veselă a primăverii românești, pe plaiurile ce răsunau cît e ziua de lungă de cîntecele fluierelor păstorești, mîhnit că n-avusese răgazul necesar de a-și duce opera la bun sfîrșit. Dar melodiile lui continuă să trăiască, pentru că sînt imaginea artistică a însuflețirii, a dragostei românești de țară și popor. Figura luminoasă a compozitorului i-a inspirat lui Gherase Dendrino, opereta *Lăsați-mă să cînt*, prima operetă românească modernă, inspirată din viața și cîntecele lui Ciprian Porumbescu.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

DARCLÉE ESTE „PSEUDONIMUL“ PE care cîntăreața românca Hariclea Haricli l-a primit de la compozitorul francez Charles Gounod. Cu acest nume ticluit a intrat ea în istoria teatrului muzical european din ultimul deceniu al secolului trecut și din primii cincisprezece ani ai secolului nostru.

Copilăria și-a petrecut-o în casa de la Turnu Măgurele a părinților săi. Își însoțea adeseori tatăl în lungi plimbări cu trăsura prin împrejurimile orașului. Îi plăcea să-i asculte pe țărani cîntînd și să-i vadă cum joacă, duminica, prin luncile de la marginea satelor. Se întorcea acasă cu o umbră de vis în priviri și încerca să reproducă la pian, cu un singur deget, cîntecele auzite. Apoi se privea în oglinda mare din salon, înălțîndu-se în vîrful picioarelor și închipuindu-se cîntăreață sau actriță. Se îmbolnăvi, într-o vară fierbinte, de febră tifoidă, o boală cruntă, care acum un veac nu putea fi combătută. Cei ce sufereau de ea își pierdeau de obicei părul — dacă scăpau cu viață —, dar tatăl Haricleei își rase fiica în cap cu briciul încă de la începutul bolii. Nu știa că salvează în acest fel podoaba capilară a unei viitoare mari cîntărețe, poate cea mai mare din cîte a dat, în trecut, poporul nostru teatrelor de operă de pe glob.

Hariclea Darclée
(1860—1939)

Prima care a recunoscut calitățile rare ale vocii Haricleei a fost celebra maestră de canto Marchesi, profesoara vestitei cîntărețe australiene Melba. Hariclea fusese dată la un pension din Viena, unde primea o educație aleasă, învăța limbi

străine și lua lecții de pian. Părinții, care veneau din cînd în cînd să-și vadă fiica, o scoteau duminica din pension, ca să-i arate orașul. O duceau adeseori la teatru și operă, unde o auzi într-o seară, în „Traviata" de Verdi, pe Adelina Patti, pe atunci cea mai sărbătorită soprană din lume.

Pe Hariclea o amuza mai ales ceea ce vedea în Prater, marele parc vienez cu călușei, panorame și o Roată Uriașă, din ale cărei vagonete suspendate cuprindeai cu ochii orașul întreg, pînă în zare. Nimic nu-i făcea însă plăcere mai mare ca panorama lui Kratschky-Bratschky. Un harap autentic ridica acolo perdeaua de la intrare, primindu-i pe vizitatori cu temenele adînci ; înăuntru puteau fi văzuți, în mărime naturală, Genoveva și cerbul, Ursul împăiat, cu ochi de sticlă verde, zîna Dolores eliberîndu-l pe sărmanul Ionathan din cătușe chiar în momentul cînd canibalii se pregătesc să-l mănînce. Canibalii ședeau în jurul unui ceaun imens, sub care ardea un foc adevărat, gata de ospățul lor sălbatic. Pe Hariclea o încînta și visătoarea Kunigundă, ivită în balconul castelului său la sunetele chitarei cavalerului Boghislaw. Chitara cînta un vals de Strauss, și Haricleei îi plăcea nespus legănarea melodioasă a muzicii. În Grădina Populară a avut ocazia să-l vadă și să-l audă chiar pe marele Johann Strauss, care își conducea orchestra cîntînd la vioară.

La înapoierea de la pensionul vienez, Haricleea le spuse într-o seară părinților săi :

— Vă rog să-mi faceți o favoare.

— Spune — o încurajă tatăl ei. Nu ți-am refuzat niciodată nimic.

— Aș vrea să iau lecții de canto — îndrăzni fata să-și rostească vrerea.

Era o rugăminte cît se poate de îndrăzneață pentru o domnișoară din lumea mare, într-o vreme cînd muzica se mai socotea o îndeletnicire bună doar de saltimbanci, pentru reprezentațiile pehlivanilor și comedianților de bîlci. Bătrînul Haricli își închipui însă că are de-a face doar cu un capriciu de tinerețe al fiicei sale, și astfel încuviință cererea ei. Hariclea își începu astfel educația sistematică a vocii cu profesoara Le Kerré, o franțuzoaică stabilită în București, cultă, energică, bună muziciană. A fost uimită de la început de glasul limpede și puternic, de o mare întindere, al elevei sale, care era pe deasupra și răbdătoare, disciplinată, plină de bunăvoință. Cei ce au auzit-o cîntînd după cîtva timp prin saloane, între care compozitorul George Stephănescu, basul Alexiu și soprana Irina Vlădaia, i-au prezis un mare viitor muzical.

Au mai trecut însă cîțiva ani pînă cînd Hariclea să ia hotărîrea de a deveni cîntăreață profesionistă. Trebuia înainte de toate să se mărite. Din căsătoria ei cu un ofițer, ieșean de origine, avea să se nască un fiu, compozitorul de mai tîrziu Ion Hartulari-Darclée. Abia în primăvara anului 1886, viitoarea cîntăreață plecă la Paris cu soțul său ; era hotărîtă de astă dată să-și încerce norocul. Luă

Scanned with OKEN Scanner

lecții de la Edmond Duvernois, profesor al Conservatorului. Acesta s-a ocupat de tînăra româncă cu mare atenție, deoarece îi prețuia calitățile vocii, inteligența, cultura și seriozitatea. „Cîntul este o artă generoasă, în slujba inimii", îi spunea profesorul elevei sale, care făcea progrese atît de repezi, încît i-a fost prezentată lui Charles Gounod, compozitorul operelor *Romeo și Julieta* și *Faust*. În a doua din ele a și cîntat pe scena Operei Mari și, cum lui Gounod numele de Hartulari i se părea prea greu de rostit și de reținut de către francezi, i-a născocit pseudonimul de *Darclée*. Ea a intrat în scenă tremurînd din toate încheieturile, dar după cîțiva pași șovăitori izbuti să-și învingă teama. A cîntat așa de frumos și de firesc, încît publicul parizian i-a făcut o primire neobișnuit de călduroasă. A fost astfel un debut mai mult decît promițător, iar cîtorva critici tînăra artistă le-a amintit de marile cîntărețe din trecut.

Pe Darclée, însă, nimic n-a bucurat-o mai mult ca lauda dirijorului Vianesi, care i-a spus la sfîrșitul reprezentației :

„Ați fost ca un ceas de mare precizie... Un ceas care, în loc de rotițe, e mînat de suflet !"

Dar succesul în teatru nu înseamnă că piedicile au și fost înlăturate și că necazurile au luat sfîrșit. Dimpotrivă, afirmarea unui artist tînăr, care mai e și străin, deșteaptă de obicei invidii și dușmănii. Darclée n-a fost nici ea ferită de ele, dar le-a ținut piept cu mult curaj și a știut să-și cîștige, cu răbdare, cu gingășie, cu bunătate, prieteni credincioși.

Cît de mare a fost bucuria bucureștenilor cînd au aflat din ziare că o compatriotă de-a lor a reușit să scoată publicul francez din indiferența lui ! Pînă și poetul Vasile Alecsandri, aflat pe vremea aceea la Paris, a trimis o scurtă corespondență unui ziar din țară, în care arăta că *„deși jocul doamnei Darclée e încă agemiu, căci nu s-a suit niciodată pe scenă, glasul ei e de toată frumusețea. Încă o stea română pe cerul artelor ! Ea, cu cît va reuși mai mult, cu atît ne va face cunoscuți mai favorabil la națiile străine, care ne cunosc puțin și rău"*.

Într-adevăr, Hariclea Darclée a făcut mult, în numeroase țări din Europa și America Latină, ca patria ei, poporul nostru înzestrat cu atîtea calități să fie cunoscut cum se cuvine. Întrebată de un reporter unde și de la cine a învățat să cînte, ea a răspuns :

„Mi se pare că m-am născut cîntînd. În țara mea sînt multe mii de voci la fel de limpezi și de frumoase, despre care nimeni nu știe nimic."

Criticii au numit-o „Privighetoarea Carpaților", o privighetoare care a cucerit în scurt timp însăși patria muzicii, Italia, ai cărei compozitori de seamă, în frunte cu Verdi, Puccini, Mascagni, Leoncavallo și Catalani, i-au încredințat roluri importante în operele lor. Ea a cîntat rolurile principale din *Wally* de Catalani, din *Tosca* de Puccini și din

Scanned with OKEN Scanner

Iris de Mascagni, la premierele lor mondiale. Multă vreme a fost socotită de neîntrecut pentru felul cum dădea viaţă eroinelor dramatice. În toiul marilor sale succese de peste hotare, Darclée n-a uitat însă de ţara ei, ci s-a întors mereu, în turnee dese, la Bucureşti, unde l-a adus cu sine pînă şi pe Leoncavallo, ca să-şi dirijeze operele *Paiaţe* şi *Zaza*.

În primăvara anului 1901, Darclée a întreprins un lung turneu în Argentina, Uruguay şi Brazilia, cu o trupă de artişti italieni din care făceau parte tenorul Caruso, baritonul Titta Ruffo şi dirijorul Arturo Toscanini. Publicul a purtat-o peste tot în triumf de la gară la hotel şi de la hotel la teatru. La São Paulo, important oraş comercial din Brazilia, cu un mare teatru de operă, a sosit cu trenul special al preşedintelui ţării. În gară o aştepta o mulţime nemaivăzută pînă atunci. Oamenii agitau steguleţe româneşti şi braziliene, aruncînd flori în calea artistei. Ea a coborît din vagon pe un covor de crini şi anemone, întîmpinată de un grup de eleve, care ţineau în mînă coşuleţe pline cu petale de trandafiri. După discursul de bun-venit al primarului, ţîşni pe neaşteptate dintr-o colivie ascunsă privirilor un stol de privighetori, cu mici panglici tricolor româneşti legate de picioare. La hotel o aştepta încă o surpriză : pe masă, într-un mare vas de cristal, scînteia la soare un uriaş buchet din flori de cîmp roşii, galbene şi albastre — un crîmpei de Românie în oraşul de peste mări !

După un nou turneu făcut în Argentina în 1906, în cursul căruia cîntase într-o singură lună treizeci şi două de reprezentaţii cu unsprezece opere diferite, ea mărturisi că se simte obosită de atîta muncă şi că abia aşteaptă să se întoarcă în ţară. Întrebată de impresarul ei unde ar vrea să cînte, Darclée a răspuns :

— Să vă spun drept, aş prefera să cînt la Bucureşti.

— Bucureşti ? — s-a minunat impresarul, care nu ştia sau uitase că Darclée e românca. Pentru ţările lipsite de cultură şi de exigenţe prea mari, sînt buni şi artiştii de a doua mînă.

Ochii Haricleei Darclée căpătară în clipa aceea o expresie gravă. Contractul pe care tocmai îl semnase se află pe masă. Întinse mîna şi rupse toate trei exemplarele în bucăţele. Se ridică de la masă şi spuse, cu inima ce i se zbătea în piept de indignare :

— Aţi uitat, se pare, că sînt şi eu din ţara aceea „lipsită de cultură şi de exigenţe prea mari" !

Impresarul privea, fără să înţeleagă, contractul rupt pe care fusese scrisă frumoasa sumă de 50 000 de franci, la care Darclée renunţase din patriotism.

O prietenie delicată a legat-o pe artista românca de Giuseppe Verdi. Ea şi-a amintit pînă la sfîrşitul vieţii de evenimentele din 1898, cînd nordul Italiei fusese agitat de mari mişcări muncitoreşti, cu demonstraţii şi greve organizate în scopul sporirii salariilor din industrie. Muncitorii făcuseră pichete în faţa fa-

Scanned with OKEN Scanner

bricilor de la Milano. Sufla un vînt rece dinspre Alpi. Verdi își lăsă trăsura la un colț de stradă și se apropie pe jos de oamenii zgribuliți, de care se simțea legat prin originea-i țărănească. În ochii lor citea suferința și apăsarea. Cînd grevele au fost reprimate cu o nemaipomenită cruzime de armată, compozitorul a izbucnit :

„Într-o țară unde oamenii sînt măcelăriți numai pentru că doresc o pîine mai bună, muzica trebuie sau să amuțească, sau să se prefacă și ea în praf de pușcă !“

În 1901, la moartea lui Verdi, Darclée i-a comandat pictorului Stragliati un tablou rămas celebru, înfățișînd trupul neînsuflețit al neuitatului maestru. Tabloul în ulei se află azi în căminul pentru artiștii bătrîni înființat de compozitor și lăsat moștenire muzicienilor care și-au încheiat cariera și, lipsiți de mijloace, au nevoie de odihnă, de îngrijire, de un adăpost familiar.

În 1936, cînd Hariclea Darclée s-a întors cu fiul ei în țară, numele ei intrase demult în legendă. Și-a trăit ultimii ani la via de lîngă Iași și la hotelul Bratu din București, unde locuia și George Enescu. Maestrul s-a luptat luni în șir ca să obțină de la guvern o pensie pentru marea cîntăreață româncă ajunsă la bătrînețe, dar nimeni nu i-a întins mîna ca s-o ajute. Ce-i ce o auziseră cîntînd în anii ei de glorie, n-au uitat-o însă. Într-o bună zi, i-a bătut la ușă poetul Victor Eftimiu, aducîndu-i o poezie omagială, pe care o scrisese cu mulți ani înainte. Ea suna :

Pădurile-nfloresc în maiul plin
Să-ți pregătim cununi cu foc de rouă,
Privighetori cu trilul tău divin
Se-ntrec, în stol, spre slava ta cea nouă.

Rapsozii te-au cîntat pe fir de aur
Și trubadurii ți-au adus ghirlande,
Pe fruntea ta cununi de mirt și lauri
Își împletesc supremele ofrande.

Darclée : privighetoare și regină,
Ai inspirat poet și cîntăreț —
Iubirea noastră, Hariclé divină,
Va fi cununa ta cea mai de preț !

Artista aceasta celebră, care dăruise oamenilor atîta bucurie și făcuse servicii neprețuite cunoașterii României în lumea largă, s-a stins neștiută, uitată, într-o rezervă a spitalului Filantropia, la 10 ianuarie 1939. Abia în 1960, la centenarul nașterii ei, Opera Română din București i-a sărbătorit amintirea și s-a publicat despre ea o monografie în mai multe limbi. Portretul ei se află în Muzeul teatrului Scala din Milano, alături de ale lui Verdi, Puccini și Mascagni. Dedesubt scrie simplu : *L'artista romena Darclée* — „românca Darclée“, așa cum și-a spus și a pretins să se scrie despre ea mereu și pretutindeni, legată prin dragoste și recunoștință de țara care îi legănase copilăria și tinerețea fericită, de poporul a cărui muzicalitate o moștenise, făcînd-o să strălucească pe cele mai mari scene din lume, glorie a artei lirice mondiale și glorie a artei interpretative românești.

Scanned with OKEN Scanner

DIN VREMURI DE DEMULT, POporul român şi-a petrecut duminicile şi sărbătorile în sunetul vesel al tarafurilor lăutăreşti. Lăutarii s-au priceput dintotdeauna să asculte cu urechea atentă cîntecele şi jocurile populare, pe care le-au reprodus nu numai cu iscusinţă, dar şi cu mult foc. Focul acesta, care venea din temperamentul lor aprins, era uneori atît de mistuitor, încît doinele, horele, sîrbele ţărăneşti, dobîndeau un alt ritm, noi înfloriturí faţă de felul cum se cîntau prin sate. S-a născut în acest fel *muzica lăutărească,* îndeosebi prin oraşe şi tîrguri, unde fără ea nu se putea închipui nici nuntă, nici petrecere, nici vreun eveniment mai de seamă în familie.

Grigoraş Dinicu
(1889—1949)

Moştenind din tată în fiu talentul muzical, lăutarii au cîştigat cu timpul o mare uşurinţă în a cînta la vioară, a acompania la *bratsch* — numele nemţesc al violei —, la violoncel şi la contrabas sau ţambal pe *primaş,* adică primul violonist, care nu era doar mai spilcuit decît ceilalţi lăutari din taraf, dar cînta pe dinafară şi vreo cîteva sute de melodii. Avea, de obicei, o ţinere de minte neobişnuită, încît tot ce auzea o dată îi rămînea întipărit în memorie.

Nu toţi lăutarii au fost violonişti, fiindcă s-au găsit printre ei mulţi care cîntau din cobză sau din nai. Dar cei mai vestiţi au fost totuşi primaşii care, cu arcuşul lor, au ştiut să înduioşeze pe cei ce îi ascultau. Petrea Creţu, Sava Pădureanu, Cristache Ciolac, Gheorghe şi Nicolae Buică au colindat prin multe ţări străine şi au dus faima muzicii noastre

Scanned with OKEN Scanner

lăutărești pretutindeni. Prin orașele mari din apus, ca Berlin, Paris, Londra, sau la stațiunile vizitate vara de multă lume, ca Ostanda, Biaritz, Nisa, ei au fost sărbătoriți ca niște artiști adevărați, încărcați cu daruri și onoruri. Onorul cel mai de preț i-a revenit însă lui Cristache Ciolac, pe pieptul căruia președintele Franței a prins în 1889 cruciulița Legiunii de onoare, cu ocazia Expoziției mondiale de la Paris.

Grigoraș Dinicu l-a mai auzit cîntînd, în copilărie și tinerețe. A avut ce să învețe de la el, înainte de toate tonul cald și blînd, ca un glas omenesc, al viorii lui. Dar adevărata învățătură și-a însușit-o la Conservatorul din București, unde unchiul său, Dimitrie Dinicu era profesor. S-a îndoit aproape sub povara învățăturii, dar nu s-a lăsat niciodată înfrînt de greutatea ei ci, încleștîndu-și dinții, a urcat toate treptele care îl duc pe un artist de la ucenicie la măiestrie.

Grigoraș Dinicu se trăgea din vestita familie a Diniceștilor, lăutari cunoscuți în mai multe țări, de la țărmul Mării Caspice pînă în capitalele occidentale, iubiți și răsfățați de tîrgoveți, cinstiți de hangii și căutați de negustori cu ocazia tîrgurilor de țară.

Primul Dinicu, care avea prenumele de Costache și întemeiase o adevărată „dinastie" de muzicanți, fusese rob al domnitorului Grigore Ghica Vodă. Acesta l-a tratat ca pe un cocon de domn pentru felul cum știa să cînte, l-a slobozit din robie și i-a dăruit o vioară scumpă, adusă din Italia, ce se păstra la vistieria păzită de arnăuți înarmați cu hangere și cu pistoale la brîu.

De pe atunci, călătorii veniți în țara noastră de peste hotare se minunau de măiestria fără pereche a lăutarilor români. Iar cînd Johann Strauss-fiul, sosit de la Viena să concerteze la București, l-a auzit pe Costache Dinicu și taraful său cîntînd, a făcut o plecăciune galantă și l-a intitulat pe dibaciul violonist *maestro !*

Grigoraș a crescut în Mahalaua Scaune, un cartier în care nu locuiau decît lăutari cu familiile lor. Străzile și hudițele lui vuiau acolo toată ziua de muzică. Lăutarii își învățau odraslele să mînuiască arcușul, să umble cu ciocănașele pe strunele țambalului, să prindă la vioară sau la violă acorduri potrivite pentru acompanierea celor mai felurite melodii.

Primul dascăl de vioară al lui Grigoraș Dinicu a fost un lăutar vîrstnic, Moș Zamfir. El l-a învățat cîntecele vechi, „din bătrîni", cum li se spunea. *Doina haiducului, Badiul, Corbea, Pasere galbină, Scîndurica bradului* și multe altele se transmiteau de la o generație la alta, ca un fel de taină. Îl punea să repete de nenumărate ori același lucru, pînă cînd melodia curgea lin, ca pîrîul cînd se liniștește în luncă. Îi arăta ce trebuie să facă pentru ca sunetele să răsară vii și calde din vioară.

„Degetele lăutarului nu-s sloiuri de gheață — spunea Moș Zamfir. Ele se mișcă aievea unor aripi ; sînt cînd du-

Scanned with OKEN Scanner

huri năpraznice, cînd duhuri linguşitoare, după felul cîntecului."

În acest fel a cîştigat Grigoraş Dinicu un *vibrato* ademenitor, o gingăşie şi o dulceaţă neasemuite în ton. Pe cînd era elevul lui Carl Flesch la Conservator, s-a angajat, fără ştirea mamei sale şi a severului său maestru, violonist într-o panoramă de la Moşi. Chiar dacă exersa mai puţin, ducea acasă la sfîrşitul fiecărei săptămîni cîţiva gologani.

Moşii, un parc de distracţii aflat pe vremea aceea în marginea Bucureştiului, răsunau în zilele de sărbătoare de pocnetele petardelor, de muzică şi ţipete vesele, de huruitul însoţit de clinchet de clopoţei al căluşeilor. Erau o mulţime de tarabe la care se vindeau zaharicale, gogoşi, covrigi, bere şi mititei, încît lumea venea în valuri din oraş ca să petreacă acolo o după-amiază plăcută. A venit, într-o bună zi, însuşi Carl Flesch, care şi-a descoperit elevul neascultător cîntînd pentru bani la panorama unde se prezenta zilnic „Violonistul lunatic". L-a eliminat îndată din Conservator, dar l-a reluat după împlinirea pedepsei, instruindu-l cu şi mai multă grijă, pînă la absolvire.

„Să cînţi cu tot sufletul, dacă vrei să izbuteşti — i-a spus el, la despărţire, discipolului său înzestrat."

La vîrsta de nouăsprezece ani, Grigoraş Dinicu cînta, prin grădinile şi restaurantele bucureştene, nu numai cîntecele repertoriului lăutăresc, dar şi compoziţia sa de tinereţe, *Hora staccato*. Ea avea să-l facă mai tîrziu celebru, să-i răspîndească numele în lumea întreagă, fiindcă a fost prelucrată, printre alţii, de violonistul american Jascha Heifetz şi de compozitorul bulgar Pancio Vladigherov.

Hora aceasta era mai mult decît o scurtă piesă melodioasă şi ritmată ; Grigoraş o cizelase zile şi nopţi în şir, de-a lungul a mai multor luni, îi dăduse o formă concertantă, făcînd din ea un fel de epopee a tinereţii sale fremătătoare. O cînta cu atîta strălucire, încît în auzul celor ce o ascultau rămînea senzaţia unei dîre de lumină, a unei pulberi aurii, ca aceea care zvîcneşte în văzduhul proaspăt al dimineţilor de primăvară. Ea se născuse aproape în acelaşi an cu cele două *Rapsodii române* ale lui George Enescu, şi avea să fie cîntată nu numai în localurile de petrecere, ci îndeosebi în marile săli de concert, interpretată de violonişti renumiţi.

La restaurantul Gambrinus, de lîngă fostul Teatru Naţional, Grigoraş Dinicu i-a cucerit definitiv, prin arta sa, pe bucureşteni. Ion Luca Caragiale, care l-a auzit odată pe tînărul lăutar cîntînd *Ciocîrlia*, i-a spus :

„Grigore dragă, ceea ce s-a petrecut pe strunele viorii tale este una din acele minuni care nu se repetă în fiecare zi. Te-ai întrecut pe tine însuţi şi i-ai întrecut pe toţi ceilalţi lăutari ! Îţi mulţumesc pentru bucuria pe care mi-ai făcut-o."

Mulţi, foarte mulţi ascultători au nutrit sentimentul de admiraţie şi recunoştinţă faţă de acest „rege al lăutarilor", căci el interpreta ca nimeni altul *Cio-*

Scanned with OKEN Scanner

cîrlia, acest cîntec al luminii, cîntecul celor ce învinge şi se înalţă, privind de sus necazurile mărunte şi disprețuind tot ce este mărunt, meschin, urît. Grigoraş l-a interpretat în Belgia, la Londra, la Expoziția mondială de la Paris din 1937, ca şi la aceea de la New York din 1939. Avea o memorie nemaipomenită, ştiind peste două mii de melodii pe de rost, pe care le înflorea atît cît să rămînă tinere, nu ca să li se ofilească prospeţimea sub triluri şi variaţii, cum făceau atîţia dintre lăutari. El ştia din repertoriul marelui lăutar ieşean, cobzarul Barbu Lăutaru, cîntecele *Tu-mi ziceai odată* şi *Frunză verde de năgară,* frumoasa romanţă *Manola* de Dimitrie Florescu, piesa de virtuozitate violonistică *Mandolinata,* aşa cum o auzise, în copilărie, de la autorul ei Sava Pădureanu. Ele erau precedate, în fiecare seară, de piese de concert clasice, după care urmau *Doina Oltului, Sîrba în căruţă, La moară, Hora Mărţişorului, Hora Ceasornicului,* sîrbele *Şapte scări* şi *a Pompierilor.* De cîte ori se afla departe de ţară, el cînta pentru publicul străin nu numai cîntece populare, ci şi *Rapsodiile* lui Enescu.

Marele nostru compozitor îl prețuia mult pe Dinicu. Într-o noapte, la Monte Carlo, Grigoraş i-a cîntat melodii de Martini, Schubert, Glinka şi Brahms, apoi cîteva cîntece populare. Enescu a fost uimit de arta lăutarului.

„Eşti un mare artist, pentru că ai muzica în sînge, ca puţini alţii" — i-a spus cu acel prilej.

O admiraţie şi prețuire la fel de sincere i-au arătat mulţi virtuozi şi dirijori iluştri, ca Jacques Thibaud, Pablo Casals, Felix Weingartner, Fritz Kreisler şi Yehudi Menuhin. Ei şi-au dat seama că violonistul român făcuse din lăutărie o artă la fel de nobilă şi de rară ca aceea a virtuozilor care concertau în săli alese, că muzica pe care o cînta nu era mai puţin frumoasă şi înălţătoare ca muzica zisă „clasică". Era doar *alta,* însă trezea emoţii şi încălzea la fel inima celor ce o ascultau.

Grigoraş Dinicu şi-a cheltuit viaţa şi talentul în slujba muzicii, îndeosebi a muzicii româneşti. A răspîndit melodiile noastre populare, cîntecele lăutăreşti, sîrbele folclorice şi romanţele în două continente. Şi-a atras, din partea unor critici străini, foarte pretenţioşi în felul de a judeca arta interpretării muzicale, porecla de *pasărea măiastră.* Poporul l-a iubit de asemenea, fiindcă el cînta pe limba lui, îi tălmăcea bucuria şi durerea. Curgea din vioara lui un potop de melodii, care de care mai frumoasă, mai neaoşă, mai duioasă. Cînd ridica arcuşul, se făcea tăcere în local, ca într-o sală de concert. Fiindcă Dinicu concerta cu adevărat, ca un mare artist, care îi fermeca pe toţi. Ceea ce făcea el seară de seară era o ispravă năstrușnică, odată ce nu este uşor să cînţi timp de aproape o jumătate de veac cîte şapte, opt şi chiar zece ore zilnic. A şi plătit, pe cînd mai era în floarea vîrstei, la cincizeci şi şase de ani, cu sănătatea osteneală şa de o

Scanned with OKEN Scanner

viață. Mîna stîngă i-a paralizat, dar el n-a lăsat-o nici de astă dată să se odihnească. A reluat exercițiile de la început, ca un școlar cuminte și răbdător, silindu-și degetele înțepenite să i se supună, să se mlădieze, să tremure ca niște aripi pe strune. A biruit, în cele din urmă, boala care îl răpusese pe cîtva timp, continuîndu-și îndeletnicirea de lăutar.

Într-o noapte din toamna tîrzie a anului 1946, Yehudi Menuhin, care concerta la București, a dorit să-l vadă pe Grigoraș Dinicu. Marele lăutar cînta pe vremea aceea într-un local aflat departe de centru, însă Menuhin l-a găsit și acolo, l-a îmbrățișat ca pe un coleg mai vîrstnic, s-a instalat la o masă aflată în apropierea orchestrei și i-a cerut lui Grigoraș să cînte „Ciocîrlia". Cîntecul s-a înălțat ca o vîrtelniță, bătînd parcă din aripi și repetînd aceleași ciripiri, aidoma unei păsări. După cîtva timp, trilurile se zbătură ca o flacără învolburată, alunecară vijelios devale, ca să plutească deodată lin, parcă în bătaia soarelui de vară, apoi se mai cățărară o dată sus, pînă la flageoletele sticloase.

Cînd Grigoraș Dinicu sfîrși cîntecul, el scăpă vioara din mînă, atît era de sleit. I-a ridicat-o în grabă însuși Yehudi Menuhin, care l-a îmbrățișat, spunîndu-i :

„Ești un foarte mare artist ! Cel care-i în stare să-și emoționeze astfel ascultătorii merită admirația tuturor. „Ciocîrlia" dumitale este fără moarte !"

Cîteva înregistrări pe disc păstrează amintirea artei lui Grigoraș Dinicu. A fost înmormîntat la Pătrunjel, cimitirul lăutarilor bucureșteni, alături de Cristache Ciolac, Sava Pădureanu, Costică Pompieru și alți meșteri scripcari mai puțin cunoscuți, dar la fel de mari în rîvna lor de a cînta cu cît mai mare măiestrie muzica românească.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CÎND SE VORBEȘTE DE ARTA BAletului, te gîndești îndată la baletul rusesc de la Moscova și Leningrad, pe care nimeni nu l-a întrecut încă în măiestrie. Cînd vine vorba de baletul românesc, ne amintim spontan de numele lui Mihail Jora, compozitorul care a creat la noi primele spectacole în acest gen de teatru muzical atît de îndrăgit de către public. *La piață, Demoazela Măriuța, Curtea veche, Cînd strugurii se coc* și *Întoarcerea din adîncuri* s-au prezentat pe scena multor teatre din țara noastră, fiind reluate mereu, pentru că plac publicului datorită muzicii lor expresive și subiectelor luate din viața poporului nostru.

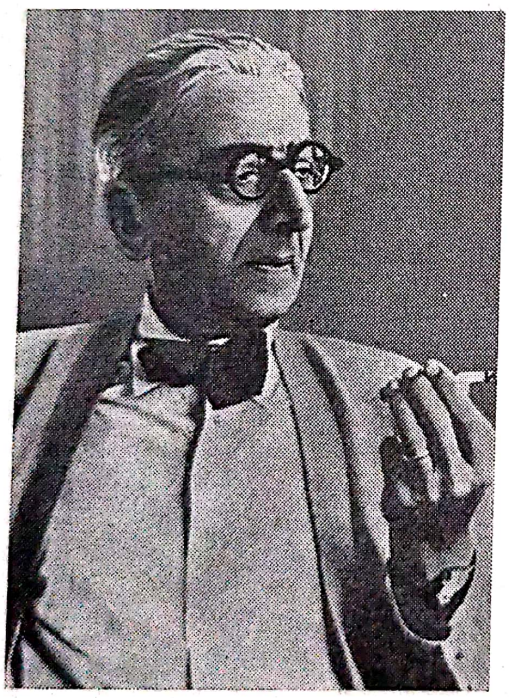

Mihail Jora
(1891—1971)

Iată, de pildă, baletul *Demoazela Măriuța,* scris de Mihail Jora într-o perioadă cînd țara era agitată de propaganda fascistă și de neliniștea apropierii celui de al doilea război mondial. Libertatea cuvîntului fusese înăbușită, guvernele făceau tot ce puteau ca să abată poporul român de la idealurile democratice pe care le nutrise încă din epoca pașoptistă. Chiar în acele clipe, cu îndrăzneala artiștilor ce trăiesc în miezul problemelor vremii lor, Mihail Jora s-a apucat să compună o lucrare destinată scenei, al cărei subiect era revoluția de la 1848. Își propunea să facă din ea o cît mai izbutită întruchipare artistică a unui moment de istorie românească, a idealurilor populare de pace și progres. A folosit în acest scop povestirea „Din vremea lui Căpitan Costache" a lui Alexandru Antimireanu, prelucrată pentru teatru de poeta Apriliana Medianu. Era o frîntură din luptele

tineretului progresist pentru înfăptuirea de reforme democratice şi alungarea străinilor din ţară.

Ca să poată oglindi cît mai fidel felul de a fi al oamenilor de la 1848, Mihail Jora s-a documentat timp îndelungat, citind cronicile şi mărturiile lui Nicolae Filipescu, schiţele lui I. L. Caragiale, revistele şi ziarele timpului. A scris, într-adevăr, o muzică inspirată din folclor, românească de la început pînă la sfîrşit.

La fel a făcut şi în celelalte balete ale sale, ca şi în muzica simfonică şi de cameră, în total aproape două sute de lucrări. O importanţă deosebită au liedurile sale pe versuri ale poeţilor noştri clasici şi contemporani, prin care Jora, creatorul baletului românesc, a devenit şi creatorul liedului românesc modern.

Mihail Jora s-a născut la Roman, la 14 august 1891. Bunicul său fusese cumnatul lui Mihail Kogălniceanu şi se dovedise un luptător înfocat pentru libertatea naţională. Compozitorul a avut, aşadar, de unde să moştenească dragostea de adevăr şi dreptate, grija pentru treburile obşteşti, firea-i războinică. De la mama sa, Elena Ciuntu, o bună pianistă cu şcoli înalte urmate la Dresda, a moştenit în schimb talentul pentru muzică. Fratele mamei sale, compozitorul şi pianistul Paul Ciuntu, a trezit, primul, interesul pentru artă al tînărului Jora. Muzicalitatea lui s-a manifestat ca o erupţie încă din cea mai fragedă copilărie. Se povestea că mama îl adormea cu melodia cîntecului „Şapte gîşte potcovite". Pe cînd nu avea încă un an, a fost luat într-o seară în braţe spre a fi legănat în somn ; cum însă mama a uitat de astă dată să fredoneze, cum avea obiceiul, cîntecul bine ştiut, copilul a prins el să-l îngîne, cu destulă claritate.

Nimeni n-a dat crezare întîmplării, în afară de mamă, care i-a luat apărarea mai tîrziu cînd, ca elev, Mihai aducea note slabe la matematică şi latină, iar tatăl ameninţa să-l trimită la şcoala militară. Pe vremea aceea se mai socotea că băieţii nesilitori la învăţătură nu sînt buni decît cel mult pentru cariera militară !

De la vîrsta de patru ani, Mihail Jora a luat lecţii de pian în casă, pe care le-a continuat la Liceul internat din Iaşi, sub îndrumarea profesorului Eduard Messner. Debutul de pianist a avut loc pe cînd era elev în clasa a doua de liceu, executînd un *Cîntec fără cuvinte* de Mendelssohn-Bartholdy la o serbare şcolară. I s-au încredinţat şi o mulţime de roluri în piesele cu care se încheia anul şcolar. Juca cu multă convingere rolurile feminine, dar impresiona mai ales în declamarea poeziilor patriotice.

Odată, cînd a fost eliminat pe timp de o săptămînă din şcoală, pentru vina de a fi sărit într-o după-amiază zidul internatului ca să dea o fugă pînă acasă, a fost rechemat îndată, deoarece nu se puteau ţine repetiţiile fără el. Mihail Jora era pianist, cînta ca solist vocal în corul şcolii şi făcea pe bateristul orchestrei de elevi, încît nu exista în lipsa lui activitate artistică.

Scanned with OKEN Scanner

Cu toate acestea, nici vorbă ca părinții să se gîndească o singură clipă să facă din fiul lor muzician. Înțelesul de *muzicant* se mai confunda la începutul secolului XX cu acela de *lăutar*. Mihail Jora a avut nevoie de multă răbdare, de o nemaipomenită energie și voință, spre a-și înfăptui proiectul de a deveni compozitor.

La terminarea liceului, Jora a fost obligat de tatăl său să se înscrie la facultatea de drept, spre a deveni judecător sau avocat. A și absolvit-o, de dragul lui, dar între timp nu s-a îndepărtat de muzică.

Petrecîndu-și vacanța de după bacalaureat la Sinaia, în casa verișoarei sale Maruca Cantacuzino — care avea să fie peste mai mulți ani soția lui George Enescu —, a putut să-l asculte pe marele compozitor cîntînd la pian fragmente din opera *Tristan și Isolda* de Richard Wagner. Tînărul absolvent de liceu a fost în așa măsură copleșit de cele auzite, încît l-au podidit lacrimile. Ca să nu i se vadă slăbiciunea, și-a compus îndată o mutră ursuză și a ieșit pe furiș din salon. Enescu, care i-a observat emoția, a zîmbit înțelegător. Din ziua aceea a căutat să-i vină în ajutor, să-i dea sfaturi și să-l îndrume.

Pe cînd mai era student încă, Jora s-a înscris, la îndemnul lui Enescu, în clasa de teorie și solfegii a Conservatorului din Iași, apoi a urmat tot acolo cursuri de armonie. A trebuit să învingă însă împotrivirea îndîrjită a tatălui său ca să poată pleca la Leipzig, unde a avut maeștri eminenți în persoana lui Teichmüller, Stefan Krehl și Max Reger, cu toții muzicieni de faimă europeană. A trăit în anii aceia de studiu intens în tovărășia unor tineri muzicieni români, ca Florica Musicescu, Muza Ghermani-Ciomac, Emanoil Ciomac și Filip Lazăr, cu care a legat o prietenie strînsă. Compozițiile au început să izvorască din el ca o apă lină, care mai aducea în șuvoiul ei și depozite de impurități. Erau influențele străine, de care avea să scape pe încetul, ca să se poată exprima pe sine însuși fără greutate, scriind o muzică nouă, viguroasă, românească.

La întoarcerea în țară, Jora a fost prins în vîrtejul primului război mondial. Luptînd cu gradul de sublocotenent în Carpați, a fost grav rănit și internat într-un spital din Iași, unde a suferit o serie de operații grele. De pe urma rănilor primite a rămas invalid toată viața.

În timp ce suferea în tăcere dureri sfîșietoare, Jora a avut mîngăierea de a-l reîntîlni pe George Enescu, care venise să cînte pentru răniții din spital. Iată cum a evocat acest mișcător concert scriitorul Eugen Goga, fratele poetului Octavian Goga :

„Mi-aduc aminte că alături de mine se găsea întins pe o targă Mihail Jora. Vedeam pentru prima oară pe tînărul compozitor și-i cercetam cu interes ochii mari și fruntea senină. Mi-a plăcut să înregistrez figura lui distinsă. Mușcase moartea și din el ; era de o paloare pe care o socoteam mai impresionantă decît a mea, cînd mă priveam în oglindă.

Scanned with OKEN Scanner

Enescu şi-a scos vioara, şi-a încercat arcuşul şi s-a uitat zîmbind spre noi.

— Ce să vă cînt ? — ne-a întrebat cu bunăvoinţă.

— *Liebeslied* — a îndrăznit să ceară un ofiţer.

Şi Enescu s-a executat. Notele fine, uşoare şi elegante ale lui Kreisler au picurat senine în sufletele noastre.

L-am privit pe Jora. Pe faţă i-a trecut o umbră de durere.

— Ce să vă mai cînt ? — a întrebat Enescu din nou, după ce a isprăvit bucata.

Unii au cerut o bucată, alţii alta. Jora l-a privit lung pe Enescu în faţă şi i-a şoptit rugător :

— Cîntă-mi din Bach, te rog.

Şi s-a făcut tăcere. Enescu a început *Aria* de Bach. Accentele profunde, venite din marile adîncimi ale poetului, ne-au supus pe toţi. Jora a început să plîngă din ce în ce mai tare, din ce în ce mai îndurerat. Hohotea. Era pentru prima oară cînd auzeam muzică de Bach după bubuitul tunurilor..."

Mihail Jora n-a uitat niciodată concertul acela neobişnuit. Prietenia strînsă ce l-a legat toată viaţa de Enescu a fost hrănită mereu, ca dintr-un izvor secret, de amintirea Maestrului cîntînd la Iaşi în faţa răniţilor. Împreună s-au luptat pentru ca ţara noastră să aibă o cultură muzicală înaltă, o viaţă artistică demnă de frumuseţea artei populare româneşti. Împreună s-au războit cu nepăsarea oficială pentru crearea unei muzici culte naţionale şi pentru înfiinţarea unei Opere Române stabile la Bucureşti. Întocmai ca Enescu, Jora a apărut şi el pe scena Ateneului Român, ca să dirijeze concerte cu program bine alcătuit, ridicînd în acest fel gustul şi pretenţiile ascultătorilor. În acelaşi scop a scris cronici muzicale, a criticat indiferenţa conducătorilor şi disprețul lor pentru artişti, a polemizat cu tot ce era înapoiere, neştiinţă, rea-voinţă. Atrăgea mereu atenţia asupra importanţei pe care muzica, arta în general o are în viaţa oamenilor, asupra valorii cîntecelor populare româneşti.

Pentru ca activitatea lui să aibă un răsunet cît mai larg în mase, i-a strîns împrejurul său pe toţi muzicienii noştri mai de seamă, pe care i-a sfătuit să se apropie de sufletul poporului. A dat el însuşi un exemplu despre felul cum se poate scrie muzică naţională, în suita sa simfonică *Privelişti moldoveneşti*, compusă în anul 1924 şi prezentată într-un concert de la Ateneu de orchestra Filarmonicii din Bucureşti, dirijată de George Enescu. A evocat în ea minunatele vacanţe ale copilăriei, petrecute pe malul Tazlăului băcăuan, vraja cîmpiilor româneşti, unde vîntul de miazăzi apleacă alene la pămînt, cu foşnet de mătase, spicele grele ale lanurilor.

Fiind o fire activă, un temperament aprins, pe care creaţia — oricît de bogată şi de valoroasă — nu putea să-l satisfacă pe deplin, Jora a luat asupra sa sarcini de răspundere. A făcut-o din convingerea că arta are nevoie şi ea de oa-

Scanned with OKEN Scanner

meni care să se zbată şi chiar să se bată pentru ea. A fost ani la rînd unul din cei mai de nădejde membri ai comitetului de conducere al Filarmonicii, dirijor al concertelor ei, care urmăreau — aşa cum ştim chiar de la Jora — „educaţia muzicală a poporului". Cînd a fost angajat de Societatea de radiodifuziune, a înfiinţat în timp scurt o orchestră de studio — sîmburele Orchestrei simfonice de azi a Radioteleviziunii Române —, a întocmit programe variate pentru emisiunile muzicale, care slujeau acelaşi scop al propagandei culturale şi al luminării poporului.

Din păcate, Mihail Jora n-a rămas prea mult la Radio, fiindcă a fost concediat din pricina unui articol pe care l-a scris la moartea unui modest instrumentist din orchestra creată de el. Acesta se îmbolnăvise şi ceruse de la direcţiunea societăţii un avans, cu ajutorul căruia să se poată interna în spital. Avansul i-a fost însă refuzat, astfel că bietul muzicant s-a prăpădit cu zile, deşi o operaţie făcută la timp l-ar fi putut salva. Cînd Jora a aflat cele întîmplate, indignarea lui a fost aşa de mare, încît avea să ia cunoştinţă de ea ţara toată, în ajunul ultimului război mondial, din ziarul la care colabora :

„Eram hotărîţi să nu vorbim vreodată, dintr-un spirit lesne de înţeles, de isprăvile devenite de pomină ale acestei societăţi, căci pe lîngă dezgustul pe care ni-l inspirau, nădăjduiam că vor lua odată sfîrşit şi că nu degeaba toată pasărea pe limba ei piere. Dar astăzi, cînd vedem că nu pasărea, ci puii ei pier, sîntem îndrituiţi să ieşim din rezervă şi să dăm alarma publică, fiindcă putregaiul care dăinuieşte de ani de zile în această societate de interes obştesc se întinde peste măsură, compromiţînd nu numai mişcarea culturală şi artistică a ţării, dar cotropind, prin nesimţirea conducătorilor, însăşi viaţa slujbaşilor umili şi devotaţi. Dumnezeu să te ierte, Cristache, dar pe cei ce te-au omorît, nu !"

Se poate vedea şi din rîndurile acestea ce curaj avea Jora, cum sărea în apărarea celor năpăstuiţi şi cum osîndea nedreptatea, în ce fel ştia să smulgă masca mincinoasă de pe faţa orînduirii sociale în care trăia. În muzica pe care a compus-o, el şi-a dezvăluit aceeaşi înfăţişare de luptător, odată cu rara bunătate şi gingăşie a inimii. Le-au cunoscut toţi cei ce i-au fost aproape, toţi cei ce i-au fost studenţi la Conservatorul bucureştean. Cei mai mulţi compozitori români de azi, aflaţi la maturitate, l-au avut profesor, şi creaţia muzicală naţională din ultimele decenii s-a dezvoltat şi datorită ideilor, îndrumărilor, lucrărilor sale. La moartea lui au fost citate versurile poetei Mariana Dumitrescu :

În noaptea aceea coaptă şi grea,
Peste munţi a căzut o stea.

O „stea" într-adevăr a muzicii româneşti, a cărei lumină nu se va stinge.

Scanned with OKEN Scanner

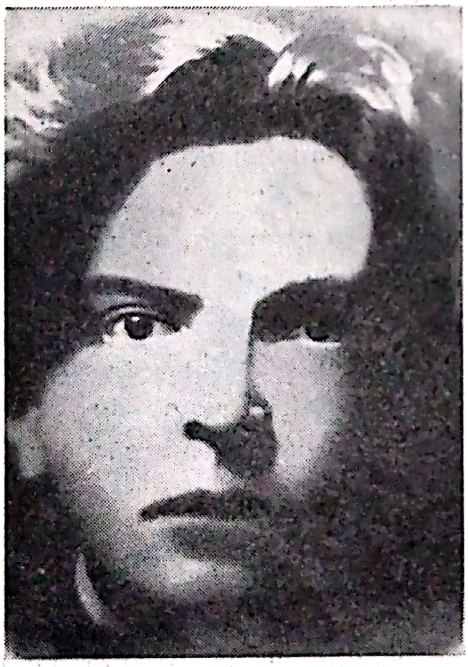

George Enescu
(1881—1955)

POATE CĂ DINTRE TOŢI COMPOZITORII contemporani, români şi străini, cel mai complet, cel mai uimitor prin mulţimea preocupărilor sale a fost George Enescu. Prietenilor săi le spunea că are, de fapt, cinci profesiuni : compozitor, dirijor, violonist, pianist şi profesor. Un muzician care cuprindea, aşadar, toate domeniile artei sale. Dintre ele, o preţuia mai mult pe cea de compozitor, susţinînd că nici un muritor nu poate poseda fericire mai mare ca aceea a creaţiei. De aceea nu se simţea cu adevărat la largul său decît la masa de lucru, unde şi-a scris, de pe cînd era încă adolescent, lucrările *Poema română*, *Rapsodiile române*, apoi sonatele pentru vioară şi pian, cvartetele, suitele cu motive româneşti, poemul simfonic *Vox maris*, simfoniile, piesele instrumentale de cameră, liedurile pentru voce şi pian, iar ca o încununare a întregii sale creaţii, tragedia lirică *Oedip*, pe libretul poetului francez Edmond Fleg.

Ca să poată crea o operă atît de bogată, în total treizeci şi trei de mari opusuri, cu care muzica românească s-a afirmat pentru întîia oară în lume, era nevoie nu numai de geniu, dar şi de o sîrguinţă fără pereche. Enescu a fost, într-adevăr, un om de o hărnicie nemaipomenită, care se odihnea de muncă prin altă muncă. Nu avea nici o clipă de răgaz, dacă ne gîndim şi la mulţimea de concerte pe care le-a cîntat ca violonist, le-a dirijat ca şef de orchestră, le-a acompaniat ca pianist. Şi, în toate acestea, el a fost la fel de desăvîrşit în orice făcea,

Scanned with OKEN Scanner

uimindu-i pe toţi prin măiestria sa încă din tinereţe. Ascultîndu-i *Poema română*, opus 1, dedicată patriei sale, la vîrsta de şaisprezece ani şi prezentată într-un concert simfonic la Paris de marele dirijor Edouard Colonne, criticii francezi l-au asemănat îndată cu Mozart, căci dădea aceleaşi semne timpurii de talent muzical.

Un Mozart român, aşa ceva nu cunoscuse încă muzica noastră. Se înţelege astfel interesul pe care l-a iscat la Bucureşti ştirea că, la Ateneul Român, va concerta în serile de 28 februarie şi 1 martie 1898, tînărul George Enescu, student al Conservatorului din Paris. La apariţia lui pe scenă s-a dezlănţuit în sala arhiplină o furtună de aplauze, care a durat minute întregi. Ziariştii s-au întrecut în laude adresate, după concert, adolescentului virtuoz. Au scris în cronicile lor că instrumentul a prins viaţă în mîinile artistului, coardele scoteau nu vibraţii ci accente omeneşti, vioara nu suna doar, ci vorbea. Publicul n-a mai vrut să părăsească sala decît după ce lumina electrică a fost stinsă. Dar ovaţiile mulţimii însufleţite au continuat încă mult timp şi în stradă.

Cînd, seara următoare, Enescu s-a prezentat bucureştenilor şi în calitate de compozitor, dirijîndu-şi cu orchestra simfonică *Poema română*, ministrul de atunci al învăţămîntului, Spiru Haret, a urcat pe scenă ca să rostească o cuvîntare de laudă. A fost însă atît de emoţionat, încît s-a mulţumit să-l îmbrăţişeze pe tînărul artist şi să-l sărute pe amîndoi obrajii.

Cei care şi-au închipuit, cu ocazia acelor prime concerte date de Enescu în ţară, că însufleţirea fără margini a publicului se datora îndeosebi vîrstei fragede a violonistului şi compozitorului român, au greşit. Pînă la sfîrşitul carierei, aceeaşi însufleţire l-a însoţit oriunde a apărut şi sub orice înfăţişare se producea. Nu era numai un violonist virtuoz dintre cei mai mari, dar şi unul din pianiştii şi dirijorii de seamă ai timpului, aşa cum arăta Pablo Casals. Cît despre compozitor, Georges Auric spunea că Enescu este „o admirabilă privighetoare, care cîntă pe înţelesul oamenilor, din frunzişul unui arbore înfipt adînc în pămînt românesc".

Semnele muzicalităţii lui George Enescu s-au ivit de timpuriu. În loc să se joace cu alţi copii de vîrsta lui, el îşi făurea, în primii ani petrecuţi la Livenii Dorohoiului, cîte o scripcă din strujeni de porumb, cu care încerca să imite cîntatul la vioară. Cînd era surprins de ai săi, se ascundea ruşinat după uşă, fiindcă se sfia nespus de încercările sale copilăreşti. Numai promisiunea unei felii de pîine cu povidlă îl făcea să iasă din ascunzătoarea lui. Odată în timp ce înfuleca o bucată de pîine cu un strat gros de magiun pe ea, privind pe fereastra casei drumul ce şerpuia înecat în noroaie prin sat, îşi închipui că el e acoperit în întregime de povidlă.

Scanned with OKEN Scanner

„Este unul din cele mai frumoase visuri ale copilăriei mele“ — s-a destăinuit mai tîrziu Enescu unuia din colegii săi de la Conservatorul din Paris.

Străbunicul şi bunicul lui George Enescu aveau voci frumoase şi li se dusese vestea în împrejurimi cît de duios cîntau. Costache Enescu, tatăl copilului cu înclinaţii muzicale, cînta la vioară ; „scîrţiia“, cum spunea el cu modestie. În serile de toamnă se aşeza, uneori, pe prispa casei din Liveni-Vîrnav şi cînta, cu un fel de melancolie, melodii născocite de el sau auzite de la alţii. Sub frunzele ce se legănau domol în livadă, muzica se împrăştia în valuri blînde, ca din altă lume, pînă în capătul satului, către luncile peste care luceau stelele. Cînd însă l-a auzit pe fiul său, după cîteva lecţii luate de la lăutarul Nicolae Chioru din Dorohoi şi de la un inginer neamţ din satul vecin, cîntînd la vioara de trei sferturi pe care i-o cumpărase de la un negustor ieşean, conu Costache i-a spus :

„Măi, Jorjac ! De-amu, scripca me trece la pod... Cîntă numai tu !“

Tatăl său l-a dus, într-o bună zi, la Eduard Caudella, la Iaşi, care şi-a dat seama că are în faţa lui un talent dintre cele mai rare. Întîlnirea n-a decurs tocmai cum şi-o închipuise Costache Enescu. Caudella, binevoitor, i s-a adresat copilului de cinci ani :

— Te rog să-mi cînţi ceva din violină, dacă ştii vreo bucată.

Copilul lăsă vioara şi arcuşul din mînă, punîndu-le pe masă. Apoi, privindu-l ţintă pe Caudella, i-a spus :

— Mai întîi să-mi cînţi dumneata, ca să văd ce ştii.

— Mi se pare cam obrăznicuţ copilul dumitale — a zîmbit maestrul, fără să se supere însă. După ce l-a ascultat, la îndemnat pe copil să înveţe notele muzicale. Le-a învăţat, într-adevăr, numai în cîteva lecţii. Faptul că putea să citească, să descifreze punctele notate pe hîrtia liniată i-a pricinuit o bucurie nemărginită. A început chiar să „compună“ ; seara, sub abajurul lămpii de petrol, după cină, rămînea să însemne tot ce-i trecea prin minte în legătură cu întîmplările de peste zi pe portativele făcute de el însuşi. Părinţii, care îl vegheau cu grijă, fiindcă pierduseră toţi copiii pînă la el, îl rugau să lase scrisul şi să se culce. Enescu însă căuta, cum a povestit spre sfîrşitul vieţii, să prelungească pe cît putea scrisul, pînă cînd maică-sa îl lua în braţe şi îl ducea la culcare.

În nopţile de vară, luna pătrundea în odaia unde dormea copilul şi îi lumina patul. Toamna şi iarna, vîntul şuiera în horn, furtuna mugea afară, în depărtare, ferestrele casei bubuiau. Toate acestea s-au întipărit adînc în conştiinţa lui, împreună cu dansurile ţăranilor în zilele de sărbătoare pe muzica lăutarilor, şi cînd şi-a adus mai tîrziu aminte de ele, le-a evocat în suita pentru vioară şi pian *Impresii din copilărie*, compusă în anul 1940.

A fost un mare noroc pentru George Enescu sfatul dat de Caudella de a pleca într-o capitală occidentală, unde să în-

Scanned with OKEN Scanner

capă pe mîini bune și să cîștige o educație muzicală completă, pe care în România de la sfîrșitul veacului trecut nu avea de la cine s-o primească. Astfel a ajuns, în 1888, la vîrsta de șapte ani, la Viena, capitala muzicii europene, unde l-a avut de profesor pe violonistul Joseph Hellmesberger, un pedagog și om vestit pentru experiența sa, pentru veșnica sa bună dispoziție. Acesta era înzestrat cu o vigoare rară, cu tărie morală și cu darul de a-și călăuzi discipolii pe drumul cel mai scurt spre țintă. Pe Enescu l-a îndrăgit în mod deosebit, fiindcă îi descoperise geniul. Îl lua cu el, seara, la Operă, unde era maestru de concert și șef de orchestră. Băiatul se ghemuia într-un colțișor al fosei și asculta cu atenție tot ce se cînta. A învățat astfel, aproape fără să-și dea seama, toată bucătăria orchestrei, ceea ce avea să-i fie de mare folos în creație. La vîrsta de unsprezece ani, cînd a absolvit clasa de vioară a Conservatorului din Viena, fiind distins cu medalie, a dat un concert în sala Bösendorfer, acompaniat la pian chiar de profesorul său, ilustrul Hellmesberger. Un mare ziar vienez a publicat o cronică plină de laude neobișnuite, făcînd profeția că „peste puțină vreme numele tînărului violonist român se va cita printre cele mai strălucite nume artistice care au fost vreodată".

Dacă am număra notele pe care George Enescu le-a așternut de-a lungul vieții sale de muncă pe portativ, am ajunge la cifre de multe, foarte multe milioane. Milioane de punctișoare negre, ovale, grațioase cu și fără codiță, care poartă în ele o lume întreagă de gînduri și simțiri românești. Artistul acesta, care a dus faima țări noastre pe tot globul cu compozițiile și cu vioara sa măiastră, n-a fost numai un mare muncitor pe tărîmul artistic, ci și un mare, un înflăcărat patriot. Avea douăzeci și trei de ani cînd, în 1904, s-au comemorat la Putna patru veacuri de la moartea lui Ștefan cel Mare. De la Paris, unde se afla la studii și unde se împrietenise cu mulți mari muzicieni ai secolului nostru — între care violoncelistul Pablo Casals, violoniștii Eugène Ysaye, Fritz Kreisler și Jacques Thibaud, pianistul Alfred Cortot, compozitorii Florent Schmitt și Alfredo Casella — el a trimis în țară un cîntec patriotic, scris pe versurile poetului Ioan Soricu :

Deschideți vechea carte a vremilor trecute,
Menirea voastră-n lume dintr-însa o aflați.
Al vostru-i viitorul, nepoți de împărați,
A noastre fi-vor iarăși comorile pierdute !

Enescu a început să compună și să dea concerte într-o vreme cînd poporul român căuta să-și afirme, în toate domeniile culturii, capacitățile și comorile zămislite de-a lungul veacurilor. Muzica noastră a cîștigat un adevărat caracter național abia prin opera tînărului compozitor, care cu cele două *Rapsodii române* a convins lumea, în marile săli de concert din țările străine unde ele se programau de către dirijori și orchestre

Scanned with OKEN Scanner

vestite, despre frumusețea cîntecelor și a dansurilor poporului nostru. Prindeau în ele glas ritmuri și melodii care i se întipăriseră în minte din copilăria cea mai fragedă, întîi la Liveni-Vîrnav, apoi la Cracalia. *„Oricît de departe privesc înapoi în amintirile mele de copil, întîlnesc muzică,* mărturisea compozitorul. *Și asta fiindcă, la mine, n-au existat niciodată hotare între viața mea și arta mea“*. El găsise pentru dezvoltarea sa ca muzician împrejurări și îndemnuri cît se poate de potrivite la Paris, unde, în primul deceniu al acestui secol, muzica, teatrul, baletul, arta, în general, trăiau o perioadă de mare înflorire Compozitorii francezi căutau și ei să creeze o muzică națională, așadar tînărul Enescu avea un model pe care să-l urmeze.

Cu toate acestea, gîndurile i se întorceau mereu către patrie, la cîntecele de acasă și la oamenii pe care îi îndrăgise. Lecțiile luate de la cîțiva profesori iluștri, ca violonistul Masack, contrapunctistul Gédalge, compozitorii Fauré și Massenet, acesta din urmă, compozitor al celebrei opere „Manon“, i-au fost de mare folos. Enescu a evoluat astfel repede, sărind cîte doi și trei ani de studiu într-unul singur, găsindu-și drumul propriu și devenind „el însuși“. S-a simțit în curînd în stare să umble — cum spunea — pe propriile picioare, ba chiar să alerge foarte repede. La concursul de absolvire a Conservatorului din Paris, el a obținut Marele Premiu, pe care îl merita înaintea tuturor colegilor săi și care i-a înlesnit în mare măsură cariera de violonist virtuoz.

Enescu, a înțeles încă de pe cînd era foarte tînăr că vioara îi va putea fi de folos, deoarece prin concertele sale va cîștiga atît cît să-și asigure existența și să se consacre din răsputeri compoziției. Chiar dacă turneele internaționale nu-i lăsau prea mult timp pentru creație, ele i-au dat totuși independența pe care o dorea. A jertfit-o cu toate acestea, încă de pe cînd era tînăr, ca să fie în timpul primului război mondial alături de ai săi, acasă, în Moldova bîntuită de foamete, de epidemii, de toate amărăciunile anilor 1916—1918. Și-a servit în acest timp patria, cum avea să spună chiar el, cu „armele“ artistului, așadar cu pana, vioara și bagheta.

În anii grei ai refugiului în Moldova, Enescu a făcut turnee de concerte prin țară și a cîntat în spitale, ca să aducă prin vioara sa mîngîiere și un gînd de îmbărbătare răniților. Grijile, lipsurile, suferințele pricinuite de război au fost exprimate de el în *Simfonia a III-a*, cu orgă și cor, care a fost cîntată în primă audiție la București, în anul 1919, iar doi ani mai tîrziu la Paris, unde a lăsat ascultătorilor o impresie adîncă.

Cîte ar mai fi avut de spus compozitorul despre durerile omenești în creația sa dacă grija existenței nu l-ar fi silit să-și redeschidă cutia de vioară și, odată războiul terminat, să pornească iar la drum, ca să cutreiere lumea întreagă !

Cu toată această viață de artist nomad, George Enescu a găsit, mai bine zis și-a

Scanned with OKEN Scanner

făurit răgazul de care avea nevoie spre a compune. În al patrulea deceniu a creat marea operă a vieţii sale, tragedia lirică *Oedip* şi, totodată, lucrările străbătute de ecoul viorilor şi-al fluierelor româneşti, între care *Suita sătească* şi *Impresii din copilărie.*

Prima din ele a fost alcătuită din cinci tablouri, intitulate *Reînviere cîmpenească, Joc de copii, Casa copilăriei,* cu evocarea „păsărilor călătoare în amurg", *Pîrîul sub lună* şi *Dans rustic.* A doua este un fel de basm al copilăriei compozitorului, în care el şi-a adus aminte, cu duioşie, de imaginile dragi, de momentele ce le trăise cîndva prin satele Moldovei. Cele zece părţi ale lucrării sînt : *Lăutarul satului, Bătrînul cerşetor, Pîrîiaşul din fundul grădinii, Pasărea din colivie şi cucul de pe zid, Cîntecel de leagăn, Greierul, Luna străbătînd prin fereastră, Vîntul suflă în vatră, Furtună în noapte* şi *Răsărit de soare.*

Fiecare din aceste părţi îşi avea povestea ei în amintirile lui Enescu, de fiecare se lega o emoţie, un gînd care nu l-a părăsit niciodată. Oriunde ar fi umblat, oricît de îndepărtate să fi fost meleagurile pe care le cutreiera cu vioara, sufletul său se afla mereu acasă. Vila „Luminiş" de la Sinaia, pe care o vizitează în zilele noastre mult tineret aflat acolo în vacanţă, păstrează amintirea Maestrului, care îşi avea căminul de odihnă şi creaţie în ţară, pe valea Prahovei, în creierul munţilor noştri. A avut un adevărat cult pentru muncă, spunînd că *„munca răbdătoare, zilnică, susţinută în aşa fel încît să nu mai fie o sforţare, ci o plăcere utilă"* este cea mai mare fericire a omului. A făcut tot ce a putut — cu vioara, cu bagheta, cu condeiul — convins că artistul trebuie să fie una cu poporul său, cu idealurile paşnice ale omenirii întregi.

Cînd războiul s-a sfîrşit şi ţara noastră a fost eliberată, George Enescu a dat concerte de neuitat la Bucureşti. Primul său turneu peste hotare a fost la Moscova, unde publicul l-a sărbătorit ca pe unul din cei mai de seamă artişti ai lumii, care aducea popoarelor sovietice greu încercate mesajul de prietenie al poporului român.

S-a stins la Paris, în după-amiaza zilei de 5 mai 1955. Ne-a rămas de la el o operă importantă, care stă la temelia muzicii româneşti moderne, împreună cu crezul artistului în noblețea şi frumusețea datoriei împlinite :

„Cuvîntul, pe care mi-l repet zi de zi, de cînd mă ştiu : îndeplinirea datoriei ! În realizarea acestui lucru se cuprinde bunătatea şi loialitatea, cinstea, cordialitatea, exactitatea. Să ne facem cu toţii datoria, şi lumea îşi va recăpăta sensul ei suprem."

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE 5
JOHANN SEBASTIAN BACH 7
GEORG FRIEDRICH HAENDEL 15
JOSEPH HAYDN 24
WOLFGANG AMADEUS MOZART 34
LUDWIG VAN BEETHOVEN 43
FRANZ SCHUBERT 50
HECTOR BERLIOZ 56
FREDERIC CHOPIN 63
EDWARD GRIEG 68
JOHANN STRAUSS 73
NICCOLÒ PAGANINI 80
GIOACCHINO ROSSINI 86
GIACOMO PUCCINI 91
ARTURO TOSCANINI 97
BARTÓK BÉLA 105
SERGHEI PROKOFIEV 109
LOUIS ARMSTRONG 113
ANTON PANN 118
CIPRIAN PORUMBESCU 121
HARICLEA DARCLÉE 124
GRIGORAŞ DINICU 129
MIHAIL JORA 134
GEORGE ENESCU 139

Scanned with OKEN Scanner

LECTOR : AURELIA SZASZ
TEHNOREDACTOR : FLORENTINA WEIDLE

DAT LA CULES 7.V.1975. BUN DE TIPAR 14.VIII.75.
APĂRUT 1975. COMANDA NR. 940. TIRAJ 13 300.
BROȘATE 11 300 + LEGATE 2 000. COLI DE TIPAR 18½.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 50 314
LA COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII",
PIAȚA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREȘTI,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Scanned with OKEN Scanner

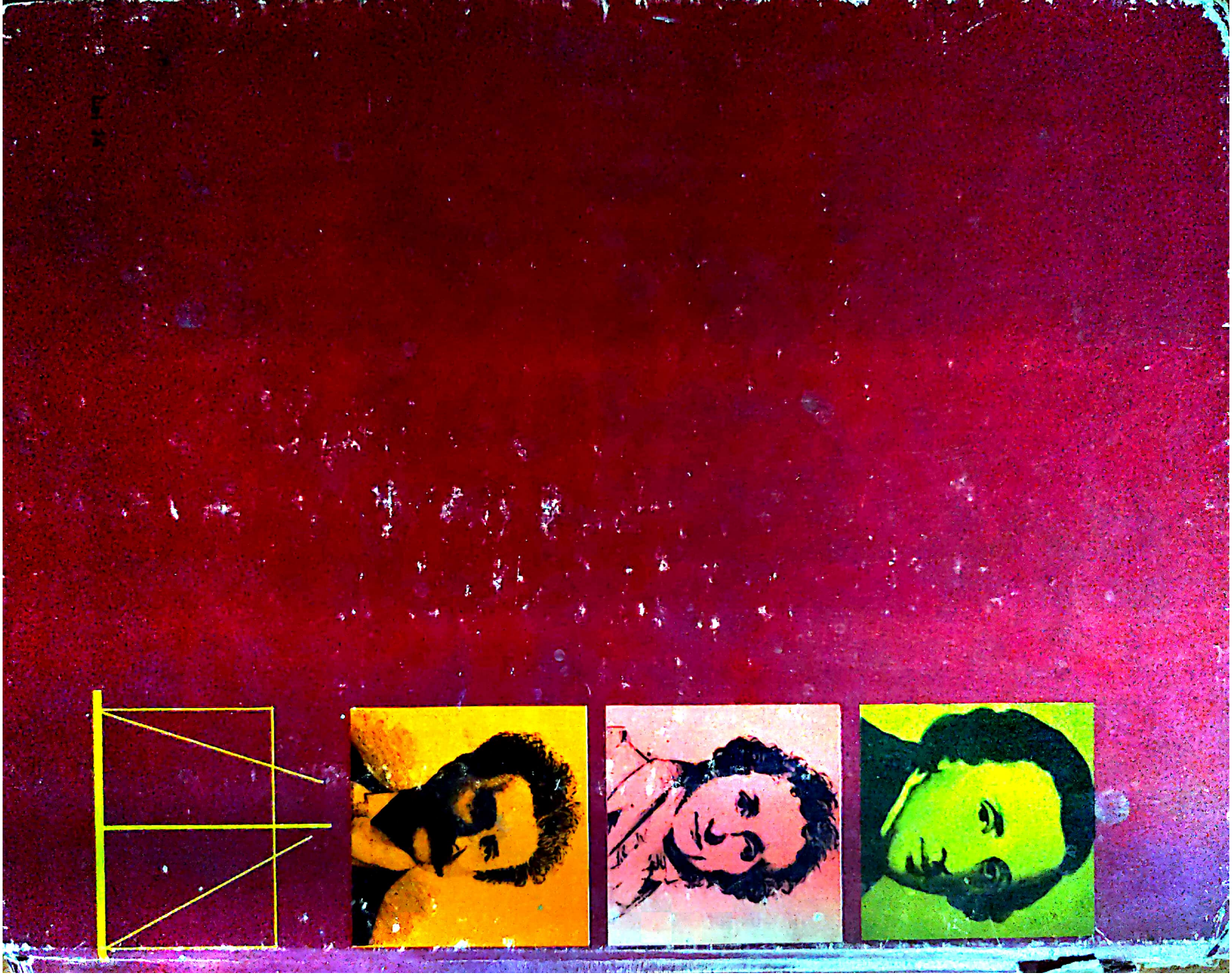

Scanned with OKEN Scanner